

BBF00090

ธรรมบทและฉัมมปทัฏฐกถา

(บาลี-ไทย)

ภาค ๑

DHAMMAPADA and DHAMMAPADATTHAKATHĀ

(PĀLI-THAI)

PART I

ฉบับภูมิพลโลกิขุ

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

คุณกึ่งกาญจน์ ฮาร์กซ์ยุทธรณันต์, คุณทวีพงษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

และสมรมาใจธรรมวันยุท

เพื่อกวายเป็นยุทธรบุษ

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณทำงกัน

จาระ และแปลพระคัมภีร์ทางพระพทศาลินาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8288-75-7

ธรรมบทและจัมมปทัฏฐกถา

(บาลี-ไทย)

ภาค ๑

DHAMMAPADA and DHAMMAPADATTHAKATHĀ

(PĀLI-THAI)

PART I

ฉบับภูมิพลโลก

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

คุณกึ่งกาชูนี ฮาร์กษัณษณันต์, คุณทวิวงษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

และจัมมณีวัณษณันษ

เพื่อกาษณเป็นนษณชูน่า

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณทำองถิ่น

จารีและแปลพระคัมภีร์ทางพระพทศวินาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8288-75-7

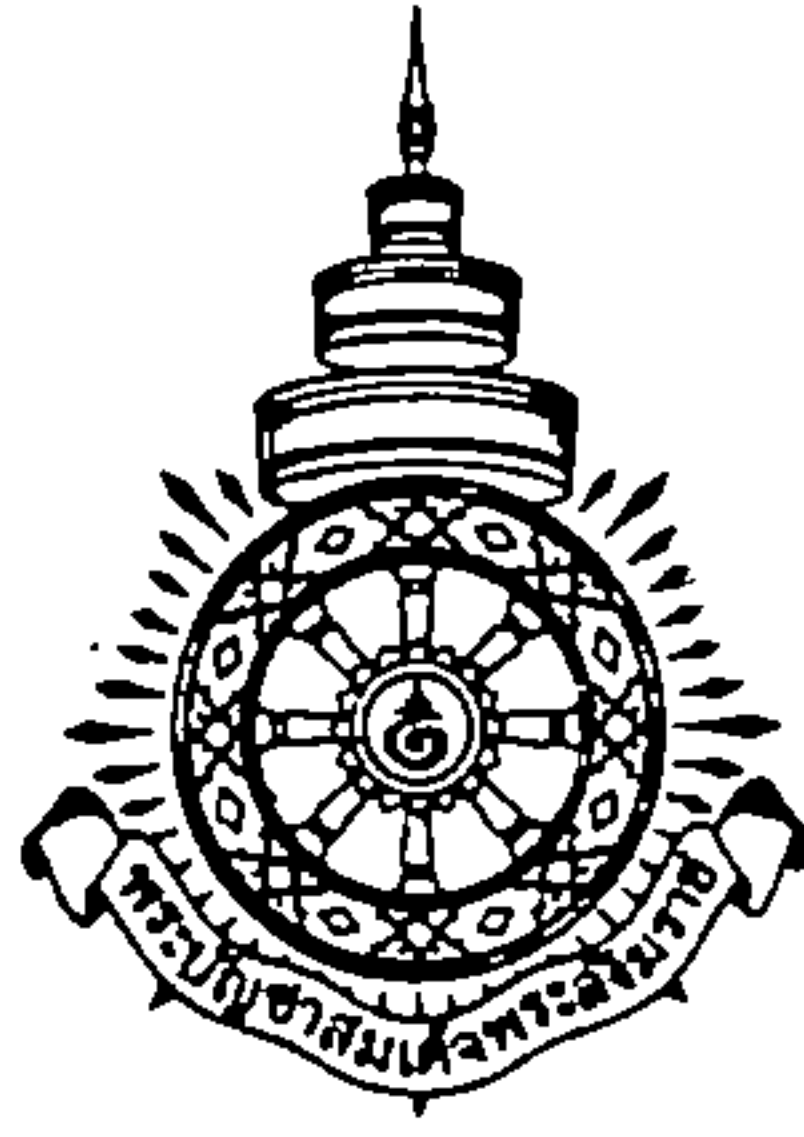
พระบรมราโชวาท

“ฉันขออุทิศถวาย ขอให้ทำต่อไปอย่าหยุดเสีย
ฉันสนับสนุนงานนี้ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ให้ทำต่อไป
เป็นการช่วยให้คนเข้าถึงธรรม

การแปลคำบาลีมาเป็นคำไทยนั้น ต้องระวัง
ใจของชนชั้น อย่าให้ขัดแย้งกันเกินไปจนขาด เพราะ
ถ้าขัดแย้งกันแล้ว จะทำให้เกิดความสงสัยยากแก่
นักศึกษาคือไปภายหลังว่า ที่ใดสงสัยว่าจะแปลให้เข้าใจ
ไม่ได้แน่ชัดก็ควรมีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย”

(พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
พระราชทานแก่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาณโมทมหาราณะ
และคณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ในโอกาสเข้าเฝ้า
น้อมเกล้าฯ ถวายพระคัมภีร์แปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๖)

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับภูมิพโลภิกขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ.๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุน โดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเสส สัททวิเสส ฉบับภูมิพโลภิกขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน.

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เพชรรัตนสาธุสถาน

ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ

เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ นับเป็นโอกาสกตัญญูมงคลวิเศษที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทั้งสองพระองค์ ทรงมีพระราชกฤษฎีกาเป็นที่ยกย่องแก่สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง และพสกนิกรทวยราษฎร์ โดยที่พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นหลักชัยของบ้านเมืองจนทุกวันนี้ ทั้งนี้สำเร็จด้วยพระบารมีธรรม พระคุณธรรมที่ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม มูลนิธิภูมิพลโลกขุ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ จึงจัดสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อันเป็นผลงานของมูลนิธิฯ ดีพิมพ์ขึ้นถวาย ๖๑ พระคัมภีร์ เพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณและเป็นอนุสรณ์วัตถุธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสกตัญญูพิเศษครั้งนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงแต่งตั้งคณะกรรมการ อำนวยการ และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสร้างพระคัมภีร์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. จอมพลประภาส จารุเสถียร (ถึงแก่อนิจกรรม)
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์
๔. ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์หญิงรสติน คัคณางค์ (ถึงแก่อนิจกรรม)
๕. ท่านผู้หญิงอรุณ กิตติยากร ณ อยุธยา
๖. ท่านผู้หญิงชนัตถ์ ปิยะอุย
๗. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
๘. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีย
๙. คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์ (ถึงแก่อนิจกรรม)
๑๐. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ
๑๑. คุณหญิงสงวนศรี จันทรางศุ
๑๒. พลเอกประพัทธ์ กวานนท์ (ถึงแก่อนิจกรรม)
๑๓. คุณหญิงสัตยวดี กวานนท์ (ถึงแก่อนิจกรรม)
๑๔. คุณหญิงวรรณิ วิทยะสิรินันท์
๑๕. คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์
๑๖. อธิบดีกรมการศาสนา
๑๗. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
๑๘. นางประภา จัยวัฒน์ (ถึงแก่กรรม)
๑๙. นางอวยพร ปัตตพงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๒๐. นางอุษา จารุคุต
๒๑. นางยุพนา ธรรมโกวิท (ถึงแก่กรรม)

๒๒. นางประไพ อมาตยกุล (ถึงแก่กรรม)
๒๓. ศาสตราจารย์พิพัฒน์ สุจินดา
๒๔. ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล
๒๕. รองศาสตราจารย์ศรีกาญจน์ สุจินดา
๒๖. นางเสริมศรี เอกชัย (ถึงแก่กรรม)
๒๗. นางสมจิตต์ สิทธิไชย
๒๘. นางลำยอง หะรินสุต
๒๙. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน
๓๐. นางประณัฐ เตชะเสน
๓๑. นางประกอบเกียรติ ชาญเลขา (ถึงแก่กรรม)
๓๒. นางสุกัญญา คุณศรีวัชร
๓๓. นางพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
๓๔. คุณหญิงสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ
๓๕. นางประสพศรี ประเสริฐสม
๓๖. นางสาววิไลลักษณ์ จารุคุณ
๓๗. นายปราโมทย์ สัชฌุกร
๓๘. นายพุทธศรี กุวานนท์
๓๙. นายระพีพันธ์ จารุคุณ
๔๐. นางสาวบุญนาค ศตะภูรี
๔๑. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์
๔๒. นายมณีพันธุ์ จารุคุณ กรรมการและเลขานุการ
๔๓. นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะผู้อำนวยการจัดสร้างพระคัมภีร์ ฉบับภูมิพลโลกุ

๑. นายมณีพันธ์ จารุคุต	ผู้อำนวยการ
๒. นางอุษา จารุคุต	รองผู้อำนวยการ
๓. นายสิริ เพ็ชรไชย	หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการประจำ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕
๒. พระมหาเฉลียว เปสโร	ป.ธ.๕
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา	ป.ธ.๕
๔. นายสังคม ศรีราช	ป.ธ.๕
๕. นายทวี ศรีทองอินทร์	ป.ธ.๕
๖. พ.อ.คง แจ่มไพล	ป.ธ.๕
๗. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕
๘. นายบุญมา จิตจรัส	ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๙. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๑๐. นายทองดี พันโน	ป.ธ.๘
๑๑. นางศิริรัตน์ ค้างสน	บ.ศ.๘
๑๒. พระมหาอภัย อุปปติสโส	ป.ธ.๗
๑๓. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗
๑๔. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	บ.ศ.๖
๑๕. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)

๑๖. อุบาสิกาพรทิพย์ ศูนย์จันทร์	นักปริวรรตอักษร
๑๗. อุบาสิกาพรม เกิดเกษม	นักปริวรรตอักษร
๑๘. อุบาสิกาบุญเกื้อ ไพโรจน์	นักปริวรรตอักษร

คณะนักวิชาการพิเศษ

๑. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)
๒. พลเรือตรี ดร.สุรจิต สงสกุล	ป.ธ.๘, Ph.D.
๓. น.อ.ทองย้อย แสงสินชัย ร.น.	ป.ธ.๘
๔. น.อ.วินัย ตะเภาพงษ์ ร.น.	ป.ธ.๘, Ph.D.
๕. น.อ.สารี อินสอน ร.น.	ป.ธ.๘
๖. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ธ.๘, อ.ม.(จุฬา)

คณะเจ้าหน้าที่ธุรการ

๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นายพัฒน์ ประกอบบุญ
๓. ร.อ.เกษม กระจกกทอง
๔. นางพิกุล บำรุงผล
๕. นางสาวพวงเงิน อุษชิน
๖. นางสุภา วรรณพงษ์
๗. นางจิตตรา อมระรักษ์

(๑๔)

๘. นางทิพย์วดี ภู่อทอง
๙. นางปนัดดา เอี่ยมวุฒิ
๑๐. นายเฉลิมชัย ทองมี
๑๑. นางชนก อภัยเสวตร์
๑๒. นางรัตยา บัวยังคุม
๑๓. นายขรรยง แวงคำ
๑๔. นายทองสุข ทูมนาหาด
๑๕. นางสาวจิรัญญา เว้นบาป
๑๖. นางชลอ วรรณจันทร์

ขอจงถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมของสมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นนิตย์ เทอญ.

หมายเหตุ : การแต่งตั้งกรรมการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ ในพระบัญชา
เป็นการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง.

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระตำมกีร์ทางพระพุทธรูปสำเนาเป็นภาษาไทย

ด้วยศวามฉบัฉบัฉของคณะกรรมการมหาเถรวัฆมาตม

และ

กรมการสำเนา กระทรวงวัฒนธรรม

(๑๖)

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒๕๕๑

Second published : 2008

ISBN 974-8288-75-7

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปร และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลก ในบริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalo Bhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม ในบรรดาพระสัทธรรมทั้งสาม พระปริยัติสัทธรรม มีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบใด พระปฏิบัติสัทธรรม และ พระปฏิเวธสัทธรรม ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสัทธรรม และพระปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสัทธรรมจึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธรวณะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปาฬิหรือ พระบาลี

กุลบุตรผู้หวังความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระสัทธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระบาลีนี้ให้รู้ซึ่ง ทั้งบทพยัญชนะและอรรถะ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธรวณะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสัทธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นฐานะในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า คันถฐานะ คู่กับ วิปีสสนาฐานะ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสัทธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจฉัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธรวณะเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสป พระอุบาลีและพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนี้เรียกว่า อรรถกถา มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับที่ใช้

บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ใน
 ลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหพอันเป็นภาษาของชาวเกาะ
 สำนักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่ สำนักมหาวิหาร ใน
 ลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา กุลบุตรจำเป็นต้องศึกษาภาษา
 สิงหพก่อน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่กุลบุตรผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอธิบาย
 ธบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช
 ล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลาย มีพระพุทธโฆษะ พระพุทธทัตตะ และ
 พระธัมมปาละ เป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพเป็นภาษาบาลี อันเป็นต้นตติภาษา
 จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งอธิบายความในอรรถกถาเป็นคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจ
 พระพุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า ฎีกา มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า มุลฎีกา และคำ
 อธิบายฎีกาเดิมต่อมาอีกเรียกว่า อนุฎีกา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนไข
 ข้อขอดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า คัมภีร์บท อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็น
 หนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธภาพ บอกความหมายของศัพท์
 แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า อรรถโยชนา คัมภีร์เหล่านี้
 ล้วนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้ง
 เป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย คัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง
 เป็นปกรณพิเศษ แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคหรืออภิธัมมัตถ-
 สังคหะ เป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ต่อมาเรียกว่า ฎีกา เช่น
 มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัณฑุสา แก่พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ชื่ออภิธัมมัตถ-
 ฎีกาวิณี แก่ปกรณอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นต้นตติภาษา คือ ภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือ
 ภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่าพระบาลี และเป็น
 ภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษา
 บาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้
 ถ้าขาดความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุกติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด
 ลุ่มหลงในอักษรและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาจำเป็นต้องศึกษาให้รู้

ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ่มชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธรวณะได้ถูกต้อง คัมภีร์
ไวยากรณ์เหล่านี้ เรียกว่า สัททวิเสส บ้าง สัททศาสตร์ บ้าง นิรุกติศาสตร์ บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับ
คัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสส
เหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในใบลาน ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียน
อักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธรวณะ ทรงจำ
ไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมี
พระราชปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ รับภารธุระปริวรรตอักษรขอมที่
บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้วตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้
เผยแพร่อไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเฉลิม
พระเกียรติยศ พระราชกฤษฎีกาบริหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมา
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างคัมภีร์
อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศา-
นวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาธะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ใน
พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็น
อย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่ว
ระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่
ในอักษรขอมต้องชะงักกันไป ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ มูลนิธิภูมิพลกิจฯ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชญาของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ
พ.ศ.๒๕๑๕ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและ
แปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอคณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา
ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖
และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา
ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับ

(๒๐)

การชำระให้ถูกต้องเสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย ตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติงาน

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่น และฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบต่องาน เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อต้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็ถูกต้อง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้ว ยังได้รับปัจจัยบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระคัมภีร์เป็นพุทธบูชา และอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคลเป็นรายยก ดังได้ประกาศพระนามและนามในทุกหน้าพระคัมภีร์ เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับพระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา บาลี-ไทย ภาค ๑ นี้ คุณกึ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์, คุณทวีพงษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา และชมรมไฝธรรมวันพุธ มีจิตศรัทธาบริจาคเงินสร้างเป็นที่ระลึกในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้ ขออำนาจแห่งมหากุศลอันบังเกิดจากการบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ ได้โปรดบันดาลให้ คุณกึ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์, คุณทวีพงษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา และชมรมไฝธรรมวันพุธ ประสบความสุข ความเจริญ มีความเกษมศานต์ยินดียิ่งในธรรมตลอดไปทุกเมื่อ เทอญ.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยนั้น มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ อรรถโยชนา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคงคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักษรและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้ การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มูลนิธิ ฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่ไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกัน โดยแยกเป็นสองคอลัมน์ เป็นสองพาคย์ซ้ายขวาเป็นสองภาษาบาลี-ไทย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนา ที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพาคย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

(๒๒)

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คน "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิ ฯ จะทำคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสมในการที่จะเผยแพร่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การพิมพ์ พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปัทฏฐกถา บาลี-ไทย ภาค ๑ ครั้งนี้ เป็นการพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงในหน้าเดียวกัน ตามคำปฏิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นพลวปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข ได้คัมภีร์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกกันเทอญ.

๒. ๒.

(นายมณีพันธุ์ จารุดุล)

ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่นฯ

แนะนำ

ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา

การแนะนำพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา เป็นเรื่องที่คุณเรียนบาลีส่วนใหญ่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่ถึงอย่างนั้น ถ้าขาดการแนะนำพระคัมภีร์นี้ ก็จะเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เพราะเหตุว่าพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถานี้ เป็นวรรณกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระโหราจารย์ได้จัดพระคัมภีร์นี้ไว้สอบความรู้พระปริยัติธรรม ในภูมิภาคนี้ของผู้ที่ศึกษาภาษาบาลี และผู้ที่เป็นพระภิกษุสามเณร สอบความรู้ธัมมปทัฏฐกถา จนได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ตรวจข้อสอบ ซึ่งมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดการสอบ เมื่อสอบได้ก็จะมีพระราชพิธียกย่องผู้ที่มีความรู้ในธัมมปทัฏฐกถานี้ให้มีสมณศักดิ์เป็นพระมหาขึ้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากที่จะทำความเข้าใจในความหมายของคำ และความเข้าใจในความหมายของการศึกษาพระธรรมบทหรือธัมมปทัฏฐกถานี้

ความรู้เรื่องคำว่า "ธรรมบท"

ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจในความหมายของคำว่า "ธรรมบท" เสียก่อน ธรรมบทนี้เป็นคำที่มาจากพระบาลีว่า ธมฺมปท ซึ่งแปลทับศัพท์ว่า ธรรมบท โดยความหมาย หมายถึงชื่อพระพุทธวจนะ คือคำที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาไว้ จัดเป็นหนึ่งใน ๘ แห่งนวัคสัตตสุตตันต์ เรียกว่า คาถา คือเป็นคำร้อยกรองหรือที่เรียกว่า ฉันทลักษณ์ พระสังคีติกจารย์รวบรวมไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒๕ จัดเป็นวรรค ๆ คือเป็นพวกที่อยู่ในคำสอนลักษณะเดียวกัน เรียกชื่อต่าง ๆ ว่า

(๒๔)

๑. ขมกวรรค เป็นเรื่องพระธรรมคำสอนที่เป็นคู่กัน เช่นเรื่องดี เรื่องชั่ว
๒. อัปมาทวรรค เป็นเรื่องความไม่ประมาท
๓. จิตตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับจิต
๔. ปุပ္ผวรรค เป็นเรื่องธรรมะอุปมาด้วยดอกไม้
๕. พาลวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับคนพาล
๖. ปิณฑิตตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับบัณฑิต
๗. อรหันตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับพระอรหันต์
๘. สหัสสวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับจำนวน ๑,๐๐๐ หรือหนึ่งในร้อยในพัน
๙. ปาปวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับบาป คือหมายถึงคนกับความชั่ว
๑๐. ทัณฑวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชญา คือเป็นเรื่องของผลสะท้อนของการลงโทษ
๑๑. ชราวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความแก่ คือสิ่งที่คร่ำคร่าทรุดโทรม
๑๒. อัคตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับตัวตนของเรา
๑๓. โลกวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับการปฏิบัติทางโลก
๑๔. พุทธวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าซึ่งหาได้ยาก
๑๕. สุขวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความสุข
๑๖. ปิยวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความโศกที่ไม่มีแก่ผู้หลุดพ้นแล้ว
๑๗. โภทวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความโกรธ ซึ่งทำความเสียหาย
๑๘. มลวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับมลทินทางใจ

๑๙. รัมภ์ภูววรรค เป็นเรื่องของผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรมของนักปราชญ์
๒๐. มัคควรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับมรรคผลและทางเข้าสู่ความดี
๒๑. ปกิณณกวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับเบ็ดเตล็ด
๒๒. นิรยวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับนรกที่คนทำความชั่วไปเสวยในภุมินั้น
๒๓. นากวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับช้าง
๒๔. ตัณหาวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัณหาและโทษแห่งตัณหา
๒๕. ภิกขุวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับทางดำเนินของภิกษุ
๒๖. พราหมณวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้มีคุณธรรมควรได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์

รวมได้ ๒๖ วรรค เป็นคาถาในวรรคต่าง ๆ ทั้งหมดได้ ๔๒๓ พระคาถา พระคาถาดังกล่าวนี้เป็นคำร้อยกรอง ซึ่งตั้งขึ้นเป็นเรื่องด้วยกัน ๓๐๒ เรื่อง มีเรื่องพระจักขุบาลเป็นต้น เรื่องเทวहितพราหมณ์เป็นเรื่องสุดท้าย มีชื่อต่าง ๆ ตามวรรคนั้น ๆ เพื่อให้จำได้ง่าย เป็นพุทธภาษิต รวมเรียกว่า "พระธรรมบท"

แต่นักเรียนหรือคนส่วนมากไปเรียกรัมภ์ปัทมฐกถาว่าเป็นพระธรรมบทก็มี เช่น เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วก็ไปเรียนพระธรรมบท ซึ่งหมายถึง รัมภ์ปัทมฐกถานั้นเอง เหมือนอย่างที่เราว่า เรื่องชาคก ซึ่งไปตีความหมายเอาอรรถกถาชาคก โดยมากฉะนั้น

ความรู้เกี่ยวกับรัมภ์ปัทมฐกถา

รัมภ์ปัทมฐกถานี้ ได้แก่อรรถกถาธรรมบท แยกเป็นคำได้สองคำ คือ รัมภ์ปท ที่แปลว่าพระธรรมบทนั่นเอง และคำว่าอรรถกถาอีกคำหนึ่ง ซึ่งหมายถึง

(๒๖)

คำอธิบายพระธรรมบท ผู้ที่จะเข้าใจพระธรรมบทได้ดี จำเป็นต้องเรียนธัมมปัทฏฐกถา เพราะฉะนั้นในครั้งโบราณสมัยเรียนมูลกัจจายน์ เมื่อเรียนจบแล้วก็ขึ้นพระคัมภีร์คือเรียนธัมมปัทฏฐกถาต่อไป ในสมัยปัจจุบันเมื่อเรียนบาลีไวยากรณ์พร้อมทั้งอุกฤษ-พากษ์ปริวรรต ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรจนาไว้ จบแล้วก็ขึ้นเรียนพระคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาต่อไป ซึ่งเป็นคำอธิบายพระธรรมบทให้แจ่มแจ้ง ถ้าขาดการเรียนธัมมปัทฏฐกถาแล้วจะเข้าใจพระธรรมบทได้ยาก

ด้วยเหตุดังนี้ พระเถรานุเถระแต่โบราณจึงได้จัดธัมมปัทฏฐกถานี้ เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ศึกษากันต่อ ๆ มาเป็นแบบฉบับ

ประวัติความเป็นมาของธัมมปัทฏฐกถา

เดิมธัมมปัทฏฐกถานี้ได้เขียนจารึกไว้เป็นภาษาสิงหลในลังกาทวีป หรือที่เรียกว่า ตามพปัญฉิทวีป แปลว่า เกาะของคนผู้มีฝ่ามือแดง ผู้ที่จะเข้าใจพระธรรมบทได้ดี จำต้องไปเรียนภาษาสิงหลให้เข้าใจก่อน แล้วจึงเรียนธัมมปัทฏฐกถาให้เข้าใจได้ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้เมื่อครั้งพระพุทธโฆสาจารย์ ชาวพุทธคยาในประเทศอินเดียตอนเหนือ ได้ไปศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปที่สำนักมหาวิหาร เมื่อประมาณพุทธศักราช ๘๖๕ ปี ในรัชกาลของพระเจ้ามหานาม ผู้เป็นใหญ่ในลังกาทวีป ได้แปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลีขึ้น ธัมมปัทฏฐกถานี้อยู่ในภาษาสิงหลเป็นภาษาของชาวเกาะซึ่งมีคนรู้น้อย ไม่สำเร็จประโยชน์ทั่วไป ดังนั้น พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่า พระกุมารกัสสปะ ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับพระอรชยสาวกในครั้งพระพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่ ได้เห็นความสำคัญว่า คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาเป็นภาษาสิงหลไม่สำเร็จประโยชน์แก่คนทั่วไปจึงได้อาราธนาพระพุทธโฆสาจารย์ให้แปลธัมมปัทฏฐกถานี้เป็นภาษามคธ ซึ่งเรียกว่า ดันติภาษา แปลว่าภาษาที่มีแบบแผน มีไวยากรณ์ดี พระพุทธโฆสาจารย์จึงได้แปลธัมมปัทฏฐกถา

เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี ตัดเนื้อความที่เยิ่นเย้อออกไป รักษาเนื้อความที่ กระตักไว้ มีกัณฑ์รามกถา คือคำเริ่มพระกัมภีร์ หรือเรียกว่า ปณามคาถา คือ คำไหว้ครูไว้เป็นเบื้องต้น แล้วมีคำพรรณนาความ หรืออธิบายความตามวรรค คือ หมายถึงว่า แต่ละเรื่องในวรรคนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาขึ้นเกี่ยวกับเรื่องใด ที่เรียกว่า วัตถุนิทาน ได้ปรารภใครให้เป็นเหตุแล้ว ก็เล่าปรารภเหตุที่เกิดขึ้นไป ตามลำดับเรื่อง จนกระทั่งสรุปความได้ว่า เมื่อได้สมเหตุสมผลแล้วจึงได้ตรัสพระคาถาคังกล่าวขึ้น เสร็จแล้วได้อธิบายความในพระคาถาให้เป็นที่เข้าใจ เรียกว่า แก้อรรถ คือขยายความพระคาถาให้พิสดารขึ้น ลงท้ายสรุปว่าเทศนาในครั้งนั้นมีผู้ ได้รับประโยชน์ได้ตรัสรู้มรรคผลมีจำนวนมาก และมีนิคมกถาคือคำลงท้ายเป็นที่สุด

เรื่องต่าง ๆ ที่นำมาเล่าในธัมมปัทฏฐกถานี้ ยกคำของพระพุทธเจ้าตรัสกับ ภิกษุบ้าง กับพระราชบิดา ยกเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นอุทาหรณ์เทียบเคียงเป็นเรื่อง สอนทนายระหว่างกันและกัน มีคำเปรียบเทียบ มีคำอุปมา มีคำที่มีโวหารลึกลับซึ่ง เป็นนิทาน และบางเรื่องยังมีนิทานในอรรถกถาชาดกประกอบ เป็นเรื่องที่ทำให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจแตกฉาน ในธรรมะของพระพุทธเจ้าทั้งราชาศัพท์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทำให้เห็นว่าคำกล่าวนี้เป็นคำที่มีหลักฐาน อันมีมาแต่โบราณ ซึ่ง ท่านกล่าวไว้ว่า เดิมท่านพระมหินทเถระหัวหน้าพระธรรมทูต ได้นำมาเผยแผ่ให้ พระเถระชาวสิงหลได้สืบต่อบันทึกไว้ พระพุทธโฆสจารย์ได้แปลภาษาสิงหลเป็น ภาษามคธอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นประโยชน์สืบมาจนทุกวันนี้

ส่วนประวัติท่านผู้แปลจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ หรือเรียกว่า ท่านผู้รจนา คือ ท่านพระพุทธโฆสจารย์ ได้เขียนประวัติไว้แล้วในพระกัมภีร์ วิสุทฺธิมรรค ซึ่งผู้ประสงค์อาจจะค้นคว้าได้

ธัมมปัทฏฐกถาในประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งมั่น มีกุลบุตรเข้ามา บวชเรียนในพระพุทธศาสนา การบวชนั้นย่อมมีความหมายถึงการเล่าเรียนพระ-

(๒๘)

พุทธศาสนาเป็นหลักด้วย การเล่าเรียนพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักนั้นมี ๒ ประเภท คือ เรียนลัด โดยที่ผู้เรียนมุ่งมั่นที่จะศึกษาให้เข้าใจการปฏิบัติธรรม ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก เพราะต้องเล่าเรียนในทางปฏิบัติคือทำวัตร สวดมนต์ และเรียนกรรมฐานคือสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเรียกว่าเป็นการเรียนทางปฏิบัติ รวมเรียกว่าวิปัสสนาธุระ แต่มีพระภิกษุสามเณรบางพวกต้องการจะศึกษาภาษาพระศาสนาที่ได้สั่งสอนกันมาก็เรียนภาษามคร คือภาษาบาลีเป็นหลัก ซึ่งเรียกว่าคันถธุระ คือการเรียนพระคัมภีร์

การเรียนภาษาบาลีนั้น ในเบื้องต้นเรียนมูลกัจจายน์ คือหลักคำสอนที่เป็นไวยากรณ์ตามแบบโบราณ และใช้อักษรขอมในการเขียนและการอ่าน เมื่อเรียนมูลกัจจายน์จบแล้วจึงขึ้นพระคัมภีร์คือเรียนธัมมปัทฏฐกถาสืบต่อไป คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถานี้ได้จารึกเป็นอักษรขอมมีจำนวนหลายผูก จัดเป็นบันที่เรียกว่า ตอนคือบันต้นและบันปลาย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะทรงอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรที่รู้พระธรรมวินัยได้แตกฉาน เพื่อจะได้ยกย่องบูชาให้เป็นบุคคลที่น่านับถือในหมู่ชน จึงได้จัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม โดยการให้แปลธัมมปัทฏฐกถานี้เป็นภาษาไทย มีสมเด็จพระสังฆราชและพระเถรานุเถระผู้ใหญ่เป็นผู้รับสนองพระราชประสงค์ตามพระราชศรัทธา จัดให้มีการสอบขึ้นตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร พระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงสยาม ทรงมีพระราชศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีการรบทัพจับศึกก็เพื่อจะป้องกันภัยพิบัติอันเกิดจากอริราชศัตรูมาเบียดเบียนพระพุทธศาสนา สมณพราหมณาจารย์ และพสกนิกรที่อาศัยพระบรมโพธิสมภารเป็นหลัก เพราะฉะนั้นในยามสงบศึกเมื่อจะมีการบำรุงพระพุทธศาสนาจึงจัดให้มีการสอบความรู้พระปริยัติธรรม คัดเลือกพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้พระปริยัติธรรมแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ก็มีการตั้งการสอบขึ้นโดยมีกรรมการผู้ทำการสอบมีแม่กองผู้สอบพร้อมทั้งคณะจัดการสอบ ได้ยินว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสอบพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามบ้าง ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์บ้าง ที่วัดสุทัศน์เทพวรารามบ้าง พระภิกษุสามเณรที่สอบท่ามกลางคณะสงฆ์ ซึ่งมีพระเถระผู้ใหญ่เป็นประธาน พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปฟังการสอบโดยนักเรียนผู้สอบแปลด้วยปาก ต่อหน้าคณะกรรมการ การสอบนี้จึงเรียกว่า

การสอบบาลีสนามหลวง มีคณะกรรมการทักท้วง ต้องแก้ไขให้ถูกใจ ถูกมติ
ของคณะกรรมการ เมื่อสอบผ่านไปได้ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยกย่องว่าเป็นบาเรียน
ซึ่งในชั้นแรกแปลว่า ผู้สอบภาษาบาลีได้ พระที่เป็นพระบาเรียนนี้ มีสมณศักดิ์เป็น
พระมหาได้รับพระราชทานพัดยศ พระบาเรียนในการสอบเบื้องต้น ประโยค ๑-๒
ใช้ธัมมปทัฏฐกถานี้เป็นหลักสูตร ต่อเมื่อสูงขึ้นไปถึงประโยค ๓ จึงจะเรียกว่าเป็น
พระมหา นี่เป็นคติมาแต่โบราณ ซึ่งในครั้งนั้นไม่มีนักธรรม ผู้จะเรียนรู้ธรรมะจะ
ต้องเรียนจากภาษาบาลีเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าใจ ธรรมะในพระพุทธศาสนาได้

ต่อมาเมื่อมีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทยแล้ว ได้มีการพิมพ์
อรรถกถาเป็นอักษรไทยขึ้นด้วย

และการตั้งเปรียญได้ถือเป็นราชประเพณีมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ กำหนด
ทรงตั้งในวันก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เมื่อได้รับการตั้งสมณศักดิ์แล้วจึงจะเรียกว่าเป็น
พระมหาได้

วิธีเรียนธัมมปทัฏฐกถา

ในชั้นเดิมอาจารย์เป็นผู้บอก นักเรียนเป็นผู้แปลตามอาจารย์บอก ทรงจำไว้
ตามแบบแผนของอาจารย์ ผู้สนใจการเรียนธัมมปทัฏฐกถาต้องไปหาอาจารย์ผู้ทรง
ความรู้จากวัดต่าง ๆ ในสมัยก่อนผู้ที่รู้ธัมมปทัฏฐกถา ลาศิกขาออกไป พระเจ้าแผ่นดิน
ได้มีรับสั่งให้พวกมีความรู้เหล่านี้ไปเป็นอาจารย์สอนพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
ศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ชั้นมูลกัจจายน์ จนกระทั่งแปลธัมมปทัฏฐกถา และคัมภีร์สูง ๆ
ขึ้นไป อาจารย์เหล่านั้นพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นขุน หลวง
พระ พระยา ตามสมควรแก่ฐานะสอนในพระราชวัง ต่อมาเจ้านายที่ทรงมีทรัพย์
ทรงจ้างให้ไปสอนในตำหนักในวังของตนก็มี การทั้งนี้เป็นด้วยความปรารถนาที่จะ
บำรุง การศึกษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมทาง

(๓๐)

คันถธุระ เมื่อมีการสอบพระปริยัติธรรม ในปีใดปีหนึ่งอาจารย์ผู้สอนส่งนักเรียนเข้าสอบถือกันว่าอาจารย์ผู้สอนนั้นเป็นเจ้าของนักเรียน

เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นใหญ่ในคณะสงฆ์ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการศึกษาจากการแปลปาก เป็นการแปลเขียน โปรดให้เรียนบาลีไวยากรณ์ที่ทรงรจนาคัมภีร์ใหม่แทนมูลกัจจายน์ และการสอบให้มีการเขียนข้อสอบตั้งกรรมการตรวจ ตั้งกองบาลีสนามหลวงขึ้น ผู้ที่จะสอบเปรียญนั้น เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรจนานั่งสือนวโกวาทและหนังสือพุทธประวัติ ทรงเห็นว่าการศึกษาที่พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ต้องเรียนภาษาบาลีเป็นรากฐานก่อน จะเป็นการเข้าเกินไป จึงให้เรียนธรรมะเป็นภาษาไทย และได้มีการสอบวัดความรู้ สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น เพื่อให้ได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหารในครั้งรัชกาลที่ ๖ ต่อมาในสมัยของพระองค์ท่านได้มีการตั้งการศึกษานักธรรมขึ้น จึงได้ให้มีการสอบนักธรรมเป็นนักธรรมชั้นตรีชั้นโท และเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ได้ตั้งนักธรรมชั้นเอกขึ้น ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดให้ผู้ที่จะมีความรู้เป็นมหรานัน จะต้องได้นักธรรมประกอบด้วย คือ ได้นักธรรมชั้นตรี จึงจะสอบประโยค ๓ ได้ ได้นักธรรมชั้นโทจึงจะสอบประโยค ๔-๖ ได้ ได้นักธรรมชั้นเอกจึงจะสอบประโยค ๗-๘ ได้ ถ้าสอบนักธรรมชั้นตรีไม่ได้ สอบประโยค ๓ ได้ ปรับเป็นตก สอบนักธรรมชั้นโทไม่ได้สอบประโยค ๔ ได้ ปรับเป็นตก สอบนักธรรมชั้นเอกไม่ได้สอบประโยค ๗ ได้ปรับเป็นตก เพราะฉะนั้นผู้ที่สอบพระปริยัติธรรมได้ จึงเรียกว่า เปรียญธรรม ซึ่งย่อเป็นคำว่า ป.ธ. คือ เปรียญกับนักธรรมนั่นเอง ส่วนเปรียญรุ่นเก่า ๆ ที่ไม่ได้นักธรรมเพราะไม่มีการสอบในครั้งนั้น เรียกว่า ป.บ. เปรียญบาลี หรือ บ.บ. บาเรียนบาลีก็มี ในปัจจุบันนี้ทางคณะสงฆ์มหามกุฏราชวิทยาลัยได้ส่งเสริมให้อุบาลิกานุงชาวห่มขาวที่เรียกว่าบวชเป็นชีได้ศึกษานักธรรมและบาลี พวกแม่ชีเหล่านี้สอบเปรียญธรรมได้ก็ถือว่า เป็นผู้มีการศึกษาได้รับการยกย่องจากสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เรียกว่า บ.ศ. ย่อมาจากคำว่าบาลีศึกษา มีตั้งแต่ชั้น บ.ศ. ๑-๒ (บาลีศึกษา ๑-๒) จนถึง บ.ศ. ๕ (บาลีศึกษา ๕) ซึ่งทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมกว้างขวางออกไป

การเรียนร้มนมปัทฐกถา

ร้มนมปัทฐกถานี้มีการเรียนการสอนที่เป็นแบบอย่างอันครูอาจารย์ได้นำ สืบ ๆ กันมา เมื่อมีการพิมพ์ร้มนมปัทฐกถาเป็นอักษรไทยภาษาบาลี ได้แบ่งเป็น ๘ ภาคด้วยกัน ภาค ๑-๔ จัดเป็นบ้นคั่น ภาค ๕-๘ จัดเป็นบ้นปลาย

ในปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ไทยเห็นความสำคัญของร้มนมปัทฐกถานี้ จึงให้มีการเรียนการสอนและการสอบตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ๖ และได้จัดหลักสูตรไว้ดังนี้

ประโยค ๑-๒ และเปรียญตรีปีที่ ๑-๒ หมวดบาลีศึกษาวิชาแปลมคธ เป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๑-๔

ประโยค ป.ธ.๓ วิชาแปลมคธเป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๕-๘

วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๕-๘

ประโยค ป.ธ.๔ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๑

ประโยค ป.ธ.๕ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๒-๔

ประโยค ป.ธ.๖ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือร้มนมปัทฐกถา ภาค ๕-๘ แต่ในการสอบ กรรมการจะแปลประโยคเป็นความไทยโดยสันทัด หรือคัดแปลงสำนวน และท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกัน เป็นประโยคสอบไล่ก็ได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ไทยเห็นความสำคัญของร้มนมปัทฐกถานี้ จึงใช้เรียน ใช้สอน ใช้สอบ ผู้ที่ศึกษาภาษาบาลีตั้งแต่ชั้นคั่นจนถึงชั้นประโยค ๖

ประโยคมีชื่อที่ใช้มาแต่โบราณ

สำหรับการศึกษาของนักเรียนและครูบาอาจารย์แต่เก่าก่อน ย่อมถือว่า ธรรมปัทมฐกถานี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นพิเศษ มีเคล็ดลับที่จะต้องศึกษาได้ทำธงขึ้น และธงลงในประโยคที่จะเรียน แต่ในปัจจุบันนี้ยกเลิกธงนั้น ๆ เสียแล้ว และเรียก ประโยคต่าง ๆ ที่น่าสนใจในธรรมปัทมฐกถาทั้ง ๘ ภาคนั้น มีชื่อต่างๆ เป็นจำนวนมาก ถึง ๑๐๐ ประโยค ที่โบราณเรียกชื่อ ดังต่อไปนี้

ภาค ๑ มี ๑๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคไหว้ครู
๒. ประโยคอธิติสัทโทหลงเสียงนาง
๓. ประโยคกงเกวียน - กำเกวียน
๔. ประโยคอิตินาคพาธ
๕. ประโยคกาโกโลกนัย - โลกมืต
๖. ประโยคยักจีฉีสงน้ำ
๗. ประโยคยกวัตร
๘. ประโยคข้างลงท่า
๙. ประโยคข้างร้องไห้
๑๐. ประโยคปฐาสนะ
๑๑. ประโยคเทวทัตต์เล็ก
๑๒. ประโยคพุทธคำเนิน
๑๓. ประโยคนันทะกระสัน
๑๔. ประโยคเทวทัตต์คังดา
๑๕. ประโยคไก่อ่ปรบปีก - โคโป

ภาค ๒ มี ๑๑ ประโยค คือ

๑. ประโยคข้างออกศึก
๒. ประโยคเผาปราสาท
๓. ประโยคอัปปมาท

๔. ประโยคโจรขุดอุโมงค์
๕. ประโยคปัญญาปราสาท
๖. ประโยคม้าวิ่งเร็ว
๗. ประโยควัดตบตบ/วัดตบตบ ๗
๘. ประโยคกีกิณี - กิงกิกิก
๙. ประโยคมังกรคั่นเมฆ
๑๐. ประโยคครอบจักรวาล
๑๑. ประโยคนครนอก - นครใน

ภาค ๓ มี ๑๓ ประโยค คือ

๑. ประโยคหิ้งห้อยชมสวน
๒. ประโยคมุณีเดินคง
๓. ประโยคจำปาทอง - ประทุมทอง
๔. ประโยคเศรษฐีสอนบุตร
๕. ประโยคกัลยาณธรรม
๖. ประโยคแก้วมงกุฎ
๗. ประโยคอัตตวินิบาต
๘. ประโยคประทุมทอง - ดอกประทุม
๙. ประโยคสิงพาล
๑๐. ประโยคอานันทเศรษฐี
๑๑. ประโยคสัชชชี่รัง
๑๒. ประโยคสัมภาระ
๑๓. ประโยคองค์กค

ภาค ๔ มี ๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคลากินน้ำหาง
๒. ประโยคสันนิจชัย
๓. ประโยคเสาเชื่อน

(๓๔)

๔. ประโยคป่าไม้สะแก - ป่าไม้ตะเคียน - ป่าไม้พยอน
๕. ประโยคเศรษฐกิจชายถ่าน

ภาค ๕ มี ๗ ประโยค คือ

๑. ประโยคผีเสื้อน้ำ - เทวธรรม
๒. ประโยคม้าหลบเส้
๓. ประโยคสนิมบาตร
๔. ประโยคไตรวิภูษะ - ไตรวัตร
๕. ประโยคกายนคร
๖. ประโยคหักซี่โครง
๗. ประโยคเศรษฐกิจชายเรือน

ภาค ๖ มี ๖ ประโยค คือ

๑. ประโยคกุมภกรรณทศน้ำ
๒. ประโยคราชสีห์กระทืบถ้ำ
๓. ประโยคพุทธวิสัย/พระพุทธเจ้าเปิดโลก
๔. ประโยคโอวาทปาติโมกข์
๕. ประโยคสรณคมน์
๖. ประโยคอยู่ร่วม

ภาค ๗ มี ๒๘ ประโยค คือ

๑. ประโยคยถานที
๒. ประโยคกาสูร
๓. ประโยคพระครูแขวง
๔. ประโยควินิจนัย
๕. ประโยคพรานตกเบ็ด
๖. ประโยคพระครูเมือง
๗. ประโยคอัญจังกิมรรค

๘. ประโยคเสื่อซอณเล็บ
๙. ประโยคกาวิดน้ำ
๑๐. ประโยคปทุมทอง
๑๑. ประโยคสองนาง
๑๒. ประโยคห้าลงเมือง
๑๓. ประโยคบารมีสามสิบ
๑๔. ประโยคเสื่อเล็ก
๑๕. ประโยคเสื่อโคร่ง
๑๖. ประโยคป่าช้าเก่า
๑๗. ประโยคดาวคนอง
๑๘. ประโยคภูเขาหิมพานต์
๑๙. ประโยคโลหะปราสาท
๒๐. ประโยคหัวคือ
๒๑. ประโยคปัจฉินตนคร - ประตุเมือง
๒๒. ประโยคสองลัทธิ
๒๓. ประโยคข้าง - ข้างออกศึก
๒๔. ประโยคพราหมณ์เฒ่า
๒๕. ประโยคผีสิง
๒๖. ประโยคข้างติดหล่ม
๒๗. ประโยคข้างเผือก
๒๘. ประโยคสุวรรณบรรพต - ภูเขาทอง

ภาค ๘ มี ๑๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคคัมภานุสัยน้อย
๒. ประโยคคัมภานุสัยใหญ่
๓. ประโยคเรือนจำ
๔. ประโยคแมงมุมชักใย
๕. ประโยคจันทโครบ

(๓๖)

๖. ประโยคอักษรสันนิบาต
๗. ประโยคโจปนกาย - ผีเสื่อน้ำ
๘. ประโยคกुरुธรรม
๙. ประโยคเต่าเหาะ
๑๐. ประโยคราหุอมจันทร์
๑๑. ประโยคเมตตาวินัย
๑๒. ประโยคพราหมณ์ตีพราหมณ์
๑๓. ประโยคถาณีกินเหี้ย
๑๔. ประโยคมารยาตหญิง
๑๕. ประโยคพราหมณ์ตีคกระโหลก

ประโยคต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีเคล็ดลับที่จะต้องศึกษาเรียนรู้วิธีแปล เงื่อนไข กลเม็ด ต่าง ๆ ให้ดี ผู้เขียนได้นำมาจากรายชื่อที่พระครูวิจิตรการโกศล (พระมหาสังค ญาณพล ป.ธ.๖) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ฉบับพิมพ์ที่บริษัทสหธรรมิก ปี ๒๕๓๘ ซึ่งนายทศพร ศรีคำ กลมเกลียว ป.ธ.๕ ได้ส่งมาให้เพื่อให้การแนะนำ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

การแปลเป็นภาษาไทยฉบับภูมิพโลภิกขุ

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้เห็นความ สำคัญของพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้พิมพ์หนังสือพระธรรมบท อัญเชิญ มาจากพระบาลีพระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ และธัมมปทัฏฐกถาทัง ๘ ภาค ได้ตั้งเป็น พระบาลีคอดัมภ์หนึ่ง และคำแปลอีกคอดัมภ์หนึ่งในหน้าเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่าน ได้ศึกษาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยควบคู่กันไป ในเรื่องการทำเป็นสองคอดัมภ์นี้ ผู้แนะนำใคร่จะทำความเข้าใจกับท่านผู้สงสัย หากจะมีต่อไปในภายหน้าว่า การตั้ง เป็นสองคอดัมภ์เป็นความดำริขั้นต้นของ นายมณีพันธุ์ จารุศล ผู้อำนวยการโครงการ

ปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ๆ และมีกรรมการอื่นเห็นชอบร่วมด้วย ซึ่งอาจจะมีทั้งข้อเสียและข้อดีตามที่จะคิด ข้อเสียนั้นอาจจะเห็นว่าเป็นการทำให้เปลืองหน้ากระดาษที่ทำ และทำให้ราคาแพงขึ้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นการทำงานให้ยากกว่าปกติเป็น ๒-๓ เท่า ส่วนข้อดีนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นการอนุรักษ์พระบาลี ซึ่งเป็นภาษาเดิมและคำแปลให้ควบคู่กันไป ทำให้ผู้อ่านสามารถเทียบเคียงระหว่างภาษาทั้งสองเป็นการประกันความตกลงของการแปลได้ และถ้าแปลไม่ถูกต้องก็มีพระบาลีเป็นหลักฐานไว้ อนึ่ง เป็นการอนุรักษ์พระคัมภีร์บาลีที่เป็นภาษาเดิมไว้ ซึ่งได้ปรากฏมีพระคัมภีร์บางฉบับที่ภาษาบาลีเดิมได้หายไป หาไม่ได้เหลือแต่คำแปล เช่นพระคัมภีร์วิมุติมรรค อันเป็นพระคัมภีร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งทางนักปราชญ์ชาวจีนได้แปลเป็นภาษาจีนไว้ ต่อมาฝรั่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษขึ้น นักปราชญ์ชาวไทยซึ่งสำเร็จจากมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้ร่วมกันแปลเป็นภาษาไทยขึ้น เป็นประโยชน์แก่ชาวไทยจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ทางคณะสงฆ์เขมรได้แปลพระไตรปิฎกภาษาบาลี พิมพ์ภาษาบาลีหน้าหนึ่ง คำแปลเป็นภาษาเขมรอีกหน้าหนึ่ง เมื่อเกิดจลาจลวุ่นวายในประเทศเขมร หาด้นฉบับพระไตรปิฎกสองภาษานี้ไม่ได้ รัฐบาลไทย โดยกรมการศาสนาได้ขอให้มูลนิธิภูมิพลโลกิขุถ่ายสำเนาส่งไปให้เป็นธรรมบรรณาการที่ประเทศเขมร ซึ่งนับว่าเป็นการอนุรักษ์ทั้งภาษาบาลีและภาษาเขมร การทำความเข้าใจครั้งนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สงสัย และจะทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้ แต่เพียงแห่งเดียว

มีรายชื่อนักวิชาการผู้แปลพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา ดังนี้

๑. พระมหาบุญพา จิตบุญโย ป.ธ.๕, พ.ม.
๒. นายอรชุน ชาเส้น ป.ธ.๕, พธ.บ.
๓. นายผดุง แปรการिया ป.ธ.๕, พธ.บ.
๔. นายภิญโญ ล่องสกุล ป.ธ.๘, พ.ม., พธ.บ. M.A.

ผู้ตรวจสำนวนแปล

๑. พระมหาเฉลียว เปสโร ป.ธ.๕
๒. นายอาทิตย์ เบิกบานดี ป.ธ.๕
๓. นายทศพร ศรีคำ กลมเกลียว ป.ธ.๕

(๓๘)

ในการพิมพ์พระธรรมปทัฏฐกถานี้ ได้ยกพระบาลีพระธรรมบทไว้ข้างต้น และอรรถกถาอธิบายพระธรรมบทแต่ละเรื่องเพื่อให้นักศึกษาได้ทราบได้เห็นพร้อมกัน แต่ในการทำสารบาญเรื่องได้จัดเรียงไว้เฉพาะเรื่องในพระธรรมปทัฏฐกถาเท่านั้น

การแปลนี้ได้สำเร็จทั้ง ๘ ภาค จึงหวังใจว่าพระธรรมบทและธรรมปทัฏฐกถา ที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้อัญเชิญมาลงพิมพ์ทั้งพระบาลีและคำแปลนี้ จะเป็นประโยชน์ แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าตามสมควรต่อไป

สำหรับ พระคัมภีร์ธรรมบทและธรรมปทัฏฐกถา บาลี-ไทย ภาค ๑ นี้ คุณกิ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์, คุณทวีพงษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา และชมรม ใฝ่ธรรมวันพุธ ได้มีจิตศรัทธาสละทรัพย์สร้างไว้เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา เพื่อ ถวายเป็นพุทธบูชา

ขออานิสงส์แห่งพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอาจารย์ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ที่ได้มีความหวังดีสร้างสมบารมีมาให้เป็นปัจจัยให้มีการแปล การพิมพ์ครั้งนี้ จึงสำเร็จเป็นहितานุहितประโยชน์ เกิดเป็นความสุข ความสำราญใจ แก่สรรพสัตว์โดยทั่วไปทุกท่าน เทอญ.

ส.ป. เจริญใจ

(นายสิริ เพ็ชรไชย)

หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระคัมภีร์
ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ

นายมณีพันธุ์ จารุคุล

อุปนายกสมาคมศุนย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ
และผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม
และอักษรโบราณท้องถิ่น ๕

นางอุษา จารุคุล

นายกสมาคมศุนย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
ผู้บรรยายธรรมะของสมาคม ๕ กรรมการ
ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และรอง
ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม ๕

เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินงาน

นายสิริ เพ็ชรไชย

กรรมการสมาคมศุนย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และหัวหน้าฝ่าย
วิชาการโครงการปริวรรตอักษรขอม และอักษร
โบราณท้องถิ่น ๕

เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา
บาลี-ไทย

ภาค ๑
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

-
๑. นายสิริ เพ็ชรไชย ป.ธ.๕	ประธานกรรมการตรวจชำระ
๒. พระมหาบุญพา จิตปัญโญ ป.ธ.๕	แปล
๓. พระมหาเฉลียว เปสโร ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๔. นายอาทิตย์ เบิกบานดี ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๕. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานตามต้นฉบับ
๖. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ บ.ศ.๖	อ่านทานตามต้นฉบับ
๗. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย ศศ.บ.(โบราณคดี)	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๘. พระมหาอภัย อุปปติสฺสโร ป.ธ.๗	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๙. นางศิริรัตน์ ค้วงสน บ.ศ.๘	ตรวจความเรียบร้อยของต้นแบบ ก่อนถ่ายเพลท
๑๐. นางชลอ วรรณจันทร์	ตรวจความเรียบร้อยของต้นแบบ และดำเนินการจัดพิมพ์
๑๑. นายเฉลิมชัย ทงมี	ผู้ช่วยผู้ดำเนินการจัดพิมพ์
-

**พระคัมภีร์
ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา**

บาลี - ไทย

ภาค ๑

DHAMMAPADA and DHAMMAPADATTHAKATHĀ

Pāli - Thai

Part I

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๑

สารบาญ
พระคัมภีร์ธรรมปทัฏฐกถา
บาลี-ไทย
ภาค ๑

เรื่อง	หน้า
กถาเริ่มพระคัมภีร์	๒
๑. พรรณนายมกวรรค	
๑. เรื่องพระจักขุปาลเถระ	๕
๒. เรื่องมัฏฐกุณฑล	๕๕
๓. เรื่องพระติสสเถระ	๘๒
๔. เรื่องความอุปบัติของนางกาฬียกษิณี	๙๙
๕. เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี	๑๑๖
๖. เรื่องพระจุฬภาพและมหากาฬเถระ	๑๔๕
๗. เรื่องพระเทวทัต	๑๖๗
๘. เรื่องสัตถุชัยปริพาชก	๑๘๐
๙. เรื่องพระนันทเถระ	๒๔๗
๑๐. เรื่องนายจุนทสุกริก	๒๗๑
๑๑. เรื่องธัมมิกอุบาสก	๒๘๐
๑๒. เรื่องพระเทวทัต	๒๙๐
๑๓. เรื่องนางสุนนาเทวี	๓๒๗
๑๔. เรื่องภิกษุสองสหาย	๓๓๖

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับมุลนิธิภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สีลขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มฺุ.	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ. ส.	สํยุตฺตนิคาย	สคาถวคฺค
สํ. นิ.	สํยุตฺตนิคาย	นิทานวคฺค
สํ. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิคาย	ขนฺธวารวคฺค
สํ. สพา.	สํยุตฺตนิคาย	สพายตนวคฺค
สํ. มหา.	สํยุตฺตนิคาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคฺตฺตรนิคาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทุก.	องฺคฺตฺตรนิคาย	ทุกนิปาต

คำย่อ	คำเต็ม	คำเต็ม
อง. ติก.	องคุตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง. จตุกก.	องคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง. ปญจก.	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อง. ฉกก.	องคุตตรนิกาย	ฉกกนิปาต
อง. สตตก.	องคุตตรนิกาย	สตตกนิปาต
อง. อฏฐก.	องคุตตรนิกาย	อฏฐกนิปาต
อง. นวก.	องคุตตรนิกาย	นวกนิปาต
อง. ทสก.	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ชุ.	ชุตฺตนิกาเย	ชุตฺตนิปาต
ช. ฐ.	ชุตฺตนิกาเย	ฐมมปทกาถา
ช. อุ.	ชุตฺตนิกาเย	อุทาน
ช. อิติ.	ชุตฺตนิกาเย	อิติวุตตก
ช. สุ.	ชุตฺตนิกาเย	สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชุตฺตนิกาเย	วิมานวตฺถุ
ช. เปต.	ชุตฺตนิกาเย	เปตวตฺถุ
ช. เถร.	ชุตฺตนิกาเย	เถรกาถา
ช. เถรี.	ชุตฺตนิกาเย	เถรีกาถา
ช. ชา.	ชุตฺตนิกาเย	ชาตก
ช. มหา.	ชุตฺตนิกาเย	มหานิทฺเทส
ช. จุฬ.	ชุตฺตนิกาเย	จุฬนิตฺเทส
ช. ป.	ชุตฺตนิกาเย	ปฏิสมฺภิตามคฺค
ช. อ.	ชุตฺตนิกาเย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชุตฺตนิกาเย	พุทฺธวีส
ช. จริยา.	ชุตฺตนิกาเย	จริยาปฎิก

(๕๖)

คำย่อ	คำเต็ม
อภิ. สั.	อภิธรรมปิฎก ธมฺมสงฺคณิ
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก วิภงฺค
อภิ. ฐา.	อภิธรรมปิฎก ฐาตุกถา
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก ปุคฺคตปญฺจตฺติ
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก กถาวตฺถ
อภิ. ย.	อภิธรรมปิฎก ยมก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก ปฏฺจาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวิภงฺค. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม
สี.	สีหพไปตถก (ฉบับสิงหพ)
ม.	มรุมไปตถก (ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฐสงคีติไปตถก (ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก (ฉบับมอญ)
โป.	ไปราณไปตถก (ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิงคสิสไปตถก (ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ยุ.)
ก.	กตถจิไปตถก (คัมภีร์บางฉบับ)

(๔๘)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET
as used in this pāli text
of
THE BHŪMIBALO BHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

a   ำ ā   ิ i   ี ī   , u   , ū   े e   โ ो

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฅ gha	ง ña
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ñña
ฎ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ต ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	ม̐ ṃ	

FIGURES

๑ 1   ๒ 2   ๓ 3   ๔ 4   ๕ 5   ๖ 6   ๗ 7   ๘ 8   ๙ 9   ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
कु ku	กู kū	เก ke	โก ko

พระคัมภีร์
ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา
บาลี - ไทย
ภาค ๑

พระบาลีสวดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

๑. ยมกวกุก

๑. จกฺขุपालตฺเถรวตฺถุ

มโนปุพฺพงคมา ธมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺฐุเจน
ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ
จกฺกัว วหโต ปทํ.

๑. ยมกวรรค

๑. เรื่องพระจักขุपालเถระ

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็น
หัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้ว
แต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจคิดชั่ว พุดอยู่
ก็ตาม กระทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อม
ติดตามเขาไป เพราะทุจริต ๓
อย่างนั้น ราวกะล้อหมุนไปตาม
รอยเท้าโคพลีพัท ตัวเข็นแอก
(เกวียน) ไปอยู่ ฉะนั้น.

พระธัมมปทัฏฐกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

คณถารมุกถา

มหาโมหตโมนทฺธ
โลเก โลกนุตตสฺสึนา
เยน สทฺธมฺมปชฺโชโต
ชฺลิตฺโต ชฺลิตฺติทฺธินา
ตสฺส ปาทฺเ นมสฺสึตฺวา
สมฺพุทฺธสฺส สิริมโต
สทฺธมฺมณฺจสฺส ปุชฺเชตฺวา
กตฺวา สงฺฆสฺส จณฺชฺลึ,
“ติ ตํ การณฺมาคมฺม
ธมฺมาธมฺเมสุ โกวีโท
สมฺปนฺนสทฺธมฺมปิโท
สตฺถา ธมฺมปทํ สุภํ
เทเสสิ กรุณาเวค-
สมฺมุสฺสาหิตมานโส

กถาเริ่มพระคัมภีร์

ข้าพเจ้า (พระพุทธโฆษา-
จารย์) อันพระเถระนามว่ากุมาร-
กัสสปะ ผู้มีตนฝึกแล้ว ผู้มีปกติ
ประพฤตีสมาเสมอ มีจิตมั่นคง
ปรารถนาจะให้พระสังฆธรรมตั้งมั่น
หวังอยู่ว่า “อรรถกถาพรรณนา
เนื้อความแห่งพระธรรมบท อัน
ไพเราะ อันเป็นเหตุทำความปีติ
และปราโมทย์ให้เจริญ แก่เหล่า
เทวดาและมนุษย์ ที่พระศาสดาผู้
ฉลาด ในสภาพที่เป็นธรรมและ
มิใช่ธรรม ผู้มีบทพระสังฆธรรมถึง-
พร้อมแล้ว ทรงมีพระทัยอันกำลัง
แห่งพระกรุณา ให้อาจหาญดีแล้ว

๑ น. สมปคตตทฺธมฺมปิโท.

ยี่ เว เทวมนุสฺสาสนัน
 ปิติปาโมชฺชวฑฺฒนัน
 ปรมุปรามตา ตสฺส
 นิปฺพณา อตฺถวณฺณนา,
 ยา ตมฺพปณฺณิทีปมฺหิ
 ทีปภาสาย สณฺจิตา
 น สาธยติ เสสานัน
 สตฺตานัน หิตสมุปฺทํ,
 อปฺเปว นาม สาเชยฺย
 สพฺพโลกสฺส สหิตัน”
 อิติ อาสีสมานเนน
 ทนฺเตน สมจารินา
 กุมารกสฺสเปนาหํ
 เถเรน กิรเจตฺสา
 สทฺธมฺมฐิติกาเมน
 สกุกจฺจํ อภิยาจฺจิต,
 ตํ ภาสํ อติวิตฺถารัน
 คตฺตญฺจ วจนฺกมฺ
 ปหายาโรปยิตฺวาน
 ตนฺตํ ภาสํ มโนรมัน,
 กาถานัน พุยฺยชนปฺทํ

ทรงแสดงแล้วเพราะอาศัยเหตุนั้น ๆ
 เป็นถ้อยคำไพเราะ ที่พระอรรธ-
 กถาจารย์ชาวสิงหล ได้นำสืบ ๆ
 กันมา (พระมหินทเถระ)ตั้งไว้ดีแล้ว
 ในลังกาทวีป ด้วยภาษาชาวเกาะ
 สิงหล ไม่ถึงความถึงพร้อมแห่ง
 ประโยชน์ให้สำเร็จ แก่เหล่าสัตว์
 ที่เหลือ ไฉนเลย ? อรรธกถา
 พระธรรมบทนั้น จะพึงให้สำเร็จ
 ประโยชน์แก่โลกทั้งปวงได้” ดังนี้
 ได้อาราธนาโดยเคารพแล้ว จึงขอ
 นมัสการพระบาท (ทั้ง ๒) ของ
 พระสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระสิริ ทอด-
 พระเนตรเห็นที่สุดแห่งโลก มี
 พระฤทธิ์รุ่งโรจน์ให้ดวงประทีป คือ
 พระสัทธรรมรุ่งเรืองแล้วในเมื่อโลก
 ถูกความมืดคือโมหะใหญ่หุ้มห่อแล้ว
 ขอบุชาพระสัทธรรม แห่งพระสัม-
 พุทธเจ้านั้น และประกอบอัญชลี
 แต่พระสงฆ์, จักกล่าวอรรธกถา
 พรรณนาพระธรรมบทนั้นนั้นเกี่ยว

๑ น. อติวิศวาร.

ยํ ตตฺถ น วิภาวิตํ
 เกวลินฺตํ วิภาเวตฺวา-
 เสสนุตฺตเมว อตฺถโต
 ภาสฺนุตฺเรน ภาสิสฺสํ
 อวหนฺโต วิภาวินํ
 มนโส ปิตฺติปาโมชฺชํ
 อตฺถุทฺธมฺมุปนฺนิสฺสิตินฺตํ.

มิให้เหลือ ด้วยภาษาอื่น (คือ
 ภาษามคธ) โดยอรรถ ละภาษา
 (สิงหล) นั้น และลำดับแห่งถ้อยคำ
 ที่ถึงความกว้างขวางยิ่ง ยกขึ้นสู่
 ภาษาอันเป็นแบบแผน (บาลี) อัน
 น่าชื่นใจ แล้วจึงทำพยัญชนะและ
 บท แห่งพระคาถาทั้งหลาย ที่
 พระอรรถกถาจารย์ชาวสิงหล ยัง
 ไม่ได้อธิบายให้ชัดเจนไว้ ใน
 อรรถกถาพระธรรมบทนั้น ให้
 ชัดเจน โดยสิ้นเชิง จะนำความปิติ
 และปราโมทย์แห่งใจ ซึ่งอาศัยอรรถ
 และธรรม มาแก่เหล่านักปราชญ์.

๑ ฉ. เกวลํ คํ.

๑. ยมกวคควณณา

๑. จกขุपालตเถรวตถุ

๑. “มโนปุพพุงคมา ธมมา
 มโนเสฏฐา มโนมยา,
 มนสา เจ ปทญฺเจน
 ภาสตี วา กโรตี วา,
 ตโต นํ ทุกขมเนวติ
 จกฏว วหโต ปทน”ติ.

อัย ธมมเทสนา กตถ ภาสิตา ?”.
 “สาวตถิยนุ”ติ. “กํ อารพฺภา”ติ ?.
 “จกขุपालตเถรํ อารพฺภา”ติ.

สาวตถิยํ กิร มหาสุวณฺโณ
 นาม กุฏุมพีโก อโหสิ, อทุกฺโสม
 มหทฺธโน มหาโกโค อปฺตตโก.
 โส เอกทิวสํ นุหฺนติตถํ คนฺตวา
 นุหฺนตวา อากจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค

๑. พรรณนายมกวรรค

๑. เรื่องพระจักขุपालเถระ

๑. ถามว่า “พระธรรมเทศนา
 (กัณฑ์) นี้ ว่า
 “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
 มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้า
 บุคคลมีใจคิดชั่ว พุดอยู่ก็ตาม
 กระทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมติดตาม
 เขาไป เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น
 รวากะลือหม่นไป ตามรอยเท้าโค
 พลีพัท ตัวเข็นแอก(เกวียน)ไปอยู่
 ฉะนั้น”.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้แล้ว ณ ที่
 ไหน?”. ตอบว่า “พระองค์ได้ตรัสแล้ว
 ในกรุงสาวัตถี”. ถามว่า “พระองค์ตรัส
 ประราภไกร ?”. ตอบว่า “พระองค์
 ตรัสประราภ พระจักขุपालเถระ”.

เล่ากันมาว่า ในเมืองสาวัตถี ได้มี
 กุฏุมพีเศรษฐี ชื่อว่ามหาสุววรรณ เป็น
 ผู้มั่งคั่ง เป็นคนรวยทรัพย์มาก มีสมบัติ
 มาก (แต่)ไม่มีบุตร. ในวันหนึ่ง ท่าน
 กุฏุมพีเศรษฐีนั้น เดินไปยังท่าอาบน้ำ

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุปนุสนสาขั เอกั วนปุปตี ทิสฺวา
 “อัย มฺhesกฺขาย เทวดาย ปริกฺคหิตโต
 ภวิสฺสตี”ติ ตสฺส เหมจฺจามาคั
 โสธาเปตฺวา ปาการปริกฺเขปปี
 การาเปตฺวา วาลุกั โอกิราเปตฺวา
 ฐชปฏากั อุสฺสาเปตฺวา วนปุปตี
 อลงฺกิริตฺวา อญฺชลี กิริตฺวา “ปุตฺตํ
 วา ธีตรั วา ลมิตฺวา ตุมฺหากั
 มหาสกฺการั . กริสฺสามิ”ติ ปตฺถนั
 กตฺวา ปกุกามิ.

อถสฺส น จิรสฺเสว ภริยาย
 กุจฺฉิยั คพฺโภ ปติฏฺจาสิ. โส
 ตสฺสา คพฺภปฺริหารั อทาสิ. ส
 ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิ. เสฏฺฐิ
 อตฺตนา ปาลิตั วนปุปตี นิสฺสาย
 ลทฺฐตฺตา ตสฺส . ปาโลติ นามั
 อกาสิ.

อาบน้ําเสร็จ ขณะมาในระหว่างทาง
 เห็นต้นไม้เจ้าป่าต้นหนึ่ง มีกิ่งสะพรั่งจึง
 คิดว่า “ต้นไม้เจ้าป่าต้นนี้ คงจักมีเทวดา
 ผู้มีศักดามาก รักษาไว้” ดังนี้ แล้วใช้
 ให้คนทำความสะอาด บริเวณใต้ต้นไม้
 เจ้าป่านั้น ให้สร้างกำแพงล้อมรอบ
 ให้เกลี้ยทราย(ทั่วบริเวณ) แล้วให้ชัก
 ธงชัยและธงแผ่นผ้าขึ้น ประดับตกแต่ง
 ต้นไม้เจ้าป่าเสร็จแล้วจึงประคองอัญชลี
 พลังตั้งความปรารถนาว่า “(ถ้า)
 ข้าพเจ้าได้ลูกชายหรือลูกสาว จักทำ
 สักการะใหญ่แก่ท่าน” ดังนี้ - แล้วก็
 หลีกไป.

ครั้งนั้น ต่อมาไม่นานนัก ภรรยา
 ของเขาก็ได้ตั้งครรภ์. เขาได้ให้สิ่งของ
 สำหรับบำรุงครรภ์แก่เธอ. โดยล่วงไป
 ได้สิบเดือน เธอก็คลอดบุตร. เศรษฐี
 ได้ตั้งชื่อบุตรคนนั้นว่า ปาละ เหตุว่า
 เด็กนั้นท่านเศรษฐีได้มา เพราะอาศัย
 ต้นไม้เจ้าป่าที่ตนรักษาไว้.

๑ น. สมุปนุสนบุคคลสาขั.

สา อปรภาเค อญญํ ปุตตํ
 ปฏิลภี. ตสฺส “จูปาโล”ติ นามํ
 กตฺวา อิตฺตสฺส มหาปาโลติ นามํ
 อกริ. เต เทว วายุปตฺเต
 ฆรพฺพชเนน พนฺธิสฺส.

อปรภาเค มาตาปิตโร กาลมกํสฺ.
 สพฺพํ โภคํ ทฺวินฺนํเยว วิวเรสฺ.

ตสฺมี สมเย สตุถา ปวตฺติต-
 ปวธมฺมจกฺโก อนุปฺพุเพน คนฺตฺวา
 อนาถปิณฑิกมฺหาเสฏฺฐจินา จตฺตฺปนฺณาส-
 โภฏฺฐนํ วิสฺสชฺเชตฺวา การิต
 เชตฺวานมฺหาวิหารเ วิหฺรติ มหาชนํ
 สคฺคฺมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ
 ปตฺติฏฺฐาปยมาโน.

ตถาคโต หิ มาติปกฺขโต
 อสฺตียา ปิตฺติปกฺขโต อสฺตียาติ
 เทวอสฺตียาติกฺุสฺสหฺสฺเสหิ การิต
 นิโครธมฺหาวิหารเ เอกเมว วสฺสวาสา

ต่อมาอีก เขาก็ได้ (คลอด)บุตร
 อีกคนหนึ่ง. ท่านเศรษฐีได้ตั้งชื่อบุตร
 คนหลังว่า “จูปาละ” (และ) ตั้งชื่อบุตร
 คนแรกว่า มหาपालะ. (พอ) เด็กทั้ง
 ๒ คนนั้น โตเป็นหนุ่มขึ้น มารดาบิดา
 จึงผูกไว้ด้วยเครื่องผูกคือการครองเรือน.

กาลต่อมาอีก มารดาบิดา (ของ
 พวกเขา) ได้เสียชีวิตลง. พวกญาติ ๆ
 ได้เปิดโภคทรัพย์ทั้งหมดมอบให้แก่
 เศรษฐีบุตร ๒ คนนั้นแหละ.

ในสมัยนั้น พระศาสดา ได้ทรง
 ประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐไปทั่ว
 เสด็จไปตามลำดับ ประทับอยู่ในเขตวัน-
 มหาวิหาร ที่ท่านอนาถปิณฑิกมฺหา-
 เศรษฐี ได้สละทุนทรัพย์ถึง ๕๔ โภฏ
 ให้สร้างถวายเป็นที่สงฆ์สอนมหาชนให้
 ตั้งอยู่ในทางสวรรค์ และทางพระ-
 นิพพาน.

ความจริง พระตถาคต ประทับ
 อยู่จำพรรษา ๑ พรรษาเท่านั้น ณ
 มหาวิหารนิโครธาราม ที่ตระกูลพระญาติ
 หนึ่งแสนหกหมื่นตระกูล คือข้างฝ่าย

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสี. อนาถปิณฑิเกน การิเต
 เขตวนมหาวิหารเ เอกุณวีสิติวสฺसानิ
 วสฺสํ วสี. วิสาขาย สดตวีสติโกฏิธน-
 ปริจฺจาเคน การิเต ปุพฺพารามเ ฉ
 วสฺसानิ วสฺสํ วสี. โส หิ
 ทฺวินฺนํ กุลานํ คุณมหนตฺตํ ปฏิจฺจ
 สาวตฺถิ นิสฺสาย ปญฺจวีสติ วสฺसानิ
 วสฺสํ วสี.

อนาถปิณฑิโกปิ วิสาขาปิ
 มหาอุปาสิกา นิพทฺธํ ทิวสฺสสฺ เทว
 วาเร ตถาคตสฺส อุปฺภูจฺฉานํ คจฺฉนฺตติ.
 คจฺฉนฺตตา จ “ทหรสามเณรา โน
 หตฺถเ โอโลเกสฺสนฺตติ”ติ ตฺวจฺฉนฺตตา น
 คตปุพฺพา : ปุเรภตฺตํ คจฺฉนฺตตา
 ขาทนียาทินิ คเหตุวา ว คจฺฉนฺตติ,
 ปจฺฉนฺตํ คจฺฉนฺตตา ปญฺจ เกสฺชชานิ
 อฏฺฐ จ ปานานิ อาทาย วิหารํ
 คจฺฉนฺตติ. นิเวสเนสฺส ปน เตสํ
 ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุสฺสหฺสฺसानํ นิจฺจํ
 ปญฺณตฺตนาเวาสนานิ โหนฺตติ.

พระมารดาแปดหมื่น ข้างฝ่ายพระบิดา
 (อีก)แปดหมื่น ให้สร้างถวาย. ประทับ
 อยู่จำพรรษา ๑๕ พรรษา ณ เขตวัน-
 มหาวิหาร ที่ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี
 ให้สร้างถวาย. ประทับอยู่จำพรรษา ๖
 พรรษา ณ บุพพารามที่นางวิสาखाให้
 สร้างถวาย โดยการบริจาคทรัพย์ถึง
 ๒๗ โกฏิ. จริงอยู่ พระตถาคตนั้นทรง
 อาศัยเมืองสาวตถิประทับอยู่จำพรรษา
 ๒๕ พรรษา เพราะอาศัยความที่ตระกูล
 ทั้ง ๒ มีคุณมาก.

อนาถปิณฑิกเศรษฐีก็ดี นาง
 วิสาขามหาอุปาสิกาก็ดี ย่อมไปสู่ที่
 บำรุงของพระตถาคตวันละ ๒ ครั้งเป็น
 ประจำ. ก็ เมื่อไป คนทั้ง ๒ นั้น
 ไม่เคยจะมีมือเปล่าไป ด้วยคิดกันว่า
 “ภิกษุหนุ่มและสามเณร จักพากันแลดู
 มือ (ทั้งสอง)ของพวกเรา”: เมื่อจะไป
 ก่อนเวลาฉันภัตตาหาร (คือ ตั้งแต่
 ได้อรุณ-เที่ยงวัน) ก็ถือเอาสิ่งของต่าง ๆ
 มีของที่ควรขบฉันเป็นต้นก่อน จึงจะไป,
 (และ) เมื่อจะไปหลังเวลาฉันภัตตาหาร
 ก็ถือเอาเภสัช ๕ อย่าง (คือ เนยใส ๑

ดร.ทนง-คุณมธุรส พัทธยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อนนปานเภสชชชาติสุ โย ยํ อิจฺจติ,
ตสฺส ตํ ยถิจฺจิตเมว สมฺปชฺชติ.

เนยฺขัน ๑ น้ำมัน ๑ น้ำผึ้ง ๑
น้ำอ้อย ๑) และน้ำปานะ ๘ ชนิด (คือ
น้ำมะม่วง ๑ น้ำชมพูหรือน้ำหว่า ๑
น้ำกล้วยมีเมล็ด ๑ น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด ๑
น้ำมะขาง ๑ น้ำลูกจันทร์หรือน้ำองุ่น ๑
น้ำเหง้าอุบล ๑ น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ ๑)
จึงไปยังวิหาร. ก็ในที่อยู่ของท่านทั้ง ๒
นั้น เขาได้ปลาดอาสนะไว้ เพื่อภิกษุ
แห่งละ ๒ พันรูป เป็นประจำที่เดียว.
ในวัดต่างๆ มีข้าว น้ำและเภสัชเป็นต้น
สำหรับภิกษุผู้ปรารถนาสิ่งของใด สิ่งของ
นั้น ย่อมสำเร็จตามความปรารถนา
นั้นเทียว.

เตสฺส อนาถปิณฑิกเณ เอกเมว
ทิวสํ สติถารํ ปณฺเฑห^๒ น
ปฺจฺจิตปฺพุโพ. โส กิร “ตถาคโต
พุทฺธสฺสุมาโล ขตฺตียสฺสุมาโล
‘พฺหุปการโ เม กหปตี’ติ มยฺหํ
ธมฺมํ เทเสนฺโต กิลเมยฺยา”ติ
สตฺถริ อธิมตฺตสิเนเหเน ปณฺหํ น

บรรดาคนทั้ง ๒ เหล่านั้น ท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี ไม่เคยได้ถาม
ปัญหาพระศาสดา สักวันหนึ่งเลย. นัยว่า
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีนั้น คิดว่า
“พระตถาคต เป็นพระพุทธรเจ้าสุขุมมา-
ชาติ เป็นกษัตริย์สุขุมมาชาติ เมื่อ
แสดงธรรมแก่เราด้วยทรงดำริว่า

๑ น. สตุธา.

๒ น. ปณฺหํ.

ปุจฺจติ.

สตฺถา ปน ตสฺมี นิสินฺนมหตฺเตเยว
 “อโย เสฏฺฐิ มํ อรฺกฺขิตพฺพญฺจาเน
 รกฺขติ, อหํ หิ กปฺปสฺตสฺสหฺสฺสาธิกานิ
 จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ อลงฺกตปฺปฏฺยิตฺตํ
 อตฺตโน สีสํ จินฺหิตฺวา อกฺขิณี
 อฺปฺปาณฺเฑตฺวา หทยมํสํ อฺพฺพตฺเตตฺวา
 ปาณสมํ ปุตฺตทารํ ปริจฺจชิตฺวา
 ปารมิโย ปุเรนฺโต ปเรสํ ฌมฺม-
 เทสนตฺถเมว ปุเรสี. เอส มํ
 อรฺกฺขิตพฺพญฺจาเน รกฺขติ”ติ เอกํ
 ฌมฺมเทสนํ กเถสิเยว.

ตทา สาวตฺถิยํ สตฺต มนุสฺสโกฏฺฐิโย
 วสนฺติ. เตสฺ สตฺถุ ฌมฺมกถํ
 สุตฺวา ปณฺจโกฏฺฐิมตฺตา. มนุสฺสา
 อริยสาวกา ชาตา. เทวโกฏฺฐิมตฺตา
 ปุณฺธุชฺชนา. เตสฺ อริยสาวกานํ
 เทวเยว กิจฺจํ อหฺสํ ปุเรภตฺตํ

‘คฤหบดี มีอุปการะมากแก่เรา’ ฟัง
 ลำบาก” จึงไม่ทูลถามปัญหาด้วยความ
 รักมากยิ่ง ในพระศาสดา.

ก็พระศาสดา พอเมื่อเสร็จฐิณัน
 สักว่านั่งลงแล้วนั้นเทียว ทรงดำริว่า
 “เสร็จฐิณัน ย่อมรักษาเรา ในฐานะที่
 ไม่ควรรักษา, เพราะว่า เราตัดศีระชะ
 ของตน ที่ประดับตกแต่งแล้ว ควัก
 นัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างออกแล้ว เพิกขีน
 แล้วซึ่งเนื้อหทัย บริจาคบุตรและภรรยา
 ผู้เสมอด้วยชีวิต บำเพ็ญบารมีมาสิ้น ๔
 อสงไขยกับแสนกัป ทำให้บริบูรณ์แล้ว
 ก็เพื่อแสดงธรรม แก่คนเหล่าอื่นนั้นเทียว.
 เสร็จฐิณัน ย่อมรักษาเรา (ตถาคต) ใน
 ในฐานะที่ไม่ควรรักษา” จึงตรัสธรรม-
 เทศนากัณฑ์หนึ่งนั้นเทียว.

ในกาลนั้น ในเมืองสาวัตถี มีคน
 อาศัยอยู่ ๗ โกฏิ. บรรดาคนเหล่านั้น
 คนประมาณ ๕ โกฏิ ได้ฟังธรรมกถา
 พระศาสดาแล้วเป็นอริยสาวก. คน
 ประมาณ ๒ โกฏิ ยังเป็นปุณฺธุชน. ในคน
 ๒ พวกนั้น อริยสาวกทั้งหลาย ได้มีกิจ

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ท่าน เทนฺตี. ปจฺจนาภตฺตํ
คณฺฐมาลาทีหตฺถา วตฺถเกสชฺช-
ปานกาทีนึ คาหาเปตฺวา
ธมฺมสุสฺวานตฺถาย กจฺจนฺตี.

อยู่ ๒ อย่างเท่านั้น คือ ก่อนเวลา
ฉันภัตตาหาร ท่านพากันถวายทาน.
หลังจากฉันภัตตาหาร ท่านก็มีเครื่อง
สักการบูชาไม้ของหอมและระเบียบดอกไม้
เป็นต้นในมือ ให้คนถือไทยธรรมต่าง ๆ
เป็นต้นว่า ผ้า เกสัช และน้ำปานะ
แล้วไปเพื่อฟังธรรม.

อถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก
คณฺฐมาลาทีหตฺถเ วิหารํ กจฺจนฺเต
ทิสฺวา “อโย มหาชโน กุหึ กจฺจตี”ติ
ปฺจฺจชิตฺวา, “ธมฺมสุสฺวานายา”ติ สุตฺวา,
“อหํปิ คมิตฺสูสามิ”ติ เตน สทฺธิ
คณฺฐวา, สดฺถการํ วนฺทิตฺวา
ปริสฺปริยฺนเต นิสิตฺติ.

ภายหลังวันหนึ่ง มหาปาละ
เห็นเหล่าพระอริยสาวก มีเครื่อง
สักการบูชาไม้ของหอมและระเบียบเป็นต้น
ในมือ กำลังเดินไปยังวิหาร จึงถามว่า
“คนจำนวนมากนี้ กำลังไปไหนกัน?”
ได้ฟังว่า “จะไปฟังธรรมกัน” ก็คิดว่า
“แม้เราก็จักไป(บ้าง)” จึงไปกับมหาชน
นั้น, ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่งลง
ในที่สวดประชุมชน.

พฺุฑฺธา จ นาม ธมฺมํ
เทเสนฺดา, สรณฺสีลปฺพพฺุชฺชาทีนํ
อุปนฺนิตฺสยํ โอลฺเกตฺวา อชฺฌมาสยวเสน
ธมฺมํ เทเสนฺตี.

จริงอยู่ ธรรมดาพระพุทเจ้าทั้ง-
หลาย เมื่อทรงแสดงธรรม ทรงตรวจดู
อุปนิสัยแห่งคุณต่าง ๆ มีสรณศีลและ
บรรพชาเป็นต้น แล้วจึงทรงแสดงธรรม
ตามอำนาจอรรถาศัย.

ธรรมบท.ป-ท.๑-๑

ดร.ทนง-คุณมรุส พิทยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺมา ตํทิวสํ สตุถา ตสฺส
 อุนิสฺสยํ โอลิเกตฺวา ฐมฺมํ
 เทเสนฺโต อนุพุพฺพิกถํ กเถสิ.
 เสยฺยถิทํ ? ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ
 กามานํ อาทินวํ โอลการํ สํกิลลํ
 เนกขมฺเม อานิสฺสํ ปกาเสสิ.

เพราะฉะนั้น วันนั้น พระศาสดา
 ทรงตรวจดูอุปนิสัยของกุกุมพิมหาปาละ
 นั้นแล้ว เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัส
 อนุพุพพิกถา. คือ ? ทรงประกาศ
 ทานกถา (ตรัสพรรณนาเรื่องทาน)
 สีลกถา(ตรัสพรรณนาเรื่องศีล) สคคกถา
 (ตรัสพรรณนาเรื่องสวรรค์) โทษ ความ
 เลวทราม (และ)ความเศร้าหมองแห่งกาม
 ทั้งหลาย และอานิสงสีในเนกขัมมะ (การ
 ออกบวช).

ตํ สตุถวา มหาปาโล กุกุมฺพิโก
 จินฺเตสิ “ปรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตุตฺธิตโร
 วา โภคา วา นานุคจฺจนฺติ,
 สรียํปี อตฺตนา สทฺธิ น คจฺจติ,
 กิ เม ฆราวาเสน, ยีพุพฺพิสฺสามิ”ติ.
 โส เทสนาปริโยसानเ อฏฺฐายาสนา
 สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา
 บพุพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ นํ สตุถา ปุจฺฉิ
 “อตฺถิ เต โภจิ อาปุจฺฉิตพุพฺพุตฺตโก
 ณาตี”ติ. “กนิฏฺฐภาตา เม อตฺถิ
 ฆานเต”ติ. “เตนหิ ตํ อาปุจฺฉาหิ”ติ.

กุกุมพิมหาปาละได้ฟังอนุพุพพิกถา
 นั้นแล้ว คิดว่า “บุตรและธิดา หรือว่า
 โภคะทั้งหลายย่อมไม่ไปตามบุคคล ผู้ไป
 สูंपรโลก (โลกหน้า), ถึงสรียะ (ร่างกาย)
 ก็ย่อมไม่ไปกับตน, เราจะต้องการอะไร
 ด้วยการอยู่ครองเรือน, เราจัก(ต้อง)
 บวช”. ในเวลาจบเทศนา เขาลุกขึ้น
 จากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวาย
 บังคมแล้ว ก็ทูลขอบรรพชา. ที่นั้น
 พระศาสดาตรัสถามกุกุมพินั้นว่า “เธอ
 มีญาติ ผู้ที่ควรจะต้องบอกลาบางคนอยู่
 ไหม ?”. กุกุมพิกราบทูลว่า “ข้า-
 พระองค์มีน้องชายอยู่ พระเจ้าข้า”.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส “สาธุ”ติ สมปฏิบัติตวา
 สตถาริ วนุทิตวา เคนิ คนุตวา
 กนิฏฐิ ปกุโกสาเปตวา “ตาด ยิ
 อิมสมิ กุเล สวิญญานกั ธนั
 อวิญญานกั ธนั กิณฺจิ อตฺถิ,
 สพฺพนฺตํ ตว ภาโร, ปฏิปชฺชาหิ
 นนฺ”ติ. “ตุเมห ปน กุหิ คมิสฺสธา”ติ.
 “ตาด อหิ สตฺถุ สนฺติเก
 ปพฺพชิสฺสามิ”ติ.

“กิ กเถสิ ภาติก, ตวํ เม
 มาตริ มตาย, มาตา วिय, ปิตริ
 มเต, ปิตา วिय เม ลทฺโธ เคนเ
 โว มหาวิภโว, สกุกา เคนิ
 อชฺฌาวสนฺเตเหว ปุณฺณานิ กาทุ,
 มา เอวมกิริตฺตา”ติ.

พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอ
 จงบอกหลานน้องชายนั้นเสีย”.

กุมภพินันท์ทูลรับว่า “ดีละ” จึง
 ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว(กลับ)ไปบ้าน
 ให้คนเรียกน้องชายมา กล่าวว่
 “แน่ะพ่อ สวิญญานกทรัพย์ (คือ
 ทรัพย์ที่มีชีวิต) ก็ดี อวิญญานกทรัพย์
 (คือ ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) ก็ดี อะไร ๆ ซึ่ง
 มีอยู่ในตระกูลนี้ทั้งหมด จงเป็นภาระ
 ของเธอ, เธอจงรักษาทรัพย์นั้นไว้นะ”.
 น้องชายถามว่า “ก็พี่จักไปไหนละ?”.
 พี่ชายตอบว่า “แน่ะพ่อ เราจักบวชใน
 สำนักพระศาสดา”.

น้องชาย จึงกล่าวค้ำว่า “ข้าแต่
 พี่ พี่พูดอะไร, (เพราะว่า) เมื่อมารดา
 ของข้าพเจ้า ตายแล้ว, ข้าพเจ้าก็ได้พี่
 เป็นเหมือนมารดา เมื่อบิดาตายแล้ว
 ข้าพเจ้าก็ได้พี่เป็นเหมือนบิดา, ในเรือน
 ของพี่มีทรัพย์สมบัติอยู่มาก พี่อยู่
 ครองเรือนนี้แหละ ก็สามารถบำเพ็ญบุญ
 ได้ พี่อย่าได้ทำอย่างพี่พูดนั้นเลย”.

ดร.ทนง-คุณมรรฐ พิกยะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ตาด มยา สตุฏฺฐ ฐมฺมเทสฺนา
 สุตฺตา, สตุฏฺฐารฺยา หิ สณฺหํ สุขุมํ
 ติลกฺขณํ อโรเปตฺวา อาทิมชฺฌ-
 ปรีโยสานกฺลฺยาณํ ฐมฺโม เทสิโต,
 น สกฺกา โส อการมชฺฌเฒ ปุเรตฺถุ
 ปพฺพชิสฺสสํมิ ตาดาท”ติ. “ภาตฺติก ตฺวํ
 ตฺรฺุณฺเวยว ตาว ติฏฺฐจ, มหฺลลกฺกาเล
 ปพฺพชิสฺสสณฺา”ติ.

“ตาด มหฺลลกฺสฺสาปี อตฺตโน
 หตฺตปาทาปี อนฺสฺสวา โหนฺติ, น
 วเส วตฺตนฺติ, กิมฺงคํ ปน
 ฌาตฺกา, สฺวาทํ ตว กถํ น
 กโรมิ, สมณปฏฺิบัติ ปุเรสฺสสํมิ.

ชฺราชชฺชริตา โหนฺติ
 หตฺตปาทา อนฺสฺสวา
 ยสฺส โส วิหตฺตกาโม
 กถํ ฐมฺมํ จริสฺสติ.
 ปพฺพชิสฺสสเมวาทํ ตาดาท”ติ.

พี่ชายจึงกล่าว(ชี้แจง)ว่า “แน่ะพ่อ
 พระธรรมเทศนาของพระศาสดา พี่ได้
 ฟังมาแล้ว, เพราะว่าพระศาสดาทรง
 แสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง
 และที่สุด ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์อันละเอียด
 สุขุม, ใคร ๆ ไม่อาจจะบำเพ็ญธรรม
 นั้นให้บริบูรณ์ได้ในท่ามกลางเรือน พี่
 จักบวชแน่ พ่อ”. น้องชายกล่าวค้านว่า
 “ข้าแต่พี่ ท่านยังเป็นหนุ่มอยู่เที่ยว
 จงพัก(เรื่องบวช)ไว้ก่อนเถอะ, เอาไว้
 ในเวลาแก่ ท่านค่อยบวชเถิด”.

พี่ชายจึงกล่าวว่า “แน่ะพ่อ
 ถึงมือและเท้าของตัวเอง (เอง) แม้แก่ลง
 ก็ยังห้ามไม่ฟัง, ไม่เป็นไปในอำนาจ,
 ก็จักต้องพุดถึงญาติทั้งหลายไปทำไมกัน,
 เรานั้นจะไม่ทำคำของเจ้า, เราจัก
 บำเพ็ญสมณปฏิบัติ.

มือและเท้าของบุคคลใด ทрудโทรม
 แล้วเพราะชรา ห้ามไม่ฟัง บุคคล
 นั้น มีกำลังอันชราขจัดแล้ว จัก
 ประพฤติธรรมอย่างไรได้.
 แน่ะพ่อ พี่จักต้องบวชให้ได้”.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิชยะ:

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทํ วิปัสสนาธูโร นามา”ติ.

พระอรหันต์ไว้ได้แห่งภิกษุ ผู้มีความ
ประพฤติกเล่องแคล่ว ยินดียิ่งในเสนาสนะ
อันสงัด ชื่อว่า วิปัสสนาธูระ”.

“ภนฺเต อหํ มหุลลกกาเล
ปพฺพชิตฺโต กนฺถธูโร ปุเรตุํ น
สกุขิสฺสามิ, วิปัสสนาธูโร ปน
ปุเรสฺสามิ กมฺมฏฺฐานํ เม
กถเภา”ติ.

พระมหาปาละกราบทูลว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บวชใน
คราวแก่(เฒ่า) ไม่อาจจะบำเพ็ญกัณฑ์
ธูระได้, แต่ข้าพระองค์จะบำเพ็ญ
วิปัสสนาธูระ ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
พระกัมมัฏฐาน (ให้)แก่ข้าพระองค์เถิด”.

อถสฺส สตฺถา ยาว อรหตฺตา
กมฺมฏฺฐานํ กถเอสิ. โส อุกฺคเหตฺวา
สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อตฺตนา สหคามินฺ
ภิกฺขุ ปรีเยสนฺโต สฏฺฐิ ภิกฺขุ
ลภิตฺวา เตหิ สทฺธิ นิกฺขมิตฺวา
วีสติโยชนสตมคฺคํ กนฺตฺวา เอกํ
มหนฺตํ ปจฺจนฺตคามํ ปตฺวา ตตฺถ
สปริวารो ปิณฺทาย ปาวิสิ.

ที่นั่น พระศาสดา ตรัสสอน
พระกัมมัฏฐาน จนถึงพระอรหันต์ แก่
พระมหาปาละนั้น. ท่าน ครั้นเรียน
(พระกัมมัฏฐาน)แล้ว จึงถวายบังคม
พระศาสดาแสวงหาพวกภิกษุผู้ที่จะเดิน
ทางกัณฑ์ ได้ภิกษุ ๖๐ รูป ออกไป
พร้อมภิกษุเหล่านั้น เดินทางสิ้นระยะ
ทาง ๑๒๐ โยชน์ ถึงหมู่บ้านปลายแดน
หมู่ใหญ่ หมู่หนึ่ง พร้อมภิกษุบริวาร
เข้าไปพิณฑบาต ณ หมู่บ้านนั้น.

มณฺุสฺสา วตฺตสมฺปนฺเน ภิกฺขุ
ทิสฺวา ว ปสนฺนจิตฺตา อาสนานิ
ปณฺณาเปตฺวา นิสิตฺทาเปตฺวา

คนทั้งหลาย พอเห็นเหล่าภิกษุผู้
ถึงพร้อมด้วยวัตร ก็มีจิตเลื่อมใส ช่วยกัน
ปูลาดอาสนะถวาย นิมนต์ให้นั่ง แล้ว

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิกษะ
สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปณิเตนาหาเรน ปริวิสิตวา “ภนฺเต
 กุหิ อยฺยา คจฺฉนฺติ”ติ ปุจฺฉิตวา,
 “ยถาผาสุกฏฺจานํ อุปาสกา”ติ วุตฺเต,
 ปณฺทิตา “วสุสาวาสํ เสนาสนํ
 ปรีเยสนฺติ ภทฺตวา”ติ ญตฺวา
 “ภนฺเต สเจ อยฺยา อิมํ
 เตมาสํ อิธ วเสยฺยํ, มยํ
 ดิสรณฺสฺส ปติฏฺจาย ปณฺจ สีลานิ
 คณฺหะยฺยามา”ติ อาหํสฺ. เตปิ “มยํ
 อิมานิ กุลานิ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ
 กริสฺสามา”ติ จินฺเตตฺวา อธิวาเสสฺ.

มนุสฺสา เตสํ ปฏฺิณฺณํ คเหตฺวา
 วิหารํ ปฏฺิขคฺคิตฺวา รตฺติฏฺจาน-
 ทิวาฏฺจานานิ สมฺปาเทตฺวา อทํสฺ.
 เต นิพฺพุทฺธํ ตเมว คามํ ปิณฺททาย
 ปวิสฺสนฺติ. อถ เเน เอโก เวชฺโช
 อุปสงฺกมิตฺวา “ภนฺเต พหุณฺ วสนฺฏฺจานเ
 อผาสุกํ นาม โหติ, ตสฺมี
 อุปฺปนฺเน, มยฺหํ กถะยฺยาถ, อหํ
 โว เกสชฺชํ กริสฺสามิ”ติ ปวาเรสิ.

อังกาสด้วยอาหารประณีต พวกกันถามว่า
 “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกพระผู้เป็นเจ้าของ
 จะไปไหน”, เมื่อพวกภิกษุตอบว่า
 “อุปาสกและอุปาสิกาทั้งหลาย พวก
 อาตมา จะไปสู่ที่ตามความสำราญ”,
 พวกคนฉลาดรู้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
 กำลังแสวงหาเสนาสนะอยู่จำพรรษา”
 จึงกล่าวอาราธนาว่า “ท่านผู้เจริญ
 ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย พึงอยู่ในที่นี้
 ตลอดไตรมาสนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลาย จะพึง
 ตั้งอยู่ในไตรสรณะแล้วถือศีล ๕”. แม้
 ภิกษุเหล่านั้น ก็คิดว่า “พวกเราอาศัย
 ตระกูลเหล่านี้แล้ว จักกระทำการออก
 จากภพได้” จึงรับนิมนต์.

คนทั้งหลาย ถือเอาปฏิญญา
 ของพวกภิกษุเหล่านั้นแล้ว พวกกันปิดกวาด
 วิหาร จัดที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน
 แล้วมอบถวาย. พวกเธอเข้าไปบิณฑบาต
 ยังบ้านนั้นนั้นเที่ยว เป็นประจำ. ครั้งนั้น
 หมอคนหนึ่งเข้าไปหาพวกเธอ แล้ว
 ปวารณาว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ใน
 สถานที่อยู่ของคนจำนวนมาก ย่อมมี
 ความไม่สำราญบ้างเป็นธรรมดา, เมื่อ

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เกิดความไม่สำราญขึ้นแล้ว, พระคุณเจ้าทั้งหลาย ฟังบอกแก่โยม โยมจักปรุ้งยาให้พระคุณเจ้า”.

เถโร วสุสุปนายิกทิวเส เต
ภิกขุ อามนุเตตวา ปุจฺฉิ “อาวุโส
อิมํ เตมาสํ กตฺตีหิ อิริยาปถเอหิ
วีตินาเมสฺสธา”ติ.

“จตุหิ ภาณุเต”ติ.

“ก็ ปเนตํ อาวุโส ปฏฺฐิรูปิ,
นनु อปุปมตฺเตหิ ภาวิตพฺพํ ? มยํ
หิ ธรรมานสฺส พุทฺธสฺส สนฺตिका
กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา อาคตา,
พุทฺธา จ นาม น สกฺกา สเจน
อาราเชตฺถ, กลฺยาณชฺฌาสเยหิ เต
อาราเชตพฺพา, ปมตฺตสฺส จ นาม
จตุตาโร อปายา สกเกหสทิสสา,
อปุปมตฺตา โหถาวุโส”ติ.

ในวันเข้าพรรษา พระเถระ เรียกภิกษุเหล่านั้นมา ถามว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเธอ จักให้ไตรมาสนี้ผ่านพ้นไปด้วยอิริยาบถเท่าไร ?”.

พวกภิกษุตอบว่า “ด้วยอิริยาบถ ๔ ขอรับ”.

พระเถระ กล่าวเตือน(พวกภิกษุ) ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้อนี้จะสมควรหรือ ?, พวกเธอพึงเป็นผู้ไม่ประมาทมิใช่หรือ ? เพราะว่า พวกเรา ได้เรียนพระกัมมัฏฐานมาจากสำนักของพระพุทฺธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่, จริงอยู่ ธรรมดาพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย บุคคลผู้โง่เขลาไม่อาจจะให้โปรดปรานได้, เหล่าบุคคลผู้มีอัธยาศัยงดงาม พึงให้พระพุทฺธเจ้าเหล่านั้น โปรดปรานได้, อนึ่ง สำหรับบุคคลผู้ประมาทแล้ว ขึ้นชื่อว่า

๑ ฉ. ปมาเทน.

“ตุเมห ปน ฆนเต กตีหิ
อิริยาบถี”ติ. “อหิ ตีหิ อิริยาบถี
วีตินาเมสุสามิ, ปิฎฐี น ปสาเรสุสามิ
อาวุโส”ติ. “สาธุ ฆนเต, อปฺปมตฺตา
โหธา”ติ.

เถรสุส นินทํ อโนกุกมนฺตสุส,
ปจฺจมาเส อติกุกนฺเต, มชฺฌิมมาเส
สมฺปตฺเต, อุกฺขิโรโค อุกฺขชฺชิ.
ฉิทฺทฆฏโต อุกฺกธาราวี อุกฺขีหิ
อสุสุธาราวี ปคฺขมฺนฺติ. โส สพฺพรตฺติ
สมณธมฺมํ กตฺวา อรุณฺคฺคฺกมนสมเย
คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติ. ภิกฺขุ
ภิกฺขาจารเวลายํ เถรสุส สนฺตํ
กนฺตฺวา “ภิกฺขาจารเวลายํ ฆนเต”ติ
อาหํสุ. “เตนหิ คณฺหนฺตํ ปตฺตจิวฺรณํ”ติ
อตฺตโน ปตฺตจิวฺรํ คาทาเปตฺวา

อบาย ๔ เป็นเช่นกับเรือนของตน,
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเธอจึงเป็นผู้
ไม่ประมาทเกิด”.

พวกภิกษุ เรียนถามว่า “ท่าน
ผู้เจริญ ก็ท่าน(จักให้ไตรมาสนี้ผ่าน
ผ่านไป) ด้วยอิริยาบถเท่าไร”. พระเถระ
กล่าวตอบว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
เราจักให้ (ไตรมาสนี้) ผ่านผ่านไปด้วย
อิริยาบถ ๓, จักไม่(ยอม)เหยียดหลัง”.
พวกภิกษุ จึงกล่าวว่า “ดีละ ขอรับ,
ขอท่าน จงเป็นผู้ไม่ประมาทเกิด”.

เมื่อพระเถระ ไม่ก้าวลงสู่
ความหลับ, เมื่อเดือนแรก ล่วงไปแล้ว,
เมื่อถึงเดือนกลาง (เดือนที่ ๒), โรคใน
นัยน์ตา ก็เกิดขึ้น. สายน้ำตา ไหลออก
จากนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้าง รวากะสายน้ำ
ไหลออกจากหม้อทะเล ฉะนั้น. ท่าน
บำเพ็ญสมณธรรมตลอดราตรีทั้งคืน ใน
เวลาอรุณขึ้น จึงเข้าสู่ห้องนั่งแล้ว. ใน
เวลาภิกษาจาร พวกภิกษุพากันไปยัง
สำนักพระเถระ เรียนว่า “เวลานี้เป็น
เวลาภิกษาจารนะ ขอรับ”. พระเถระ

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิกุขมิ.

ภิกขุ ตสฺส อกฺขีหิ อสฺสุธาเร
 ปคฺขมฺรณฺเต ทิสฺวา “กิเมตํ ฆนฺเต”ติ
 ปุจฺฉิสฺสุ. “อกฺขีนิ เม อาวุโส วาโต
 วิชฺฌตฺติ”ติ. “นฺนุ ฆนฺเต เวชฺเชน
 ปวาริตมฺหา, ตสฺส กถเยยฺยามา”ติ.
 “สาธาวุโส”ติ.

เต เวชฺชสฺส กถยีสฺสุ. โส
 เตลํ ปจิตฺวา เปเสสิ. เถโร นาสาย
 เตลํ อาสิญฺจนฺโต นิสินฺนโกว
 อาสิญฺจิตฺวา อนฺโตคามํ ปาวิสฺสิ.

เวชฺโช ตํ ทิสฺวา อาห
 “ฆนฺเต อยฺยสฺส กิร อกฺขีนิ วาโต
 วิชฺฌตฺติ”ติ. “อาม อฺปาสกา”ติ.
 “ฆนฺเต มยา เตลํ ปจิตฺวา เปสิตํ

กล่าวตอบว่า “ถ้าอย่างนั้น พวกเธอ
 จงถือบาตรและจีวร” ให้พวกภิกษุถือ
 บาตรและจีวรของตน ออกไปแล้ว.

พวกภิกษุเห็นสายน้ำตาไหลออก
 จากนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างของท่าน จึงเรียน
 ถาว่า “นั่น อะไร? ขอรับ”.
 พระเถระกล่าวตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ
 ทั้งหลาย ลมย่อมแทงนัยน์ตาทั้ง ๒
 ของเรา”. พวกภิกษุจึงกล่าวเตือนว่า
 “ท่านผู้เจริญ หมอได้ปวารณาพวกเรา
 แล้ว มิใช่หรือ? พวกเราควรบอกแก่
 หมอนั้น”. พระเถระกล่าวตอบว่า “ดีละ
 ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย”.

พวกภิกษุนั้น พากันแจ้งแก่หมอ
 แล้ว. หมอนั้นหุงน้ำมันส่งไปแล้ว.
 พระเถระ เมื่อจะหยอดน้ำมันนั้นแล้ว
 เทียว หยอดทางจมูก แล้วจึงเข้าไปสู่
 ภายในบ้าน.

หมอพบท่านแล้วจึงเรียนถาว่า
 “ท่านขอรับ ทราบข่าวว่า ลมเสียดแทง
 นัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างของพระคุณเจ้า
 หรือ?”. พระเถระตอบว่า “ใช่แล้ว

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นาสาย โว อาสิตตฺน”ติ. “อาม
อุปาสกา”ติ. “อิทานิ ก็ทิสน”ติ.
“รุชชเตว อุปาสกา”ติ.

อุบาสก”. หมอเรียนถามว่า “ท่านขอรับ
กระผมหุงน้ำมันส่งไป(ถวาย)แล้ว พระ-
คุณเจ้าหยอด(น้ำมัน)ทางจมูกหรือ?”.
พระเถระตอบว่า “ใช่แล้ว อุบาสก
(อาตมาหยอดทางจมูก)”. หมอเรียนถาม
ว่า “บัดนี้ นัยน์ตาเป็นเช่นไร ขอรับ”.
พระเถระกล่าวตอบว่า “ยังแทงอยู่
นั่นเอง อุบาสก”.

เวชโช “มยา เอกวาเรเนว
วูปสมนสมตฺถํ เตลํ ปหิตํ, ก็
นุ โข โรโค น วูปสนฺโต”ติ
จินฺเตตฺวา “ภนฺเต นิสีทิตฺวา โว
อาสิตฺตํ อุทาทุ นิปชฺชิตฺวา”ติ ปุจฺฉิ.

หมอคิดแคลงใจว่า “(ก็) เราส่ง
น้ำมันไปเพื่อให้โรคระงับโดยหยอดคราว-
เดียวเท่านั้น, ทำไมหนอแล โรคจึง
ไม่ระงับ” จึงเรียนถามว่า “พระคุณเจ้า
นั่งหยอดน้ำมัน หรือนอนหยอดเล่า
ขอรับ”.

เถโร ตฺถเห อโหสิ. โส
ปุนปฺปุนํ ปุจฺฉิยมาโนปี น กเถสิ.
โส “วิหารํ คนฺตฺวา เถรสฺส
วสนฺนฺจฺฉานํ โอลฺเกสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา
“เตนहि ภนฺเต คจฺฉณา”ติ. เถรํ
วิสฺสชฺชตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา เถรสฺส
วสนฺนฺจฺฉานํ โอลฺเกนฺโต จงฺกมณ-
นีสีทนฺนฺจฺฉานเมว ทิสฺวา สยนฺนฺจฺฉานํ

พระเถระได้นิ่งเงิบเสีย. ท่านแม้
ถูกหมอบถามอยู่ซ้ำ ๆ ก็ไม่ยอมบอก.
หมอคิดว่า “เราจักไปยังวิหารตรวจดู
ที่อยู่พระเถระ” จึงเรียนว่า “พระ-
คุณเจ้าขอรับ ถ้าอย่างนั้น ขอนิมนต์
พระคุณเจ้าไปเถิด” ละพระเถระไปสู่วิหาร
ตรวจดูที่อยู่ของพระเถระ ได้เห็นเฉพาะ
ที่เดินจงกรมกับที่นั่งเท่านั้นไม่เห็นสถานที่

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อทิสฺวา เถรํ อากมฺยมาโน ตมฺหา
 คามา นิกฺขนฺตํ “ภนฺเต นิสฺสนฺเนหิ
 โว อาสิตฺตํ, นิปนฺเนหิ”ติ ปุจฺฉิ.
 เถโร ตฺถเห อโหสิ. “มา ภนฺเต
 เอวมกฺริตฺถ, สมณธมฺโม นาม สรีเร
 ยาเปนฺเต สกฺกา ปน กาคฺตุ,
 นิปชฺชิตฺวา อาสิญฺจถา”ติ ปุณฺปุณฺ
 ยาจิ.

“คจฺฉวฺโส, มนฺเตตฺวา
 ชานิสฺสามิ”ติ. เถรสฺส จ ตตฺถ
 คามे นเว ฅาติสฺวาโลหิตา อตฺถิ,
 เกน สทฺธิ มนฺเตยฺย ? กรชกาเยน
 ปน สทฺธิ มนฺเตนฺโต “วเทหิ ตาว
 อาวฺโส ปาลิต, ก็ อกฺขิณี
 โอลฺเกสฺสสิ, อุกาหุ พุทฺธสาสนํ,
 อนมตคฺคสฺมิ หิ สํสาร์วญฺเฏ ตว
 อกฺขิกาณสฺส คณฺนา นาม นตฺถิ,
 อนเภาณี ปน พุทฺธสตานิ
 พุทฺธสฺสาณิ อตฺตานิ, เตสฺ
 เอกพุทฺโธปิ น ปริจฺฉินฺโน, อิทานิ
 “อิมํ อนฺโตวสฺสํ ตโย มาเส น

นอนฺเลย รอคอยพระเถระอยู่ จึงเรียน
 ถามพระเถระผู้ออกมาจากบ้านนั้นว่า
 “พระคุณเจ้าขอรับ พระคุณเจ้านั่งหยอด
 หรือนอนหยอดเล่า ?”. พระเถระก็
 นั่งเงิบเสียบ. หมอจึงกล่าวว่า “พระ-
 คุณเจ้าขอรับ พระคุณเจ้าอย่าได้ทำ
 อย่างนี้เลย, ธรรมด่าว่าสมณธรรมเมื่อ
 ร่างกายยังเป็นไปอยู่ ก็สามารถกระทำ
 ได้ ขอพระคุณเจ้าจงนอนหยอดเถิด”
 อ้อนวอนแล้วบ่อย ๆ.

พระเถระกล่าวตอบว่า “จงไปเกิด
 ผู้มีอายุ, อาตมาจักปรึกษาดู(ก่อน)แล้ว
 จะรู้”. ถามว่า ก็ในบ้านนั้น พระเถระ
 ไม่มีญาติ ผู้ร่วมสายโลหิตเลย ท่านพึง
 ปรึกษากับใครเล่า? ตอบว่า พึงปรึกษ
 กับด้วยกรัชกาย(กายอันเกิดแต่ขุสสีคือน้ำ),
 ก็พระเถระเมื่อปรึกษากับด้วยกรัชกาย
 จึงคิดว่า “แน่ะปาลิตะผู้มีอายุ ท่านจง
 กล่าวมาก่อน, ท่านจักเห็นแก่นัยน์ตา
 หรือจักเห็นแก่พระพุทฺธศาสนาเล่า ?
 เพราะว่า ในสังสารวัฏอันมีเบื้องตันอัน
 ใคร ๆ ไม่รู้แล้ว ขึ้นชื่อว่า การนับ
 ตัวท่านผู้มีนัยน์ตาบอดไม่มี, ก็พระพุทฺธ-

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิปชชามี”ติ เต มานส์ พุทฺธ เจ้าทั้งหลาย ล่วงไปแล้วหลายร้อย
 ตสฺมา จกฺขุณี เต นสฺสนฺตุ วา หลายพันพระองค์, บรรดาพระพุทฺธเจ้า
 ภิกฺขชนฺตุ วา, พุทฺธสาสนเมว เหล่านั้น พระพุทฺธเจ้าแม่องค์หนึ่ง ก็
 ธาเรหิ โอลิเกหิ มา จกฺขุณี”ติ กำหนดไม่ได้, ตัวท่านได้ผูกใจไว้เดี๋ยวนี้
 ภูตกายํ โอวทฺนฺโต อีมา คาทา เองว่า “เราจะไม่นอนตลอด ๓ เดือน
 อภาสิ ภายใตญฝนนี้” เพราะฉะนั้น จักษุ
 ของท่านจงพินาศ หรือจงแตกก็ตามเกิด,
 ท่านจงทรงพระพุทฺธศาสนาไว้นั้นเทียว
 จงอย่าเห็นแก่จักษุเลย” เมื่อกล่าวสอน
 ภูตกายได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“จกฺขุณี หายนฺตุ มมายิตานิ,
 โสตานิ หายนฺตุ, ตเถว กาโย,
 สพฺพมิตํ หายนฺตุ, เทหนิสฺสิตํ,
 กิการณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ,
 จกฺขุณี ชีรนฺตุ มมายิตานิ,
 โสตานิ ชีรนฺตุ, ตเถว กาโย,
 สพฺพมิตํ ชีรนฺตุ กายนิสฺสิตํ,
 กิการณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ,
 จกฺขุณี ภิกฺขชนฺตุ มมายิตานิ,
 โสตานิ ภิกฺขชนฺตุ ตเถว เทโห^๑

“จักษุที่ชาวโลกถือว่า เป็นของเรา
 จงเสื่อมไป, หูจงเสื่อมไป, กายก็
 อย่างนั้นเหมือนกัน (คือ จงเสื่อม-
 ไป), อวัยวะทั้งหมดนี้ อันอาศัย
 กาย จงเสื่อมไป ดูก่อนปาลิตะ
 เพราะเหตุไร ท่านจึงประมาทอยู่,
 จักษุที่ชาวโลก ถือว่าเป็นของเรา
 จงทรุดโทรมไปเกิด, หูจงทรุดโทรม
 ไปเกิด, กายก็อย่างนั้นเหมือนกัน
 อวัยวะทั้งหมดนี้ อันอาศัยกาย

^๑ ฉ. เทหนิสฺสิตํ.

^๒ ฉ. กาโย.

สพฺพมิตฺถํ ภิกฺขุชฺตุ เทหนิสฺสิตํ,
กึการณา ปาลิตํ ตฺวํ ปมชฺชสี”ติ.

เอวํ ตีหิ คาทาหิ อตฺตโน
โอวาทํ ทตฺวา นิสินฺนโกว นตฺตูกมฺมํ
กตฺวา คามํ ปิณฑาย ปาวิสึ.
เวชฺชชฺ เต ทิสฺวา “กึ ภนฺเต
นตฺตูกมฺมํ กตฺนุ”ติ ปุจฺฉิ. “อาม
อุปาสกา”ติ. “กึทิสํ ภนฺเต”ติ.
“รชฺชเตว อุปาสกา”ติ. “นีสึทิตฺวา
โว ภนฺเต กตํ, นิปชฺชิตฺวา”ติ.
เถโร ตฺตฺตฺหิ อโหสิ, ปุณฺนปุณฺนํ
ปุจฺฉิโตปิ น กิณฺจิกิ กเถสิ.

จงทรุดโทรมไปเกิด ดูก่อนปาลิตะ
เพราะเหตุไร ท่านจึงประมาทอยู่,
จักษุที่ชาวโลกถือว่า เป็นของเรา
จงแตกเกิด, หูจงแตกเกิด, กายก็
อย่างนั้นเหมือนกัน อวัยวะทั้งหมดนี้
อันอาศัยกาย จงแตก(สลาย)เกิด,
ดูก่อนปาลิตะ เพราะเหตุไร
ท่านจึงประมาทอยู่”.

พระเถระครั้งนั้นให้โอราทแก่ตนด้วย
๓ คาทา อย่างนี้แล้ว นั่งอยู่เที่ยว
กระทำนัตตูกกรรม(กรรมคือเป่ายาเข้าไป
ในจมูก)เข้าไปบ้านเพื่อบิณฑบาต. หมอ
เห็นพระเถระนั้น จึงถามว่า “พระ-
คุณเจ้า ทำนัตตูกกรรม(นัตตูกยา)แล้ว
หรือขอรับ”. พระเถระตอบว่า “เออ
อุบาสก”. หมอถามว่า “เป็นอย่างไร
บ้าง ขอรับ”. พระเถระตอบว่า “(ลม)
ยังแทงอยู่เลยอุบาสก”. หมอถามว่า
“พระคุณเจ้าขอรับพระคุณเจ้านั่งนัตตูกยา
หรือนอนนัตตูกยาเล่า”. พระเถระได้
นิ่งเสีย, แม้ถูกหมอถามหนักเข้า ก็
ไม่พูดอะไร ๆ.

ดร.ทนาง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อก นั เวชโช “ภนฺเต
ตุเมห สปปายั น กโรถ, อชฺชโต
ปฏฺจาย ‘อสุเกณ นาม เวชฺเชน
เม เตลั ปกุกนุ’ติ มา วทิตฺถ,
อหิปี ‘มยา โว เตลั ปกุกนุ’ติ
น วกฺขามิ”ติ อาน.

โส เวชฺเชน ปจฺจกฺขาโต
วิหาริ . คนฺตุวา “เวชฺเชนาปี ตฺว
ปจฺจกฺขาโตสิ, อิริยาปถิ มา
วิสุสฺซชฺชิ สมณนา”ติ

“ปฏฺิกฺขิตฺโต ติกิฉฺฉาย
เวชฺเชนาสิ วิวชฺชิตฺโต
นียโต มจฺจฺจราชสฺส,
กิ ปาลิต ปมชฺชสี”ติ
อิมาย คาถาย อตฺตานัน โอรทิตฺวา
เถโร สมณธมฺมํ อกาสิ.

อกสฺส มชฺฉิมยามเ อติกุกนฺต-
มตฺเต, อปุพฺพํ อจฺริมํ อกฺขิณีเจว
กิเลสา จ ภิชฺชิสฺสุ. โส
สุกฺขวิปสฺสโก อรหา หุตฺวา
ตํขณฺ์วิกสิตปทุมสทิสฺโส หุตฺวา คพฺภิ
ปวิสิตฺวา นิสฺสิทิ.

ที่นั่น หมอกล่าวกับพระเถระนั้น
ว่า “ท่านขอรับ ท่านยอมไม่ทำความ
สบาย, ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านอย่าได้พูดว่า
‘หมอซื้อโน้นหุงน้ำมันให้เรา’, แม้ข้าพเจ้า
ก็จักไม่พูดว่า ‘ข้าพเจ้าหุงน้ำมัน
ถวายท่าน”.

พระเถระนั้นถูกหมอบอกเลิกแล้ว
จึงไปยังวิหาร คิด(เตือนตน)ว่า “เจ้า
ถึงถูกหมอบอกเลิกแล้ว, เจ้าอย่าได้ละ
อิริยาบถ(เลย)สมณะ” กล่าวสอนตน
ด้วยคาถานี้ว่า

“แน่ะปาลิตะ หมอได้บอกเลิกเจ้า
แล้ว จากการรักษา ปล่อยทิ้งแล้ว
เจ้าต้องตายแน่, ทำไม เจ้าจึง
มัวประมาทอยู่เล่า?”

ได้กระทำสมณธรรมแล้ว.

ที่นั่น พอเมื่อมัชฌิมยามผ่านพ้นไป,
ทั้งดวงตาทั้ง ๒ ข้าง ทั้งกิเลสของท่าน
ก็แตกลงพร้อม ๆ กัน. ท่านเป็นพระ-
อรหันต์สุขวิปัสสกะ เป็นเช่นดอกปทุม
ที่บ้านในขณะนั้น เข้าไปสู่ห้อง นั่งแล้ว.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภิกขุ ภิกขาจารย์เวลา ย ตสฺส
 สนฺตีกํ คนฺตฺวา “ภิกขาจารย์เวลา ย
 ฆนฺเต”ติ อาหํสุ. “กาโล อาวุโส”ติ.
 “อาม ฆนฺเต”ติ. “เตนหิ คจฺจนฺตา”ติ.
 “กึ ตฺเมห ปน ฆนฺเต”ติ.
 “อกุชีนิ เม อาวุโส ปริหีนานี”ติ.

เต ตสฺส อกุชีนิ โอลเอกตฺวา
 อสฺสุปฺนฺเนหิ เนตฺเตหิ โรทฺนฺตา
 “ฆนฺเต มา จินฺตยิตฺถ, มยํ โว
 ปฏฺยชคฺคิสฺสามา”ติ เถรํ อสฺสาเสตฺวา
 กตฺตพฺพยฺตฺตํ วตฺตปฏฺยวตฺตํ กตฺวา
 คามํ ปิณฺฑทาย ปริสึสุ. มนุสฺสา
 เถรํ อทิสฺวา “ฆนฺเต อมฺหากํ
 อโย กุหิณฺ”ติ ปุจฺจิตฺวา ตํ
 ปวตฺตี สุตฺวา โรทฺนฺตา ยาคุ
 เปเสตฺวา สยํ ปิณฺฑทปาดิ อาทาย
 คนฺตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา ปาทมฺเผล
 ปริวตฺตมานา โรทิตฺวา “มยํ ฆนฺเต
 โว ปฏฺยชคฺคิสฺสาม, ตฺเมห มา
 จินฺตยิตฺถา”ติ สมสฺสาเสตฺวา ปกฺกมึสุ.

ในเวลาภิกขาจารย์ ภิกษุทั้งหลาย
 ไปหาท่านเรียนว่า “เวลานี้ ได้เวลา
 ภิกขาจารย์(แล้ว) ขอรับ”. พระเถระ
 จึงถามว่า “ผู้มีอายุได้เวลาแล้วหรือ”.
 พวกภิกษुक่ล่าวตอบว่า “ใช่แล้วขอรับ”.
 พระเถระกล่าวว่่า “ถ้าอย่างนั้น
 พวกท่านจงไปเถิด”. พวกภิกษุก่ถามว่า
 “ก็ท่านเล่า ขอรับ”. พระเถระบอกแล้ว
 ว่า “ผู้มีอายุ ดวงตาของเราเสื่อมแล้ว”.

พวกเขอตรวจดูนัยน์ตาของท่าน
 มีนัยน์ตา ๒ ข้างเต็มด้วยน้ำตา พวกกัน
 ร้องให้ พลังเรียนว่า “ท่านขอรับ
 ขอท่านอย่าได้คิดไปเลย, พวกข้าพเจ้า
 จักดูแลท่านเอง” ให้พระเถระเบาใจ
 แล้วกระทำวัตรปฏิบัติอันเหมาะแก่วัตรที่
 ตนควรทำ เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต.
 คนทั้งหลาย มองไม่เห็นพระเถระ จึง
 ถามว่า “ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้า
 ของพวกข้าพเจ้าไปไหน?” พึงเรื่องราว
 นั้นแล้วต่างร้องให้ ส่งข้าวต้มไปถวาย
 ถือเอาบิณฑบาตไปเอง ไหว้พระเถระ
 พวกกันร้องให้กลิ้งเกลือกอยู่ ณ ที่ใกล้เท้า
 ปลอบให้พระเถระสบายใจว่า “ท่าน

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทั้งหลาย พวกเธอจงล่วงหน้าไปก่อน
เกิด”.

ภิกษุ “ก็ ตูเมห ปน ฆนเต
น กจจณา”ติ. “อหิ ทุพฺพล,
อนุตฺรามคฺเค จ อมฺนุสฺสปรึคฺคหิตา
อฏฺฐวี อตฺถิ, มยิ ตูเมหหิ สทฺธิ
คจจนฺเต สพฺเพ กิลมิสฺสถ, ตูเมห
ปุโรโต คจจณา”ติ. “มา ฆนเต
เอวํ กริตฺถ, มยํ ตูเมหหิ
สทฺธิเยว คมิสฺสามา”ติ.

“มา โว คมนํ อาวุโส
รฺจฺจิตฺถ, เอวํ สนฺเต, มยฺหํ อผาสฺกํ
ภาวิสฺสติ, มยฺหํ กนิฏฺโจ ตูเมห
ทิสฺวา ปุจฺฉิสฺสติ, อถสฺส มม
จกฺขุณฺํ ปรีหิณฺภาวํ อารโจะยฺยาถ,
โส มยฺหํ สนฺติกํ กณฺฐิจิเทว
ปรีหิณฺสฺสติ, เตน สทฺธิ คมิสฺสามิ,
ตูเมห มม วจเนน ทสฺพลณฺจ
อสีติมหาเถเร จ วนฺทณา”ติ เต
อฺยุโยเชสิ.

ภิกษุทั้งหลาย จึงเรียนถามว่า
“ท่านผู้เจริญ ก็ทำไมท่านจึงไม่ไปแล้ว?”.
พระเถระตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นคน
ทุพพลภาพ, อนึ่ง ในระหว่างหนทาง
ก็มีตงที่อมนุษย์หวงแหนอยู่, เมื่อเราไป
กับพวกเธอ, พวกเธอก็จักพากันลำบาก
ทั้งหมด, พวกเธอจงล่วงหน้าไปเกิด”.
พวกภิกษุจึงกล่าวปเลอบว่า “ขอท่าน
อย่าได้ทำอย่างนี้เลย ขอรับ, พวก
กระผม จักไปกับท่านนั้นเทียว”.

พระเถระจึงกล่าวตอบว่า “ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ชอบใจการ
ไปเลย, เมื่อเป็นอย่างนั้น, ความไม่
สำราญก็จักมีแก่เรา, น้องชายของเรา
เห็นพวกท่านแล้วก็จักถาม, เมื่อเป็น
เช่นนั้น พวกเธอพึงบอกแก่เขาว่าจักขุ
ทั้ง ๒ ข้างของเราเสื่อมแล้ว, เขาก็จัก
ส่งใคร ๆ มายังสำนักเรานั้นเทียว,
ข้าพเจ้าก็จักไปกับคนนั้น, พวกเธอ จง
ถวายบังคมพระทศพล และไหว้พระ-

อสีติมหาเถระตามคำของเรา” แล้ว
ส่งพวกภิกษุนั้นไป.

เต เถรํ ขมาเปตฺวา อนฺโตคามํ
ปวิสิสฺส. มนุสฺสา เต นิสิตฺทาเปตฺวา
ภิกฺขุํ ทตฺวา “กึ ฆนฺเต อยฺยานํ
คมนาการโ ปญฺญาตตี”ติ ปุจฺฉิสฺส.

“อาม อุปาสกา, สตุถารํ
ทญฺจุกามมหา”ติ. เต ปุณฺปุณฺ
ยาจิตฺวา เตสํ คมนจฺจนฺทเมว
ณตฺวา อนฺคนตฺวา ปรีเทวิตฺวา
วนฺทิตฺวา นีวตฺตีสฺส.

เตปี อนฺปุพฺเพน คนฺตฺวา
เชตวันํ ปตฺวา สตุถารณฺจ มหาเถเร
จ เถรสฺส วจเนน วนฺทิตฺวา
ปุณฺทิวเส ยตฺถ เถรสฺส กนิฏฺโจะ
วสตี, ตํ วีถิํ ปิณฺทาย ปวิสิสฺส.
กุกฺกุณฺพิโก เต สณฺชานิตฺวา
นีสิตฺทาเปตฺวา กตปฺปฏิสฺนฺทาโร “ฆนฺเต

พวกภิกษุขอโทษพระเถระแล้ว ก็
เข้าไปภายในบ้าน. คนทั้งหลายนิมนต์
ให้พวกเรอนั่งแล้วถวายภิกษา จึงถามว่า
“ท่านเจ้าข้า อาการไปของพวกพระ-
คุณเจ้าย่อมปรากฏหรือ ?”.

พวกภิกษุกล่าวตอบว่า “ใช่แล้ว
อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย, พวก
อาตมภาพต้องการจะเฝ้าพระศาสดา”.
พวกเขาพากันอ้อนวอนหลายครั้งหลาย-
คราว รู้ความพอใจที่จะไปของพวกเร
อนั้นเทียว จึงตามส่ง พากันคร่ำครวญ
ไห้แล้วพากันกลับ.

ฝ่ายพวกภิกษุเหล่านั้น ไปถึงยัง
เชตวันโดยลำดับ ถวายบังคมพระ-
ศาสดาและไหว้พระมหาเถระตามคำสั่ง
พระเถระแล้ว วันรุ่งขึ้น จึงได้เข้าไป
บิณฑบาตยังถนนที่น้องชายพระเถระอยู่.
กุกฺกุณฺพิโจพวกเขาได้เห็นนิมนต์ให้นั่ง
กระทำปฏิสันถาร เรียนถามว่า

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภาติกตฤเทโร เม กุหิณฺ”ติ ปุจฺฉิ.

“พระเถระพี่ชายของข้าพเจ้า อยู่ที่ไหน
ขอรับ”.

อกฺกสฺส เต ตํ ปวตฺตตี
อาโรเจสฺสุ. โส เตสํ ปาทมฺมุเล
ปริวฏฺเณนฺโต โรทิตฺวา ปุจฺฉิ “อิทาณิ
ภนฺเต กิ กาทพฺพนฺ”ติ. “เถโร
อิโต กสฺสจฺฉิ: คมนฺ ปุจฺจาสิสฺสติ,
คตกาเล เตน สทฺธิ อากมฺิสฺสตี”ติ.
“อัยฺ เม ภนฺเต ภาติเนยฺโย ปาลีโต
นาม, เอตํ ภนฺเต เปเสถา”ติ.
“เอตํ เอวํ เปเสตฺถุ น สกฺกา,
มคฺเค ปรีปนฺโถ อตฺถิ, ปพฺพาเซตฺวา
เปเสตฺถุ วฏฺฐตี”ติ. “เอวํ กตฺวา
เปเสถ ภนฺเต”ติ.

ที่นั่นพวกเธอจึงเล่าเรื่องนั้นแก่
กุกุมพินั้น. เขาร้องให้กลิ้งเกลือกอยู่ใกล้
เท้าของพวกเธอ แล้วถามว่า “ท่าน
ขอรับ บัดนี้ ข้าพเจ้าควรทำอย่างไรดี”.
พวกภิกษุตอบว่า “พระเถระหวังการ
ไปของใคร ๆ จากที่นี่, ในกาลที่ใคร
ไปถึงแล้ว ท่านก็จักมากับเขา”.
กุกุมพีกล่าวว่า “ท่านขอรับ เจ้าคนนี้
เป็นหลานข้าพเจ้า ชื่อว่าปาลีตะ, ขอ
พระคุณเจ้าทั้งหลาย จงส่งเขาไปเกิด
ขอรับ”. พวกภิกษุกล่าวว่า “จะส่ง
เขาไปอย่างนี้ไม่ได้, (เพราะ)ในหนทาง
มีอันตราย ควรให้เขาบรรพชาเสีย
ก่อนจึงค่อยส่งไป”. กุกุมพีกล่าวว่า
“พระคุณเจ้าทั้งหลายทำอย่างนั้นแล้วส่ง
ไปเกิด ขอรับ”.

อก นํ ปพฺพาเซตฺวา
อหฺมุมาสมตฺตํ ปตฺตจิวรคฺคหนาทีนฺ
สิกฺขาเปตฺวา มคฺคํ อัจจิกฺขิตฺวา
ปหฺนิสฺสุ.

ที่นั่น พวกภิกษุให้เขาบรรพชา
แล้วจึงให้ศึกษาธรรมเนียมมีการรับบาตร
และจีวรเป็นต้น สิ้นเวลาถึงเดือน จึง
บอกหนทางส่งไปแล้ว.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มनुสฺสา เถรํ นิสีทาเปตฺวา “กั
ภนฺเต คมนกาโร โว ปณฺณายตี”ติ
ปฺจจฺฉิสฺสุ.

“อาม อุปาสกา, คนฺตฺวา
สตฺถารํ วนฺทิสฺสามี”ติ. เต
นानปฺปกาเรน ยาจิตฺวา อลภนฺตา
เถรํ อฺยุโยเชนฺตา อฺปฺทฺตฺมปถํ
คนฺตฺวา โรทิตฺวา นิวตฺติสฺสุ.

สามเณโร เถรํ ยญฺจิโกภฺยิยา
อาทาย คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค
อญฺฉิยํ สงฺกญฺจนครํ^๑ นาม อตฺถิ,
เถเรน อฺปนิสฺสาย วุญฺจปฺพุพฺพิ คามํ
สมฺปาปฺปณฺนิ. ตทา อญฺฉตฺรา อิตฺถิ
คามโต นิกฺขมิตฺวา อรณฺญเณ คนฺตฺวา
คายิตฺวา ทารุณิ อฺทฺทฺรณฺตี วิจฺรติ.
โส เอติสฺสา อิตฺถิยา คีตฺสทฺทํ
สฺตฺวา สเร นิมิตฺตํ คณฺหิ.

บ้านกับพระเถระ. คนทั้งหลายนิมนต์
ให้พระเถระนั่งแล้ว ทามว่า “ท่าน
ขอรับ ดูอาการท่านคงจะไปกรรมัง”.

พระเถระกล่าวตอบว่า “ถูกแล้ว
อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย อาตมาจักไป
ถวายบังคมพระศาสดา”. เขาเหล่านั้น
พากันอ้อนวอนโดยประการต่าง ๆ เมื่อ
ไม่สำเร็จ ก็พากันส่งพระเถระไปได้
ครึ่งทาง ต่างพากันร้องไห้กลับแล้ว.

สามเณรจับปลายไม้เท้าพาพระ-
เถระไปอยู่ ถึงหมู่บ้านที่พระเถระ
เคยอาศัย เมืองชื่อว่า สังกัฏฐะอยู่แล้ว
ซึ่งมีอยู่ในดงระหว่างทาง. ครั้งนั้น
หญิงคนหนึ่งออกจากบ้าน เทียวเดิน
ร้องเพลงพลาจเก็บฝืนอยู่ในป่า. เธอ
ฟังเสียงเพลงขับของหญิงนั้น ยึดเอานิมิต
ในเสียง.

^๑ ฉ. กญฺจนคร.

อิตถีสทโท วิวีหิ อญโณ   จริงอยู่ เสียงอื่นชื่อว่าสามารถจะ
 สทโท ปุริสานัง สกกลสิริรั ผริตฺวา   แผ่ไปทั่วสิริระของพวกบุรุษตั้งอยู่เหมือน
 จาตุ สมนตฺโถ นาม นตฺถิ.   เสียงหญิงย่อมไม่มี.   เพราะเหตุนั้น
 เตนหาห ภคฺวา   พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า

“นาหิ ภิกฺขเว อญฺญํ   “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา(ตถาคต)
 เอกสทฺทมปิ สมนุปลสฺสามิ, โย เอวํ   ยังไม่พิจารณาเห็นเสียงอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง
 ปุริสสฺส จิตฺตํ ปรียาทาย ติฏฺฐติ,   ซึ่งจะยึดจิตของบุรุษตั้งอยู่ เหมือนอย่าง
 ยถยิทํ ภิกฺขเว อิตถีสทฺโท”ติ.   เสียงหญิงนี้เลยนะ ภิกษุทั้งหลาย”.

สามเณโร ตตฺถ นิมิตฺตํ   สามเณรถือเอานิมิตในเสียงนั้นแล้ว
 คเหตุวา ยญฺจิโกฏฺฐิ วิสฺสชฺเชตฺวา   ละลายไม้เท้ากล่าวว่า “หลวงลุงโปรด
 “ติฏฺฐถ ตาว ภนฺเต, กิจฺจํ เม   หยุดก่อนเถิด ขอรับ, กระผมมีกิจอยู่”
 อตฺถิ”ติ ตสฺสา สนฺตํ คโต. สว   ไปสู่ที่ใกล้หญิงนั้นแล้ว. นางเห็นสามเณร
 ตํ ทิสฺวา ตฺนุหิ อโหสิ. โส   นั้นก็เงิบเสียง. สามเณรได้ถึงศีลวิบัติ
 ตาย สทฺธิ สิลฺวิปตฺติ ปาปฺณิ.   กับนางแล้ว. พระเถระคิดว่า “เดี๋ยวนี้
 เถโร จินฺเตสิ “อิทาเนเวโก คิตฺสทฺโท   เองเราได้ยินเสียงเพลงขับเสียงหนึ่ง, ก็
 สฺยยิตฺถ, โส จ โข อิตฺถิยา,   เสียงเพลงขับนั้นแล เป็นเสียงของหญิง,
 สามเณโรปิ จิรายติ, โส สิลฺวิปตฺติ   ทั้งสามเณรก็มัวชกช้าอยู่, สามเณรนั้น
 ปตฺโต ภวิสฺสติ”ติ. โสปิ อตฺตโน   คงจะถึงศีลวิบัติ”. ฝ่ายสามเณรนั้น
 กิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา อากนฺตฺวา   ยังกิจ(ธุระ)ของตนให้สำเร็จแล้วก็มา
 “คจฺฉาม ภนฺเต”ติ อาห.   กล่าวว่า “เราไปกันเถอะ ขอรับ”.

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิศายะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อก นั เถโร ปุจฺฉิ “ปาโป
ชาโตสิ สามเณรา”ติ. โส ตฺถเห
หุตฺวา เถเรน ปุณฺณปุณฺณ ปุญฺโงปิ
น กิณฺจิก กเถสิ.

อก นั เถโร อาห “ตาทิเสน
ปาเปน มม ยญฺจิกโกฏฺฐคฺคหณกิจฺจ
นตฺถิ”ติ. โส สํเวคปฺปตฺโต กาสายานิ
อปเนตฺวา คิหิณิยาเมน ปริทหิตฺวา
“ภนฺเต อหํ ปุพฺเพ สามเณโร,
อิทานิ ปนฺมฺหิ คิหิ ชาโต,
ปพฺพชนฺโตปิจาหํ น สทฺธาย
ปพฺพชิตฺโต, มคฺคปรีปนฺนตฺถาย
ปพฺพชิตฺโต, เอถ, คจฺฉามา”ติ อาห.

“อาวุโส คิหิปาโปปิ สมณปาโปปิ
ปาโปเยว, ตฺวํ สมณภาเว จตฺวาปิ
สีลมตฺตํ ปุเรตฺตํ นาสกฺขิ, คิหิ
หุตฺวา กิณฺนาม กถฺยถนํ กริสฺสสิ,
ตาทิเสน ปาเปน มม
ยญฺจิกโกฏฺฐคฺคหณกิจฺจ นตฺถิ”ติ.

ที่นั่น พระเถระจึงถามสามเณร
นั้นว่า “สามเณร เจ้ากลายเป็นคนชั่ว
แล้วหรือ?”. เธอจึงเงยบ่าแต่ถูกพระเถระ
ถามซ้ำ ๆ ก็ไม่พูดอะไรเลย.

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกับ
สามเณรนั้นว่า “ไม่มีหน้าที่จับปลาย
ไม้เท้าของเรา ด้วยคนชั่วเช่นกับเจ้า”.
เธอถึงความสลดใจเปลื้องผ้ากาสาเยออก
แล้วนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ พูดว่า “หลวงลุง
ขอรับ เมื่อก่อนกระผมเป็นสามเณร,
(แต่) บัดนี้ กระผมได้กลายเป็นคฤหัสถ์
แล้ว, อีกอย่างหนึ่ง กระผมเมื่อบวชก็
ไม่ได้บวชด้วยศรัทธา, (แต่) บวชเพราะ
กลัวอันตรายในหนทาง, หลวงลุง
จงมาเกิด, เราทั้งหลายไปด้วยกัน”.

พระเถระกล่าวว่า “ผู้มีอายุ
คฤหัสถ์ลามกก็ดี สมณะลามกก็ดี ก็
ลามกเหมือนกัน, เจ้าแม้ดำรงอยู่ใน
ความเป็นสมณะ ก็ไม่อาจจะบำเพ็ญคุณ
สักว่าศีลให้สมบูรณ์ได้, เจ้าเป็นคฤหัสถ์
จักทำกรรมดีงามอย่างไรได้, จึงไม่มี
หน้าที่จะจับปลายไม้เท้าของเราด้วยคนชั่ว
ผู้เช่นกับเจ้า”.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ.

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส “ภนฺเต อมฺนุสฺสูปฺพุทฺโธ
มคฺโค, ตุมฺเห จ อนฺธา
อปรีนายนกา, กถึ อีธ วสิสฺสธา”ติ.

อถ นํ เถโร “อาวุโส ตวํ
มา เอวํ จินฺตยิ, อีเชว เม
นิปฺชฺชิตฺวา มรณฺตสฺสาปิ อปฺราปรํ
ปวณฺเณนฺตสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนํ
นาม นตฺถิ”ติ วตฺวา อีมา
คากา อภาสิ

“หนฺทาทํ หตจกฺขุสฺมิ
กนฺตารทฺธานมาคโต,
สยมาโน^๑ น คจฺฉามิ,
นตฺถิ พาลे สหายตา,
หนฺทาทํ หตจกฺขุสฺมิ
กนฺตารทฺธานมาคโต,
มริสฺสามิ โน คมิสฺสามิ,
นตฺถิ พาลे สหายตา”ติ.

นายปาลิตะตอบว่า “หลวงลุงขอรับ
หนทางมีพวกอมนุษย์ปองร้าย, และ
หลวงลุงก็ตาบอดไม่มีคนนำไป, หลวง
ลุงจักษุอยู่ที่นี้ได้อย่างไรกัน”.

ที่นั่น พระเถระกล่าวกับปาลิตะ
นั้นว่า “ผู้มีอายุ เจ้าอย่าคิดอย่างนี้,
เราจะนอนตายอยู่ก็ดี กลิ้งเกลือกไปมา
อยู่ก็ดี ณ ที่นี้นั้นเทียว ขึ้นชื่อว่า การ
ไปกับเจ้าย่อมไม่มี” ดังนี้ จึงได้ภาษิต
คากาเหล่านี้ว่า

“เอาเถอะเราเป็นคนเสียจักษุ เดิน-
ทางไกลอันกันดาร, เรานอนอยู่
จะไม่ไป, (เพราะ) ไม่มีความเป็น
เพื่อนในคนพาล เอาเถอะ เรา
เป็นคนเสียจักษุ เดินทางไกลอัน
กันดาร, เราถึงจักษุต้องตาย ก็จัก
ไม่ไป (เพราะ) ไม่มีความเป็น
เพื่อนในคนพาล”.

^๑ ฉ. อมฺนุสฺสูปฺพุทฺโธ.

^๒ ฉ. เสยฺขมาโน.

ตัง สุตฺวา อิตโร สํเวคชาโต
 “ภาริยํ วัต เม สาหสิกํ
 อนนฺจจฺวิกํ กมฺมํ กตฺนุ”ติ พาทา
 ปคฺคยฺห กนฺทฺนฺโต วนสณฺฑํ
 ปกฺขนฺทิตฺวา ตถา ปกฺกนฺโตว
 อโหสิ. เถรสฺสาปิ สิลฺเตเชน
 สญฺจิโยชนายามํ ปณฺณาสโยชนวิตฺตํ
 ปณฺณรสโยชนพฺหฺลํ ชยสฺสมนปฺปฺพวณฺณํ
 นิสิตฺนุญฺจหนกาเลสุ โอนมฺนฺนฺมณปกฺตีกํ
 สกฺกสฺส เทวณฺโณ ปณฺฑิตฺกมฺพล-
 สิลาสนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก
 “โก นฺ โข มํ จานา
 จาเวตฺกามา”ติ โอลเณนฺโต ทิพฺพเพน
 จกฺขฺนา เถรํ อทุกฺส.

เตนาหุ โปราณา

“สฺหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท
 ทิพฺพจกฺขุ วิโสธฺยิ
 ปาปครฺหิ อัย ปาโล
 อาชีวํ ปริโสธฺยิ,
 สฺหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท

นายปาลิตะได้ฟังคำกล่าวนั้นแล้ว
 เกิดความสลดใจ คิดได้ว่า “เรากระทำ
 กรรมหนักหนอ เป็นความหุนหัน ไม่
 สมควรเลย” จึงกอดแขนคร่ำครวญ รุ่งไป
 สู่ราวป่า ได้หลีกไปโดยประการนั้นเทียว.
 ด้วยเดชแห่งศีลแม่ของพระเถระ บัณฑิต
 กัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกเทวราช
 ยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา
 ๑๕ โยชน์ มีสีดั่งดอกชัยพฤกษ์และดอกคำ
 มีปกติยุบลงในเวลาประทับนั่ง และฟูขึ้น
 ในเวลาเสด็จลุกขึ้น แสดงอาการร้อน
 แล้ว. ท้าวสักกะทรงดำริว่า “ใครหนอ
 แล ใครจะยังเราให้เคลื่อนจากสถาน”
 ดังนี้แล้ว ทรงตรวจดู ทอดพระเนตร
 เห็นพระเถระ ด้วยทิพยจักขุ.

เพราะเหตุนั้น โปราณจารย์
 ทั้งหลาย จึงกล่าวว่า

“ท้าวสหัสสเนตรจอมเทพ ทรงยัง
 ทิพยจักขุให้แจ่มใสแล้วว่า พระ-
 ปาลเถระรูปนี้ มักติเตียนคนชั่ว
 ยังการเลี้ยงชีพให้บริสุทธิ์แล้ว, ท้าว
 สหัสสเนตรจอมเทพ ทรงยังทิพย-

ทิพพจกขุ วิโสธยิ
 ฌมฺมครุโก อัย ปาโล
 นิสินฺโน สาสเน รโต”ติ.

จักขุให้แจ่มใสแล้วว่า พระपाल-
 เถระรูปนี้ หนักในธรรม ยินดี
 ในศาสนา นั่งอยู่แล้ว” ดังนี้.

อถสฺส เอตทโหสิ “สจําหํ
 เอวรูปสฺส ปาปครหิโน ฌมฺมครุกสฺส
 อยฺยสฺส สนฺติกํ น คมิสฺสามิ,
 มุฑฺธาปี เม สตุตฺธา ผลฺเยย,
 คมิสฺสามิสฺส สนฺติกนฺ”ติ.

ที่นั่น ท้าวเธอได้ทรงดำริว่า “ถ้า
 เราจักไม่ไปสู่สำนักของพระผู้เป็นเจ้าของ
 ผู้มีปกติติดคนชั่ว ผู้หนักในธรรม เห็น
 ปานนี้, ศีรษะของเราพึงแตก ๗ เสียง,
 เราจักไปสู่สำนักของท่าน”.

ตโต

เหตุ นั้น (พระโบราณอาจารย์
 ทั้งหลาย จึงกล่าววว่า)

“สทฺสเนตฺโต เทวินฺโท
 เทวราชสิริโร
 ขณฺเน ตตฺถ อากนฺตฺวา
 จกฺขุपालํ อุปาคมิ”.

“ท้าวสหัสสเนตรจอมเทพ ผู้ทรง
 สิริแห่งเทวราช เสด็จมาแล้วใน
 ที่นั่นโดยทันที จึงเข้าไปหาพระ-
 จักขุपालเถระ”.

อุปคณฺตฺวา จ ปน เถรสฺสาวิฑูเร
 ปทสทฺทํ อกาสิ.

ก็แลท้าวสักกะ ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว
 ได้ทรงทำเสียงฝีพระบาท ณ ที่ใกล้
 พระเถระ.

๑ ฉ. เทวราชสิรินฺธโร.

ออก น้ เถโร ปุจฺฉิ “โก
เอโส”ติ. “อหํ ภนฺเต อทฺธิโก”ติ.
“กุหิ ยาสิ อฺปาสกา”ติ. “สาวตฺถิยํ
ภนฺเต”ติ.

“ยาหิ อาวุโส”ติ. “อยโย ปน
ภนฺเต กุหิ คมิสฺสตี”ติ. “อหํปิ
ตตฺถเวว คมิสฺสามี”ติ. “เตนหิ
เอกโตว คจฺฉาม ภนฺเต”ติ. “อหํ
อาวุโส ทฺพฺพลมฺหิ, มยา สทฺธิ
คจฺฉนฺตสฺส ตว ปปญฺโจ ภวิสฺสตี”ติ.

“มยฺหํ อจฺจายิกํ นตฺถิ, อหํปิ
อยฺเยน สทฺธิ คจฺฉนฺโต ทสฺสุ
ปฺปญฺญกิริยาวตฺตฺตฺสฺส เอกํ ลภิสฺสามี,
เอกโตว คจฺฉาม ภนฺเต”ติ.

ที่นั่น พระเถระถามท้าวเธอว่า
“ใครกันนั้น”. ท้าวเธอตรัสตอบว่า
“ข้าพเจ้าคนเดินทาง เจ้าข้า”. พระเถระ
ถามว่า “ท่านจะไปไหนละ อูบาสก”.
ท้าวเธอตอบว่า “จะไปในเมืองสาวัดถิ
เจ้าข้า”.

พระเถระกล่าวว่า “จงไปเถิด
ผู้มีอายุ”. ท้าวเธอตรัสตอบว่า “ก็
พระผู้เป็นเจ้าจักไปไหนเล่า เจ้าข้า?”.
พระเถระตอบว่า “ถึงอาตมา ก็จักไป
ที่นั่นเหมือนกัน”. ท้าวเธอตรัสว่า
“ถ้าอย่างนั้น เราทั้งหลายไปด้วยกันเถิด
เจ้าข้า”. พระเถระตอบว่า “ผู้มีอายุ
อาตมาเป็นคนทพพลภาพ, ความเห็นข้า
จักมีแก่ท่านผู้ไปกับอาตมา”.

ท้าวเธอจึงตรัสตอบว่า “ข้าพเจ้า
ไม่มีกิจรีบด่วน, แม้ข้าพเจ้าเมื่อไปกับ
พระผู้เป็นเจ้า จักได้บรรดาบุญกิริยา-
วัตถุ ๑๐ สักประการหนึ่ง, เราทั้งหลาย
ไปด้วยกันเถิด เจ้าข้า”.

เถโร “เอโส สปุริโส
ภวิสฺสตี”ติ จินฺเตตฺวา “เตนหิ
ยฎฺฐิโกฏฺฐิ คณฺห อุปาสกาทิ อาห.

พระเถระคิดว่า “คนนี่ คงจักเป็น
สัตบุรุษ” จึงกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น
ท่านจงจับปลายไม้เท้าเถิด อุปาสก”.

สกุโก ตถา กตฺวา ปจฺวี
สํชิปนฺโต สายณฺหสมเย เขตวนํ
สมฺปาเปสิ.

ท้าวสักกะทรงกระทำเหมือนอย่าง-
นั้น ทรงย่นแผ่นดินเข้าให้พระเถระ
ถึงพระเชตวันในเวลาเย็น.

เถโร สํขปนฺทวาทฺทริสทฺเท
สฺตฺวา “กตฺเถโส สทฺโท”ติ
ปุจฺฉิ. “สาวตฺถิยํ ฆนฺเต”ติ. “ปุพฺพเพ
มยํ คมนกาเล จิเรน คมิมฺหา”ติ.
“อหํ อชฺชกมคฺคํ ชานามิ ฆนฺเต”ติ.

พระเถระได้ฟังเสียงสังข์บันฑฑาจารย์
และเสียงกลอง จึงถาม(ด้วยความฉงน)
ว่า “นั่น เป็นเสียงที่ไหน”. ท้าวเธอ
ตรัสตอบว่า “ในเมืองสาวัตถี เจ้าข้า”.
พระเถระกล่าวว่า “ในกาลที่อาตมาไป
ในกาลก่อน อาตมาไปแล้วโดยชานาน”.
ท้าวเธอตรัสตอบว่า “ข้าพเจ้ารู้จัก
หนทางตรง เจ้าข้า”.

ตสฺมี ขณฺเฑ เถโร “นายํ
มนุสฺโส, เทวตา ภวิสฺสตี”ติ
สฺลลฺกฺเขสิ.

ในขณะนั้น พระเถระกำหนดแล้ว
ว่า “คนนี่ไม่ใช่มนุษย์ (แต่) จักเป็น
เทวดา”. (เหตุนั้น พระโบราณาจารย์
จึงกล่าวว่า)

“สทฺสฺสเนตฺโต เทวินฺโท
เทวรัชฺชสิริโร

“ท้าวสหัสสเนตรจอมเทพ ผู้ทรง
สิริแห่งเทวราช ทรงย่นหนทางนั้น

๑ ฉ. เทวรัชชสิรินฺธโร.

สํขิปิตวาน ตํ มคคํ
ขิปปิ สาวตฺถิมาคมิ”.

โส เถรํ เถรสฺเสวตฺถาย
กนิฏฺฐกฺกุฏุมฺพิกเนน การิตํ ปณฺณสาลํ
เนตฺวา ผลเก นิสิตฺทาเปตฺวา
ปิยสหายกาวณฺเณน ตสฺส สนฺติกํ
คนฺตฺวา “สมฺม จูพฺปาလာ”ติ ปกฺโกสิ.
“กิ สมฺมา”ติ. “เถรสฺส อาคตภาวํ
ชานาสี”ติ. “น ชานามิ, กิ ปน
เถโร อาคโต”ติ.

“อาม สมฺม, อิทานาหํ วิหารํ
คนฺตฺวา เถรํ ตยา การิต-
ปณฺณสาลายํ นิสินฺนํ ทิสฺวา
อาคโตมฺหิ”ติ วตฺวา ปกฺกามิ.

กฺกุฏุมฺพิกอบิ วิหารํ คนฺตฺวา เถรํ
ทิสฺวา ปาทมฺลเ ปริวฏฺเณนฺโต
โรทิตฺวา “อิทํ ทิสฺวา อหํ ฆนฺเต
ตฺมฺหากํ ปพฺพชิตฺตุํ นาทาสินฺ”ติอาทีนิ

เข้าแล้ว เสด็จมาถึงเมืองสาวัดถึ
แล้ว โดยพลัน”.

ท้าวเธอนำพระเถระไปยังบรรณ-
ศาลาที่กุกุมพีน้องชายได้สร้างไว้เพื่อ
ประโยชน์แก่พระเถระนั้นเทียว แล้ว
นิมนต์ให้นั่งบนแผ่นกระดาน แล้วแปลง
เพศเป็นสหายที่รัก ไปยังสำนักของ
กุกุมพีน้องชายพระเถระนั้น ร้องเรียกว่า
“จูพปาละเพื่อนรัก”. กุกุมพิจูพปาละ
ร้องถามว่า “อะไร เพื่อนรัก”. ท้าวเธอ
ตรัสถามว่า “ท่านรู้ว่า พระเถระ(ผู้เป็น
พี่ชาย) มาแล้วหรือ?”. นายจูพปาละ
ตอบว่า “ข้าพเจ้ายังไม่รู้เลย, ก็พระเถระ
มาแล้วหรือ?”.

ท้าวเธอตรัสตอบว่า “เออ
เพื่อนรัก, เมื่อกี้ ข้าพเจ้าไปวิหารได้เห็น
พระเถระนั่งอยู่ในบรรณศาลาที่ท่านสร้าง
ไว้มาแล้ว” ดังนี้ เสด็จหลีกไปแล้ว.

ฝ่ายกุกุมพีได้ไปยังวิหาร เห็น
พระเถระแล้วก็ร้องให้กลิ้งเกลือกอยู่ ณ
ใกล้เท้าพลางกล่าวคำเป็นต้นว่า “ท่าน
ขอรับ ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ท่านบวช

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิกยะ
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วตฺวา เทว ทาสทวารเก ภูษิสฺเส
กตฺวา เถรสฺส สนฺตึเก ปพฺพาเชตฺวา
“อนฺโตคามโต ยาคฺกุฏตาทีนึ
อาหริตฺวา เถรํ อุกฺกุฏหธา”ติ
ปฏฺฐึปาเทสิ. สามเณรา วตฺตปฏฺฐิตฺตํ
กตฺวา เถรํ อุกฺกุฏหิสฺสุ.

อถกทิวสํ ทิสาวาสินอ ภิกฺขุ
“สตฺถารํ ปสฺสึสฺสามา”ติ เชตวนํ
อาคณฺตฺวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา
อสีติมหาเถเร วนฺทิตฺวา วิหารจาริกํ
จรนฺตฺวา จกฺขุपालตฺเถรสฺส วสนฺนุจัน
ปตฺวา “อิทฺปิ ปสฺสึสฺสามา”ติ สายํ
ตทภิกฺขุขา อเหตุ.

ตสมึ ขณ มหาเมโฆ อุกฺกุฏหิ.
เต “อิทานิ อติสายณฺจ, เมโฆ
จ อุกฺกุฏโต, ปาโตว อาคณฺตฺวา
ปสฺสึสฺสามา”ติ นิวตฺตึสฺสุ. เทโว
ปจฺมยามํ วสฺสึตฺวา มชฺฌิมยาม
วิกโต. เถโร อารทฺธวีริโย

ก็เพราะเห็นเหตุนี้แหละ” จึงทำลูกทาส
๒ คนให้เป็นไท แล้วให้บวชในสำนัก
ของพระเถระ แล้วสั่งว่า “พวกท่าน
จงนำสิ่งของควรฉันเป็นต้นว่า ข้าวต้ม
และข้าวสวยมาจากภายในบ้าน แล้ว
บำรุงพระเถระ” ดังนี้ จึงมอบ(สามเณร
ทั้ง ๒) ให้แล้ว. สามเณรทั้งหลายพากัน
ทำวัตรปฏิบัติอุปัฏฐากพระเถระแล้ว.

ภายหลังวันหนึ่ง พวกภิกษุผู้มีปกติ
อยู่ในทิศ ได้มายังพระเชตวันด้วยหวังว่า
“จักเฝ้าพระศาสดากัน” ดังนี้ จึงถวาย
บังคมพระตถาคตแล้วไหว้พระอสีติมหา-
เถระ เทียวจาริกไปในวิหาร (มา)ถึง
ที่อยู่ของพระจกขุपालเถระแล้ว จึงมุ่งหน้า
ตรงต่อที่นั้นในเวลาเย็นด้วยหวังว่า “พวก
เราจักดูแม่ที่อยู่ของพระเถระนี้”.

ในขณะที่นั้นเมฆก้อนใหญ่ตั้งขึ้นแล้ว.
พวกเขาคิดกันว่า “บัดนี้เย็นมาก, และ
เมฆก็ตั้งขึ้น พวกเราจักมาดูกันแต่เช้า
เทียว” จึงพากันกลับ. ฝนตกแล้ว
ตลอดปฐมยาม หยุด(ตก)ในมัชฌิมยาม.
พระเถระผู้ปรารภความเพียรเดินจงกรม

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาจิณฺณจกฺกมโน ตสฺมา ปจฺฉิมยาม
 จกฺกมนํ โอตริ. ตทา ปน
 นววฏฺฐาย ภูมียา พหุ อินฺทโคปกกา
 อฏฺฐหีสฺสุ. เต เถเว จกฺกมนฺเต,
 เยภฺยฺเยน วิปชฺชิสฺสุ.

เป็นอาจิณ เพราะฉะนั้น ท่านจึงลงสู่
 ที่จงกรมในปัจฉิมยาม. ก็ในกาลนั้น
 แมลงค่อมทองจำนวนมากตั้งขึ้นแล้วบน
 พื้นดินที่ฝนตกใหม่. ตัวแมลงเหล่านั้น
 เมื่อพระเถระเดินจงกรมอยู่ วิบัติแล้ว
 (ตาย) โดยมาก.

อนฺเตवासิตา เถรสฺส
 จกฺกมนวฏฺฐานํ กาลสฺเสว น
 สมฺมชฺชิสฺสุ. อิตฺเร ภิกฺขุ “เถรสฺส
 วสนวฏฺฐานํ ปสฺสิสฺสสามา”ติ
 อาคณฺตุวา จกฺกมเน ปาณเก^๑
 ทิสฺวา “โก อิมสฺมี จกฺกมํ”ติ
 ปุจฺฉิสฺสุ. “อมฺหากํ อุปชฺฌาโย
 ภนฺเต”ติ. เต อชฺฌายีสฺสุ “ปสฺสเถวสุ
 สมณสฺส กมฺมํ, สจกฺขุกาเล
 นิปชฺชิตฺวา นินฺททายนฺโต กิณฺจ
 อกตฺวา อิทานิ จกฺขุวิกฺลกาเล
 ‘จกฺกมามี’ติ. เอตฺตเก ปาณ
 มาเรสิ ‘อตฺถํ กริสฺสามี’ติ. อนตฺถํ
 กรี”ติ.

พวกอันเตवासิก ยังไม่ทันได้
 กวาดสถานที่จงกรมพระเถระได้ทันเวลา.
 พวกภิกษุผู้อยู่ในทิศพากันมาด้วยหวังว่า
 “พวกเราจักดูที่อยู่ของพระเถระ” ก็เห็น
 สัตว์ทั้งหลายในที่จงกรมจึงถามว่า “ใคร
 เดินจงกรมในที่นี้”. พวกอันเตवासิกของ
 พระเถระตอบว่า “อุปัชฌาย์ของกระผม
 ขอรับ”. พวกภิกษุผู้อยู่ในทิศนั้นพากัน
 ตีเถียงว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่าน
 จงดุกรรมของพระสมณะเกิด, ในกาล
 ยังมีจักขุ ท่านก็นอนหลับอยู่ไม่ทำอะไร
 (แต่)ในกาลมีจักขุวิกฺล เดี๋ยวนี้ ตั้งใจว่า
 ‘จะจงกรม’ ทำสัตว์ทั้งหลายมีประมาณ
 เท่านี้ให้ตายแล้ว, ท่านคิดว่า ‘จักทำ

^๑ น. มคปาณก.

ออก เต นีวตเตตวา คนุตวา
ตถาคตสฺส อารโจะสุ “ภนฺเต
จกฺขุपालตฺเถโร ‘จกฺขุมามิ’ติ พหุ
ปาณเ มาเรสิ”ติ. “กิ ปน โส
ตฺเมหิ ปาณเ มาเรนฺโต ทิฏฺฐโ”ติ
“น ทิฏฺฐโ ภนฺเต”ติ.

“ยถเว ตฺเมห ตํ น ปสฺสถ,
ตถา โสปี เต ปาณเ น
ปสฺสติ, ชีณาสวานํ มรณเจตนา
นาม นตฺถิ ภิกฺขเว”ติ.

“ภนฺเต อรหตฺตสฺส อุนิสฺสเย
สติ, กสฺมา อนฺโร ชาโต”ติ.
“อตุตฺตนา กตกมฺวเสน ภิกฺขเว”ติ.
“กิ ปน ภนฺเต กตฺนุ”ติ. “เตนฺหิ
ภิกฺขเว สฺนฺนาถา”ติ.

ประโยชน์’ (แต่)กลับทำสิ่งหาประโยชน์
มิได้”.

ลำดับนั้น พวกเธอพากันกลับไป
กราบทูลพระตถาคตว่า “พระองค์ผู้เจริญ
พระจักษุपालเถระคิดว่า ‘เงินจกกรม’
ทำสัตว์เป็นอันมากให้ตายแล้ว”. พระ-
ศาสดาตรัสถามว่า “ก็พวกเธอเห็น
พระจักษุपालเถระนั้น ฆ่าสัตว์มีชีวิต
ทั้งหลายให้ตายหรือ”. พวกภิกษุกราบทูล
ว่า “ไม่เห็นหรือ ก พระเจ้าข้า”.

พระศาสดา ตรัสว่า “แม้พระ-
จักษุपालเถระนั้น ก็ไม่เห็นสัตว์มีชีวิต
เหล่านั้น เหมือนที่พวกเธอไม่เห็นท่าน
ฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่า
เจตนาเป็นเหตุให้ตายของพระชีณาสพ
ทั้งหลาย ย่อมไม่มี”.

พวกภิกษุกราบทูลว่า “พระองค์
ผู้เจริญ ก็เมื่ออุปนิสัยแห่งพระอรหัตมีอยู่
เหตุไฉน พระจักษุपालเถระจึงกลายเป็น
คนมีจักษุบอดเล่า?”. พระศาสดาตรัสว่า
“ภิกษุทั้งหลาย ท่านกลายเป็นคนจักษุ-
บอด ด้วยอำนาจกรรมอันตนทำไว้แล้ว”.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พวกภิกษุทูลถามว่า “พระองค์ผู้เจริญ ก็ท่านทำกรรมอะไรไว้เล่า?”. พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงฟังเถิด” (ตรัสเล่าเรื่องราว).

อดีต พาราณสี^๑ พาราณสีรวณเ
 รชช กาเรนเต เอโก เวชโช
 คามนิคเม วิจริตวา เวชชกมมัม
 กโรนโต เอกัง จกขุทพฺพลัม อิตถิ
 ทิสฺวา ปุจฺฉิ “กิณฺเต อฆาสฺกนฺ”ติ.
 “อกุชีหิ น ปสฺสามิ”ติ. “ภสฺชชฺชนฺเต
 กริสฺสามิ”ติ. “กโรหิ สามิ”ติ. “กี
 เม ทสฺสสี”ติ.

“สเจ เม อกุชีนิ ปากติกาณิ
 กาดุํ สกุชีสฺสสี, อหนฺเต สทฺธิ
 ปุตุตฺถิตาหิ ทาสี ภาวิสฺสามิ”ติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้ากรุง-
 พาราณสี ครองราชย์อยู่ในกรุงพาราณสี
 หมอคนหนึ่งเที่ยวกระทำเวชกรรมอยู่ใน
 บ้านและนิคม เห็นหญิงคนหนึ่งมีจักษุ
 ทพพลภาพ จึงถามว่า “อะไรเป็นความ
 ไม่สำราญของเจ้า?”. หญิงนั้นตอบ
 หมอว่า “ข้าพเจ้ามองไม่เห็นด้วยตา(ทั้ง
 ๒ ข้าง)”. หมอกล่าวว่า “ข้าพเจ้า
 จักทำยาให้แก่เจ้า”. หญิง(ตาบอด)
 ตอบว่า “จงทำเถิด นาย”. หมอถามว่า
 “เจ้าจักให้อะไร(เป็นค่าจ้าง)แก่ข้าพเจ้า”.

หญิง(ตาบอด) ตอบว่า “ถ้าท่าน
 สามารถทำดวงตาของข้าพเจ้าให้กลับ
 เป็นปกติได้, ข้าพเจ้าพร้อมด้วยบุตรและ
 ธิดา จักเป็นทาสี (คนรับใช้) ของท่าน”.

^๑ ฉ. กาสีรวณเ.

โส “สาธู”ติ เกสชชํ สํวิทฺธิ.
เอกเกสชชเนว อกฺขิณี ปากติกาณิ
อเหตุ.

หมอกคนนั้นรับว่า “ดีละ” จึง
ประกอบยาให้แล้ว. ดวงตา(ของนาง)
ได้กลับคืนเป็นปกติแล้ว ด้วยยาเพียง
ขนานเดียวเท่านั้น.

สา จินฺตลสิ “อหํ เอตสฺส
‘สพฺตุตฺตธิตา ทาสี ภวิสฺสามิ’ติ
ปฏฺิชาณี น โข ปน มํ
สณฺุเหณ . สมฺุทาจริสฺสติ วณฺุเจสฺสามิ
นนฺุ”ติ. สา เวชฺเชน ปุณฺาคนฺุตฺวา
“กิตฺสิ ภาทฺเท”ติ ปุณฺุจา “ปุพฺุเพ
เม อกฺขิณี โทกํ รุชฺชิสฺสุ อิทาณิ
อติเรกตรํ รุชฺชนฺุติ”ติ อาห. เวชฺโช
“อโย มํ วณฺุเจตฺวา กิณฺุจ
อทาตุกามา, น เม เอตฺยา
ทินฺุนภตฺติยา อตุโถ อิทาณิ ตํ อนฺุธํ
กริสฺสามิ”ติ จินฺุเตตฺวา เกหํ คนฺุตฺวา
ภริยาเย เอตมฺตุถํ อาจิกฺขิ. สา
ตุณฺุหิ อโหสิ. โส เอกํ เกสชชํ
โยเชตฺวา ตสฺสา สนฺุติกํ คนฺุตฺวา
“ภาทฺเท อิมํ เกสชชํ อณฺุเชหิ”ติ
อณฺุชาเปสิ. ตสฺสา เทว อกฺขิณี
ทิปสิชา วิย วิชฺุฌายิสฺสุ. โส

นางคิดว่า “เราปฏิบัติญาแก่หมอก
นั้นไว้ว่า ‘เราพร้อมบุตรและธิดาจัก
เป็นทาสี(ของเขา)’ แต่หมอกจักไม่เรียก
เราด้วยคำอ่อนหวานแล เราจักลวง
หมอนั้น”. นางผู้อันหมอกถามอีกว่า
“นางผู้เจริญ นัยน์ตาเป็นอย่างไร ?”
จึงตอบว่า “เมื่อก่อนดวงตา ๒ ข้างของ
ข้าพเจ้า ปวดแล้วหน่อยหนึ่ง บัดเดี๋ยวนี้
ปวดมากเหลือเกิน”. หมอกคิดว่า “หญิงนี้
ต้องการจะลวงเราแล้วไม่ให้ค่าจ้างอะไร,
เราไม่มีความต้องการด้วยค่าจ้างที่หญิงนี้
ให้แล้วแก่เรา บัดนี้ เราจักทำนางให้
จักษุบอด” ดังนี้ แล้วไปสู่เรือน
บอกความนั้นแก่ภรรยา. นางได้นิ่งเสีย.
หมอกจึงประกอบยาขนานหนึ่ง แล้วไป
สำนักของหญิงนั้น พู่ว่า “นางผู้เจริญ
เจ้าจงหยุดยานี้เถิด” ให้นางหยุดแล้ว.
ดวงตา ๒ ข้างของนางดับสนิทแล้ว

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เวชโช จกขุปาโล อโหสิ.

“ภิกขเว ตทา มม ปุตุเตน
กตัม กมมัม ปจฺจโต ปจฺจโต
อนุพฺพธิ. ปาปกมมัม หิ นามเต รุ
วหโต พลิตฺทสฺส ปทํ จกุกํ วย
อนุคจฺจตี”ติ อิทํ วตถุํ กเถตุวา
อนุสนฺธิ อมฺเหตฺวา ปติฏฺฐาปิทมตฺตีกํ
สาสนํ ราชมุทฺทาย ลณฺณโต วย
ธมฺมราชา อิมํ คาถมาห

๑. “มโนปุพฺพงคมา ธมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺฏฺฐเณ
ภาสตี วา กโรตี วา
ตโต นํ ทุกฺขมนฺเวตี
จกุกํ วหโต ปทนฺ”ติ.

ราวกะว่าเปลวประทีป ฉะนั้น. หมอนั้น
ได้มาเป็นพระจักขุปาลเถระแล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย กรรมที่บุตรของเราทำแล้ว
ในกาลนั้นติดตามแล้วข้างหลัง ๆ. จริงอยู่
ขึ้นชื่อว่า บาปกรรมนี้ ย่อมติดตาม
(ผู้ทำ)ไป เหมือนวงล้อหมุนตามรอยเท้า
โคพลีพัท(โคไช้งาน) ตัวเข็นแยกไปอยู่
ฉะนั้น” ดังนี้ ครั้นตรัสเรื่องนี้แล้ว ทรง
เป็นธรรมราชา ตรัสพระคาถานี้สืบต่อ
อนุสนธิ ประดุจพระราชอาประทับพระ-
ราชสาสน์ ซึ่งมีดินเหนียวที่ติดไว้ประจำ
ด้วยพระราชลัญจกร ฉะนั้น ว่า

๑. “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มี
ใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจ
ถ้าบุคคลมีใจคิดชั่ว พุดอยู่ก็ตาม
กระทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมติดตาม
เขาไป เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น
ราวกะว่า ล้อหมุนไปตามรอยเท้า
โคพลีพัทตัวเข็นแยกไปอยู่ ฉะนั้น”
ดังนี้.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ “มโน”ติ กามาวจร-
 กุสลาทีเกทํ สพฺพมฺปิ จตฺตุมิกจิตฺตํ.
 อิมสฺมี ปน ปเท ตทา ตสฺส
 เวชฺชสฺส อูปฺนฺนจิตฺตวเสน
 นียมียมานํ ววตฺถาปิยมานํ
 ปริจฺฉิชฺชมานํ โทมนสฺสสหคตํ
 ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ.

ปุพฺพงฺกมาติ เตน ปจฺมคามินา
 หุตฺวา สมฺนฺนาคตา. ฐมฺมาติ
 คุณเทสฺนาปริยตฺตนิสฺสตฺตนิชฺชีววเสน
 จตฺตาวโร ฐมฺมา นาม. เตสฺ

“น หิ ฐมฺโม อฐมฺโม จ
 อุกฺโก สมฺวิปากิโน,
 อฐมฺโม นิริยํ เนติ,
 ฐมฺโม ปาเปติ สุกฺคินฺ”ติ

อัยฺ คุณฐมฺโม นาม. “ฐมฺมํ โว
 ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ อาทิกฺลฺยาณนฺ”ติ
 อัยฺ เทสฺนาฐมฺโม นาม. “อิธ
 ปน ภิกฺขเว เอกจฺเจ กุลฺปฺตฺตา

จิตฺที่เป็นไปในภุมิ ๔ แม้ทุกดวง
 ต่างโดยจิตมีกามาวจรกุศลจิตเป็นต้น
 ชื่อว่า “ใจ” ในพระคาถานั้น. ถึง-
 ภาวณั้น ในบทนี้ บัณฑิตนิยมกะเอา
 กำหนดลงด้วยอำนาจจิตดวงที่เกิดขึ้นแก่
 หมอนั้นในกาลนั้น ได้จำเพราะจิตที่
 สหระคตด้วยโทมนัส อันสัมปยุตด้วยปฏิฆะ.

คำว่า มีใจเป็นหัวหน้า คือ
 อันมาตามพร้อมด้วยจิตนั้น อันเป็นสภาพ
 ถึงก่อน. ธรรมดาธรรมมี ๔ ประการ
 คือ คุณธรรม ๑ เทศนาธรรม ๑
 ปริยัติธรรม ๑ นิสสัจตนิชชีวธรรม ๑
 ชื่อว่าธรรม. บรรดาธรรม ๔ ประการ
 นั้น ธรรมนี้ในคาถานี้ว่า

“สภาวะทั้ง ๒ คือ ธรรมและ
 อธรรม. หาให้ผลเหมือนกันไม่,
 อธรรมนำสัตว์ไปสู่นรก, (ส่วน)
 ธรรมยังสัตว์ให้ถึงสุคติ” ดังนี้

ชื่อว่า คุณธรรม. ธรรมนี้ในคำนี้ว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย (ตถาคต)จักแสดงธรรม
 อันงามในเบื้องต้นแก่เธอทั้งหลาย” ดังนี้
 เป็นต้น ชื่อว่า เทศนาธรรม. ธรรมนี้

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺมํ ปรียาปุณฺณติ สุตฺตํ เคยฺยนุ”ติ
 อัยํ ปรียตฺติธมฺโม นาม. “ตสฺมี
 โข ปน สมเย ธมฺมา โหนฺติ
 ขนฺธา โหนฺติ”ติ อัยํ นิสฺสตฺตธมฺโม
 นาม. นิชฺชีวธมฺโมติปิ เอเสว นโย.

เตสุ อิมสฺมี จานเ นิสฺสตฺต-
 นิชฺชีวธมฺโม อธิปุเปโต. โส อตฺถโต
 ตโย อรูปิโน ขนฺธา “เวทนากุขนฺโธ
 สณฺณากุขนฺโธ สงฺขารกุขนฺโธ”ติ. เอเต
 หิ มโน ปุพฺพกโม เอเตสนฺติ
 มโนปุพฺพกมา นาม.

กถํ ปเนเตหิ สทฺธิ เอการตฺถโก
 เอการมฺมโน อปุพฺพ อจริมิ

ในคำนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตร
 บางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียน
 ธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ดังนี้ เป็นต้น
 ชื่อว่า ปรียติธรรม. ธรรมนี้ในคำนี้ว่า
 “ก็ในสมัยนั้นแล ธรรมทั้งหลายย่อมมี
 ขันธ์ทั้งหลายย่อมมี” ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่า
 นิสสัตตธรรม (ธรรมคือสภาวะที่มีใช้
 สัตว์). นัยแม้อันในคำว่า นิชชีวธรรม
 (ธรรมคือสภาวะไม่มีชีวิต) ก็มีนัย
 เหมือนกันนั้นแล.

ในธรรม ๔ ประการนั้น นิสสัตต-
 ธรรมและนิชชีวธรรม พระผู้มีพระภาค
 ทรงประสงค์เอาแล้ว ในที่นี้ นิสสัตต-
 ธรรม และนิชชีวธรรมนั้น ว่าโดย
 ความหมาย ได้แก่ อรูปขันธ์ ๓ ประการ
 คือ “เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สงฺขาร-
 ขันธ์”. จริงอยู่ อรูปขันธ์ ๓ ประการ
 นั้น ชื่อว่า มีใจเป็นหัวหน้า เพราะ
 อรรถว่า ใจเป็นหัวหน้าของอรูปขันธ์ ๓
 ประการนั้น.

ถามว่า ก็ใจมีวัตถุ (คือที่ตั้งที่เกิด)
 อย่างเดียวกัน มีอารมณ์อย่างเดียวกัน

ดร.ทนาง-คุณมธุรส พิทยะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอกกษณะ อุปฺปชฺชมาโน มโน เกิดขึ้นอยู่ในขณะเดียวกัน พร้อมกับ
 ปุพฺพกโม นาม โหตีติ. ธรรมเหล่านั้น (คืออรุขันธ์ ๓ ได้แก่
 เวทนา สัญญา สังขารันธ์) ไม่ก่อน
 ไม่หลังกัน จะถือว่าเป็นหัวหน้าของธรรม
 เหล่านั้นได้อย่างไร ?.

อุปฺปาทปุจฺจยตฺถน. ยถา หิ
 พหุสุ โจเรสุ เอกโต คามฆาตาทีนิ
 กมฺมานิ กโรนฺเตสุ, “โก เอเตสํ
 ปุพฺพกโม”ติ วุตฺเต, โย เตสํ
 ปุจฺจโย โหติ ยํ นิสฺสาย เต ตํ
 กมฺมํ กโรนฺติ, โส ทตฺโต วา
 มิตฺโต วา “เตสํ ปุพฺพกโม”ติ
 วุจฺจติ. เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพ.
 อิติ อุปฺปาทปุจฺจยตฺถน มโน
 ปุพฺพกโม เอเตสนฺติ มโนปุพฺพกมา
 นาม. น หิ เต มเน
 อนุปฺปชฺชนฺเต อุปฺปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ,
 มโน ปน เอกจฺเจสุ เจตฺติเกสุ
 อนุปฺปชฺชนฺเตสุปิ อุปฺปชฺชติเยว.

ตอบว่า ใจ เชื่อว่าเป็นหัวหน้าของ
 ธรรมเหล่านั้น เพราะอรรถว่า เป็น
 ปัจจัยให้ธรรม (คือ เวทนา, สัญญา,
 สังขารันธ์) เกิดขึ้น. เหมือนอย่างว่า
 เมื่อใจเป็นอันมากทำโจรกรรม มีการ
 ชำชาชาวบ้านเป็นต้น โดยร่วมกัน, เมื่อ
 มีใครถามว่า “ใครเป็นหัวหน้าของโจร
 พวกนั้น?”. คนใดเป็นปัจจัยของพวกมัน
 พวกมันอาศัยคนใดยอมทำโจรกรรมนั้น,
 คนนั้น ชื่อตัดตะกิตตาม ชื่อว่า มิตตะกิตตาม
 เขาก็เรียกว่า “เป็นหัวหน้าของพวกมัน”
 ฉะนั้น. บัณฑิตพึงทราบคำอุปไมยเป็น
 เครื่องทำอรรถให้ถึงพร้อมนี้ ฉะนั้น. ใจ
 เชื่อว่า เป็นหัวหน้าของธรรมเหล่านั้น
 เพราะอรรถว่า เป็นปัจจัยเครื่อง-
 ยงธรรมให้เกิดขึ้น ดังว่ามานี้ เหตุนั้น
 ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจเป็นหัวหน้า.
 เพราะว่า ธรรมเหล่านั้น เมื่อใจไม่

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เกิดขึ้น ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้น, แต่ใจ
เมื่อเจตสิกบางเหล่า แม้ไม่เกิดขึ้นอยู่
ก็เกิดขึ้นได้นั้นเทียว.

อธิปติวเสน ปน มโน เสฏฺโฐ
เอเตสหนฺติ มโนเสฏฺฐา. ยถา หิ
โจราทึนํ โจรเชฏฺฐกาทโย อธิปติโน
เสฏฺฐา, ตถา เตสํปิ มโน อธิปติ
เสฏฺฐโ, ยถา ปน ทารุอาทีหิ
นิปฺพนฺหานิ ตานิ ตานิ ภาณฺทานิ
ทารุมาทีหิ นาม โหนฺติ. ตถา
เอเตปิ มนโต นิปฺพนฺนตฺตา มโนมยา
นาม.

อนึ่ง ใจชื่อว่า ประเสริฐสุด
แห่งธรรมเหล่านั้น ด้วยสามารถเป็น
อธิบดี เหตุนั้น ธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่า
มีใจประเสริฐสุด. เหมือนอย่างว่า คน
ทั้งหลายมีหัวหน้าใจเป็นต้น ผู้เป็นอธิบดี
ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐสุดของคนทั้งหลาย
มีใจเป็นต้น ฉันทใจ ใจ เป็นอธิบดี
(เป็นใหญ่ยิ่ง) ชื่อว่า ประเสริฐสุด แม้
ของธรรมเหล่านั้น ฉันทนั้น. อนึ่ง ภาวะ
(สิ่ง)ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ อันสำเร็จแล้ว
ด้วยวัตถุมีไม่เป็นต้น ชื่อว่า สำเร็จแล้ว
ด้วยไม่เป็นต้น ฉันทใจ. แม้ธรรมเหล่านั้น
ก็ชื่อว่าสำเร็จแล้วแต่ใจ เหตุว่า สำเร็จ
มาแต่ใจ ฉันทนั้น.

ปทฺฐุเสนาติ อากนฺตฺเกหิ
อภิขฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฐุเจน.
ปกติมโน หิ ภาวํกจิตฺตํ, ตํ
อปฺปทฺฐุจํ. ยถา หิ ปสนฺนํ อุกกํ
อากนฺตฺเกหิ นีลาทีหิ อุกกิลิฏฺฐํ

คำว่า คิดชั่ว คือ (มีใจ) อันโทษ
มือภิขฌาเป็นต้น อันจรมาประทุษร้าย
แล้ว. จริงอยู่ ใจตามปกติ ได้ชื่อว่า
ภาวํกจิต. ภาวํกจิตนั้น อันโทษไม่
ประทุษร้ายแล้ว. เหมือนอย่างว่า น้ำใส

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นีโลทกาทิเกทโท โหติ, น จ นว
 อุกกั, นาปี ปุริมํ ปสนนํ
 อุกกเมว, ตถา ตมปี อากนฺตเกหิ
 อภิขุฉาทิหิ โทเสหิ ปทฺฏจํ โหติ,
 น จ นวํ จิตฺตํ, นาปี ปุริมํ
 ภาวํจจิตฺตเมว. เตนาห ภาควา
 “ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ, ตณฺจ
 โข อากนฺตเกหิ อุกฺกเกเสเสหิ
 อุกฺกเกสิฏฺฐนฺ”ติ. เอวํ มนสา เจ
 ปทฺฏเจน.

เสรำหมองแล้วด้วยสีต่าง ๆ มีสีเขียว
 เป็นต้น ซึ่งจรมมา(กลาย)เป็นน้ำต่าง-
 ประเภท มีน้ำสีเขียวเป็นต้น และ(น้ำนั้น)
 จะชื่อว่าป็นน้ำใหม่ก็ไม่ใช่, ทั้งจะเป็น
 น้ำใสมีมาก่อนนั้นเทียว ก็ไม่ใช่, ฉนั้นใจ,
 ภาวํจจิตแต่นั้น อันโทษมือภิขุฉาเป็นต้น
 ที่จรมมาประทุษร้ายแล้ว, จะชื่อว่า จิต
 ดวงใหม่ก็ไม่ใช่, ทั้งจะชื่อว่า ภาวํจจิต
 ดวงเดิมนั้นเทียว ก็หาไม่ได้ ฉนั้นนั้น.
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ผุดผ่อง, ก็จิตนั้นแล
 เสรำหมองแล้ว เพราะอุปกิเลสทั้งหลาย
 ที่จรมมา”. ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษ-
 ร้ายแล้วอย่างนี้.

ภาสติ วา กโรติ วาติ โส
 ภาสมาโน จตฺตพฺพิธํ วจิทฺตจฺจริตเมว
 ภาสติ, กโรนฺโต ติวริธํ
 กายทฺตจฺจริตเมว กโรติ, อภาสนฺโต
 อกโรนฺโต ตาย อภิขุฉาทิหิ
 ปทฺฏจมานสตาย ติวริธํ มโนทฺตจฺจริต
 ปุเรติ. เอวมสฺส ทส อกฺุสลกมฺมปภา
 ปารีปุริ คจฺฉนฺติ.

คำว่า กล่าวอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี
 ความว่า เขาเมื่อพูด ชื่อว่าย่อมพูด
 เฉพาะวจีทุจริต ๔ อย่างนั้นเทียว, เมื่อทำ
 ชื่อว่าย่อมทำแต่กายทุจริต ๓ อย่าง
 นั้นเทียว, เมื่อไม่พูด ไม่ทำ ชื่อว่า
 ย่อมทำมโนทุจริต ๓ อย่างให้บริบูรณ์
 เหตุที่มีใจอันโทษมือภิขุฉาเป็นต้นประทุษ-
 ร้ายแล้วนั้น. ด้วยประการดังกล่าวมา

ดร.ทนง-คุณมธุรส ทิตยะ
 สร้างคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการของเขา
ย่อมถึงความบริบูรณ์.

ตโต นํ ทุกขมเนวตีติ ตโต
ติวิธทุจจริตโต ตํ ปุคฺคํ ทุกขมเนวติ,
ทุจจริตานุภาเวน จตุสฺ อปาเยสฺ
วา มนุสฺเสสฺ วา ตมตฺตภาวํ
คจฺจนตํ : “กายวตฺตฤกฺขมฺปิ
อิตรวตฺตฤกฺขมฺปิ”ติ อิมินา ปริยาเยน
กายิกเจตสิกํ วิปากทฺทขํ อนุคจฺจติ.

คำว่า เพราะทุจจริต ๓ อย่างนั้น
ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป ความว่า ทุกข์
ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เพราะทุจจริต
๓ อย่างนั้น, คือวิปากทุกข์ทั้งที่เป็นไป
ทางกาย และที่เป็นไปทางจิตโดยปริยาย
นี้ว่า “ทุกข์มีกายเป็นที่ตั้งก็มี ทุกข์มีจิต
นอกนี้เป็นที่ตั้งก็มี” ย่อมไปตามอัตภาพ
นั้นซึ่งไปอยู่ในอบาย ๔ (นรก, สัตว์-
เดรัจฉาน, เปเรต, อสุรกาย) ก็ดี
ในมนุษย์ก็ดี เพราะอานุภาพแห่งทุจจริต.

ยถากิ ?

ถามว่า ทุกข์ย่อมติดตามบุคคลนั้น
ไปเหมือนอะไร ?

จกฺกํ ว วหโต ปทนฺติ ฐฺเร
ยฺตุตฺตสฺส ฐฺริ วหโต พลฺพิทฺทตฺตวฺเขน (แอก) ไปอยู่
ปทํ จกฺกํ วิย. ยถา หิ โส
เอกํปี ทิวสํ เทวปี ปณฺจปี ทสปี
อหุตฺตมาสํปี มาสํปี วหนฺโต จกฺกํ
นิวตฺเตตฺตุ ชฺหิตฺตุ น สกฺโกติ
อถขวสฺส ปฺรโต อติกฺกมฺนฺตสฺส ยฺคํ
คิวั พารฺตติ, ปจฺจโต ปฏฺิกกมฺนฺตสฺส

ตอบว่า เหมือนล้อหมุนไปตาม
รอยเท้าของโคพลีพัทตัวเข็น (แอก) ไปอยู่
ฉะนั้น อธิบายว่า เปรียบเหมือนล้อหมุน
ไปตามรอยเท้าของโคพลีพัทที่เขาเทียมไว้
ที่แอก ตัวเข็นแอกไปอยู่ ฉะนั้น.
เหมือนอย่างว่า โคพลีพัทนั้นตัวเข็นแอก
ไปอยู่สิ้นวันหนึ่งก็ดี สองวันก็ดี ห้าวัน
ก็ดี สิบวันก็ดี ครึ่งเดือนก็ดี เดือนหนึ่ง

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิกยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จกุกัม อรุณัมสํ ปฏินนุติ, อิมเหิ ทวีหิ
 การณเหิ พาชนุตํ จกุกัม ตสฺส
 ปทานุปกิกัม โหติ, ตเถว มนสา
 ปทญฺเฐน ตีนฺนิ ทุจฺจริตานิ ปุเรตฺวา
 จิตํ ปุคฺคํ นิริยาทีสุ ตตฺถ ตตฺถ
 คตญฺจาเนสุ ทุจฺจริตมูลกํ กายิกํปิ
 เจตสิกํปิ ทุกุขํ อนุพนฺธตฺติติ.

ก็ดี ย่อมไม่อาจเพื่อจะให้ล้อหมุนกลับ
 (คือ) ไม่อาจจะละล้าได้, โดยแท้แล เมื่อ
 มันก้าวไปข้างหน้า แยกย่อมเบียดคอบ,
 เมื่อมันถอยหลังล้อย่อมกระทบขาอ่อน,
 ล้อเมื่อเบียดด้วยเหตุสองประการนี้ ชื่อว่า
 หมุนตามรอยเท้าของมัน ฉันทิ, ทุกุข
 ทั้งที่เป็นไปทางกาย ทั้งที่เป็นไปทางจิต
 อันมีทุจริตเป็นมูล ย่อมติดตามบุคคลผู้มี
 ใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว ทำทุจริต ๓
 ให้เต็ม ตั้งอยู่ในที่เขาไปแล้วนั้น ๆ มีนรก
 เป็นต้น ฉันทันนั้นนันทันเทียว.

คากาปริโยसानเน ติสสหฺสุสา
 ภิกฺขุ สห ปฏิสมฺภิกาทิ อรหฺตํ
 ปาปุณฺีสุ. สมฺปตฺตปริสาย ธรรมเทศนา
 สาทฺธิกา สผลา อโหสีติ.

ในเวลาจบพระคาถา ภิกษุ
 ประมาณสามหมื่นรูป ได้บรรลुพระอรหัต
 พร้อมปฏิสัมภิกาทิ. ธรรมเทศนาได้มี
 ประโยชน์มีผล แก่บริษัทผู้ประชุมกัน
 แล้ว ดังนี้แล.

จกุกุปาลตฺเถรวตฺถุ ปจฺมํ.

เรื่อง พระจักขุปาลเถระที่ ๑ จบ.

๒. มนุชกฤตชาติวัตถุ

มโนปุพฺพพฺกมา ฐมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน
ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมเนวติ
ฉายาว อนุปายินิติ.

๒. เรื่องมัญญกฤตชาติ

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจ
เป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจ หากว่า
บุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุดอยู่ก็ดี
กระทำอยู่ก็ดี ความสุขย่อมไป
ตามเขา เพราะสุจริต ๓ อย่าง
นั้น เปรียบเหมือนเงาไปตามตัว
ฉะนั้น.

๒. มัจจุรณกุลชาติวิตุ

“มโนปุพฺพพฺงคมา”ติ ทุตฺยคาถาปิ
 สาวตฺถิยฺเยว มัจจุรณกุลชาติ อารพฺภ
 ภาสิตา.

สาวตฺถิยฺ กิร อทินฺนปุพฺพโก
 นาม พฺราหฺมณฺ อโหสิ. เตน
 กสฺสจฺ กิณฺจิ น ทินฺนปุพฺพ, เตน
 ตํ “อทินฺนปุพฺพโก”เตวว สณฺชานีสฺ.
 ตสฺเสกปฺตฺตโก อโหสิ ปิโย
 มนาโป. อถสฺส ปิลนฺธนํ
 กาเรตุกาโม “สเจ สฺวณฺณกาเรน
 การารเปสฺสามิ, เม ภตฺตเวตฺนํ
 ทาทพฺพํ ภวิสฺสตี”ติ สยเมว สฺวณฺณ
 โกฏฺฏเวตฺวา มฏฺฐานิ กุณฺฑลานิ
 กตฺวา อทาสิ. เตนสฺส ปฺตฺโต
 “มัจจุรณกุลชาติ”เตวว ปณฺณายิตฺถ.

ตสฺส โสฬสวสฺสกาเล
 ปณฺฑุโรโค อุกฺปาทิ. ตสฺส มาตา
 ปฺตฺตํ โอลฺเกตฺวา “พฺราหฺมณ
 ปฺตฺตตสฺส เต โรโค อุกฺปนฺโน

๒. เรื่องมัจจุรณกุลชาติ

แม้พระคาถาที่ ๒ ว่า “มโน-
 ปุพฺพพฺงคมา” ดังนี้เป็นต้น พระผู้มีพระภาค
 ตรัสปรารภ มัจจุรณกุลชาติมาณพ ในกรุง
 สาวตฺถินั้นแล.

เล่ากันมาว่า ในเมืองสาวตฺถิ
 ได้มีพราหมณ์ ชื่อว่า อทินนปุพพกะ.
 พราหมณ์นั้นไม่เคยให้สิ่งของอะไรแก่
 ใคร ๆ. เพราะเหตุนั้น คนทั้งหลายจึง
 รู้จักเขาว่า “อทินนปุพพกะ” นั้นเทียว.
 เขามีบุตรคนเดียวน่ารักน่าพอใจ. ครั้งนั้น
 พราหมณ์ประสงค์จะให้ช่างทำเครื่อง
 ประดับให้บุตร จึงคิดว่า “ถ้าเราจักให้
 ช่างทองทำ(เครื่องประดับ) เราก็จะต้อง
 ให้ค่าบำเหน็จ” ดังนี้แล้ว จึงบุทองด้วย
 ตัวเอง ทำให้เป็นต่างหูเกลี้ยง ๆ ได้ให้
 แก่บุตร. เพราะเหตุนั้น บุตรของเขา
 จึงปรากฏชื่อว่า “มัจจุรณกุลชาติ” นั้นเทียว.

ในกาลที่บุตรนั้นมีอายุ ๑๖ ปี
 ก็ได้เกิดโรคผอมเหลืองขึ้น (แก่เขา).
 มารดามองดูบุตรแล้ว จึงพูดแก่พราหมณ์
 นั้นว่า “นี่พราหมณ์ โรคเกิดขึ้นแก่

ดร.ทนาง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ติกิจฉาเปหิ นน”ติ อาห.

บุตรของท่าน, ท่านจงหาหมอการรักษา
ลูกเถิด”.

“โภติ สเจ เวชชํ อานะสุสามิ,
ภตตเวตน์ ทาทพุพํ ภวิสฺสติ, ตวํ
มม ธนจฺเจทํ น โอลิเกสิ”ติ.
“อถ ก็ ภริสฺสสิ พุราหฺมณา”ติ.
“ยถา เม ธนจฺเจโท น โหติ,
ตถา ภริสฺสามิ”ติ.

พราหมณ์กล่าวตอบว่า “นาง
ผู้เจริญ ถ้าเราจักพาหมอมา(รักษา),
จักต้องเสียค่าบำเหน็จ, เจ้าช่างไม่มองดู
ความสิ้นเปลืองทรัพย์ของเราบ้าง”. นาง
พราหมณีถามว่า “เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่าน
จักทำอย่างไรเล่า พราหมณ์”. พราหมณ์
จึงตอบว่า “เราจักทำอย่างที่เราจะไม่
ต้องหมดเปลืองทรัพย์ (เป็นค่าบำเหน็จ)”.

โส เวชฺชานํ สนฺติกํ คนฺตวา
“อสุภโรคฺสฺส นาม ตุมฺเห ก็
ภสชฺชํ กโรถา”ติ ปุจฺฉิ.

เขาจึงไปยังสำนักหมอแล้วถามว่า
“ท่านหมอจะปรุ้งยาขนานไหนแก่คนที่
เป็นโรคชนิดโน้น”.

อถสฺส เต ยํ วา ตํ วา
รฺกฺษตจาทิ อากิขฺนฺติ. โส ตํ
อาหริตฺวา ปุตฺตสฺส ภสชฺชํ กโรติ.
ตํ กโรนฺตสฺเสวสฺส โรโค พลวา
อโหสิ, อเตกิจฺจนภาวํ อูปาคมิ.
พุราหฺมโณ ตสฺส ทฺพฺพลภาวํ ฅตฺวา
เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสทาเปสิ. โส
โอลิเกตฺวาว “อมฺหากํ เอกกิจฺจํ
อตฺถิ, อณฺณํ เวชฺชํ ปกฺโกสิตฺวา

ลำดับนั้น พวกหมอบอกชนิดยาที่
เข้าเปลือกไม้เป็นต้นแก่เขา. เขาจึงนำ
ตัวยา มีเปลือกไม้เป็นต้นที่พวกหมอบอก
นั้น มาปรุ้งยาให้แก่บุตร. เมื่อพราหมณ์
กำลังปรุ้งยาอยู่นั้นเอง โรคก็ได้(ทวี)มี
กำลังแล้ว, เข้าถึงความเป็นโรคที่ไม่มี
ใครจะรักษาได้. พราหมณ์รู้ว่าบุตรมี
อาการทรุดหนัก จึงให้คนเรียกหมอ
คนหนึ่งมา. หมอนั้นพอตรวจดูแล้ว(อ้าง)

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ติกิจฉาเปหิ”ติ ตํ ปจฺจกฺขาย นิกฺขมิ.

ว่า “ข้าพเจ้ามีกิจอย่างหนึ่งอยู่ ท่านจงหาหมอกคนอื่นมาให้รักษาเถิด” บอกเลิกกับพราหมณ์นั้นแล้วลาไป.

พฺราหมโณ ตสฺส มรณสมยํ
 ฅตฺวา “อิมสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตา
 อนุโตเคเห สาปเตยฺยํ ปสฺสิสฺสนฺติ,
 พหิ นํ กริสฺสามิ”ติ ปฺตฺตํ
 นีหริตฺวา พหิ อาลินฺเท นิปชฺชาเปสิ.

พราหมณ์รู้ว่าบุตรนั้นใกล้จะตาย จึงคิดว่า “คนทั้งหลายที่มาเพื่อต้องการจะเยี่ยมบุตรนี้ จักเห็นสมบัติภายในเรือนเข้า, เราจักเอาเขาออกไว้ข้างนอก” ดังนี้แล้ว จึงนำเอาบุตรออกมาให้เขานอนที่ระเบียงเรือนข้างนอก.

ตํ ทิวสํ ภควา พลวปจฺจฺจสฺสมเย
 มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฏาย
 ปุพฺพพุทฺเธสุ กตาทิการานํ อสฺสฺสนฺ-
 กุสลมูลานํ เวเนยฺยพฺนฺธวานํ
 ทสฺสนตฺถํ พุทฺธจกฺขฺนา โลกํ
 ไวลเณโต ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพสุ
 ฅาณชาลํ ปตฺถริ. มจฺจุรฺกฺณฺฑลํ
 พหิอาลินฺเท นิปนฺนากาเรเนว ตสฺส
 อนุโต ฅาณชาลสฺส ปณฺณายิ.

วันนั้น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากมหากรุณาสมาบัติในเวลาใกล้สว่างเต็มที่ ทรงตรวจดูสัตว์โลก ด้วยพุทธจักขุเพื่อทอดพระเนตรเหล่าสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ที่พระองค์พอจะแนะนำได้ ผู้มีกุศลมูลอันหนาแน่น มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าได้ทำไว้แล้ว ในพระพุทธานุชาตปางก่อนทั้งหลาย ได้ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณไปในหมื่นจักรวาล. มัจจุรณคดีมาณพปรากฏแล้วภายในข่าย คือพระญาณของพระองค์ โดยอาการที่นอนอยู่ ณภายนอกกระเบียงนั้นแล.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สตถา ตัม ทิสฺวา ตสฺส
 อนฺโตเคหา นีหริตฺวา ตตฺถ
 นิปชฺชาปิ ตภาวํ ฌตฺวา “อตุถิ นุ
 โข มยฺหํ เอตฺถ คตฺปจฺเจยน
 อตุถิ”ติ อุปฺชาเรนฺโต อิทํ อทฺทส
 “อโย มาณโว มยิ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา
 กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสเทวโลเก
 ตีสโยชนิกเก กนกวิมานเ นินฺพุตฺตติสฺสติ
 อจฺจราสฺสสฺสปรีวาโร ภวิสฺสติ.
 พุราหฺมณเ ปิ ตัม ฌาเปตฺวา โรทฺนฺโต
 อาพาหเน วิจริสฺสติ. เทวปฺตุโต
 ติกาวุตฺตปฺปมาณํ สญฺจิสกญฺญการา-
 ลงฺการปฏิมณฺฑลิตํ อจฺจราสฺสสฺสปรีวารํ
 อตฺตโน อตฺตภาวํ โอลเเกตฺวา
 “เกน นุ โข กมฺเมน มยา อโย
 สิริสมฺปตฺติ ลทฺธา”ติ โอลเเกนฺโต
 มยิ จิตฺตปฺปสาเทน ตสฺสา
 ลทฺธภาวํ ฌตฺวา “อโย พุราหฺมณเ
 ธนจฺเจทฺถเยน มม เภสชฺชํ
 อกาเรตฺวา อิทานิ อาพาหนํ
 คนฺตฺวา โรทฺติ, วิปฺปการปฺตฺตํ
 นํ กริสฺสามิ”ติ ปิตริ
 โรทฺนฺเต มญฺจกฺกุณฺฑลิวณฺเณนาคนฺตฺวา

พระศาสดาทรงทอดพระเนตรเห็น
 มาณพนันแล้ว ทรงทราบว่าเขาถูก
 พราหมณ์บิดาได้นำออกจากภายในเรือน
 แล้วให้นอนอยู่ที่ระเบียงนั้น ทรงใคร่ครวญ
 ว่า “ประโยชน์ด้วยปัจจัยที่เราไปในที่นั้น
 มีไหมหนอ” ได้ทอดพระเนตรเห็นเหตุนี้
 ว่า “มาณพนัน จักทำให้เสื่อมใสในเรา
 ทำกาลแล้วจักบังเกิดในวิมานทอง
 ประมาณ ๓๐ โยชน์ ในเทวโลกชั้น
 ดาวดึงส์ จักมีนางอัปสรหนึ่งพันเป็น
 บริวาร. ฝ่ายพราหมณ์เผาศรีระนั้น
 แล้วจักร้องให้เที่ยวไปในป่าช้า. เทพบุตร
 จักมองดูอัตภาพของตน สูงประมาณ ๓
 คาวุต ประดับด้วยเครื่องอลังการหนัก
 ๖๐ เล่มเกวียน มีนางอัปสรหนึ่งพันเป็น
 บริวาร ตรววจดูว่า “เราได้สิริสมบัตินี้
 ด้วยกรรมอะไรหนอแล ?” ดังนี้ รู้แล้ว
 ว่าตนได้สมบัตินั้นด้วยทำให้เสื่อมใสใน
 เรา คิดว่า “พราหมณ์นี้ไม่หาหมอมา
 ประงยาให้เรา เพราะกลัวจะสิ้นเปลือง
 ทรัพย์ เจียวนี้ไปป่าช้าร้องให้อยู่,
 เราจักทำพราหมณ์นั้นให้ถึงประการอัน
 แปลก” ดังนี้ เมื่อบิดากำลังร้องให้

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาพาหนสสุสาวิทุเร นิปฺปชฺชิตฺวา
โรทิสฺสติ. อถ นํ พุราหฺมณเณ “โกสิ
ตฺวานุ”ติ ปุจฺฉิสฺสติ. “พุราหฺมณ อหนฺเต
ปฺตุโต มัจจุรณฺกุลี”ติ. “กุหิ
นิพฺพตฺโตสิ”ติ. “ดาวตฺติสฺภาวเน”ติ.

“กิ กมฺมํ กตฺวา”ติ วุตฺเต,
มยิ จิตฺตปฺปสาเทเน นิพฺพตฺตภาวํ
อาจิกฺขิสฺสติ. พุราหฺมณเณ “ตฺมุหฺสุ
จิตฺตํ ปสาเทตฺวา สกฺเค นิพฺพตฺตา
นาม อตฺถิ”ติ มํ ปุจฺฉิสฺสติ.
อถสฺสหาหํ “สฺตฺตฺตา มยิ จิตฺตํ
ปสาเทตฺวา สกฺเค นิพฺพตฺตา,
‘เอตฺตฺกานิ สฺตฺตานิ วา สหฺสฺसानิ
วา สฺตฺสหฺสฺसानิ วา’ติ น สกฺกา
กณฺนาย ปริจฺฉินฺหิตฺตุนุ”ติ วตฺวา
ธมฺมปเท กถํ ภาสิสฺสสามิ.
คากาปริโยसानเ จตุราสีตฺติยา
ปานสหฺสฺसानํ ธมฺมาภิสฺสมโย ภวิสฺสติ,
มัจจุรณฺกุลี โสตาปฺนฺโน ภวิสฺสติ.
ตถา อทินฺนปฺพุพฺพกพุราหฺมณเณ. “อิตฺติ

จึงจำแลงเพศเหมือนมัจจุรณกุลีมาณพ
มานอนร้องไห้ในที่ใกล้ป่าช้า. ครั้งนั้น
พราหมณ์ซักถามเขาว่า “ท่านเป็น
ใครกัน”. เทพบุตรจักตอบว่า “พราหมณ์
ข้าพเจ้าเป็นมัจจุรณกุลีมาณพ ผู้เป็น
บุตรของท่าน”. พราหมณ์ซักถามว่า
“เข้าไปบังเกิดในภพไหน?”. เทพบุตร
จักตอบว่า “(ไปบังเกิด)ในภพดาวดึงส์”.

เมื่อพราหมณ์ถามว่า “เพราะทำ
กรรมอะไรไว้” เขาจักบอกความที่เขา
ไปบังเกิด(ในภพดาวดึงส์) ก็ด้วยทำใจให้
เลื่อมใสในเรา. พราหมณ์ซักถามเราว่า
“ธรรมด่าว่าเหล่าสัตว์ ผู้ทำใจให้เลื่อมใส
ในพระองค์แล้วบังเกิดในสวรรค์มีอยู่
หรือ?”. ที่นั้น เราจักตอบเขาว่า
“สัตว์ที่ให้จิตเลื่อมใสในเรา แล้วไปบังเกิด
ในสวรรค์ไม่มีใครอาจจะกำหนดได้ด้วย
การนับว่า ‘มีประมาณเท่านี้ร้อย หรือ
เท่านี้พัน หรือว่าเท่านี้แสน’ ดังนี้แล้ว
จักกล่าวคากาในธรรมบท. ในเวลาจบ
คากา สัตว์จำนวนแปดหมื่นสี่พันจัก
ตรัสรู้ธรรม, มัจจุรณกุลีมาณพจักเป็น
พระโสดาบัน. อทินนปฺพุพฺพกพราหฺมณ

คร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิมิ กุลปุตฺตํ นิสฺสาย ฐมฺมียาโค
 มหา ภวิสฺสตี”ติ ฌตฺวา ปุณฺทิวเส
 กตสรีรปฏิชคฺคโน มหาภิกฺขุสํฆปริวฺโต
 สาวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย ปวิสฺตฺวา
 อนุปฺพุเพน พุราหฺมณฺสฺส เกหทวารํ
 คโต.

ตสฺมี ขณฺเ มฏฺฐกฺุณฺทลฺลี
 อนุโตเคหาภิมฺโข นิปนฺโน โหติ.
 สตฺถา อตฺตโน อปฺสฺสนภาวํ ฌตฺวา
 เอการฺสี วิสฺสชฺเชสิ. มาณโว
 “กัโสภาโส นามโส”ติ ปริวตฺติตฺวา
 นิปนฺโน สตฺถารํ ทิสฺวา “อนุธพาลํ
 ปิตฺรํ นิสฺสาย เอวรूपํ พุทฺธํ
 อฺุปลงฺกมิตฺวา กายเวยฺยาวฏฺิกํ วา
 กาทฺุ ทานํ วา ทาทฺุ ฐมฺมํ วา
 โสตุํ นาลตฺถํ, อิทานิ เม
 หตฺถาปี อวิเชยฺยา, อญฺญํ กตฺตพฺพํ
 นตฺถี”ติ มนฺเมว ปสาเทสิ.

ก็เหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคทรงทราบ
 ว่า “เพราะอาศัยกุลบุตรนี้ จักมีการ
 บูชาธรรมมาก ด้วยประการฉะนี้” ดัง
 นี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น ทรงทำการปฏิบัติ
 พระสรีระเสร็จแล้ว ทรงมีภิกษุหมู่ใหญ่
 แวดล้อม เสด็จเข้าไป ณ เมืองสาวตถิ
 เพื่อบิณฑบาต เสด็จดำเนินไปตามลำดับ
 ถึงประตูเรือนของพราหมณ์.

ในขณะนั้น มัฏฐกฺุณฺทลฺลีมาณพ
 นอนผินหน้าไปข้างในเรือน. พระศาสดา
 ทรงทราบว่า (เขา)ไม่เห็นพระองค์ จึงได้
 เปล่งพระรัศมีแวบหนึ่ง. มาณพคิดว่า
 “นั่นแสงสว่างอะไรกัน” จึงนอนพลิก
 กลับมาเห็นพระศาสดา คิดว่า “เรา
 อาศัยบิดาผู้อันธพาลจึงไม่ได้เข้าเฝ้าพระ-
 พุทฺธเจ้าเห็นปานนี้แล้ว กระทำความ
 ขวนขวายทางกาย หรือถวายนาน หรือ
 ฟังธรรม, บัดนี้ แม้มือสองข้างเราก็
 ยกไม่ไหว, กิจอื่นที่ควรทำไม่มีเลย”
 ดังนี้แล้ว ทำใจเท่านั้น ให้เสื่อมใสแล้ว.

* ฉ. มหาธมฺมาภิสฺมโย.

๒ ฉ. อนวิปเตยฺยา.

สตถา “อลั เอตตเคน จิตตปุ-
ปสาเทน อิมสสา”ติ ปกุกามิ. โส
ตถาคเต จกขุปลถั วิชหนเตเยว
เอวํ ปสนุนมโน กาลํ กตวา
สตุตปุพพุโธ วีย เทวโลกे तीसโยชนिके
กนกวิमाने นิพพตติ.

พฺรหฺมณปิสุส สรริํ ฉาเปตฺวา
อาพาหนे रोथनप्रायणे ओहसि. โส
เทवलिकं आपाहन् कन्तुवा रोथति
“कहं ऐकपुत्तक कहं ऐकपुत्तका”ति.

เทวปุตฺโตปิ อตฺตโน สมฺปตฺติ
โอลเกตฺวา “เคน กมฺเมน
สิริสมฺปตฺติ ลทฺธา”ติ อฺปฺธาเรนฺโต
“สตฺถริ มโนปฺสาเทนา”ติ ฅตฺวา
“อຍံ พฺรหฺมณเ มม อผาสุกกาเล
ภาสชฺชํ อกาเรตฺวา อิทานิ
อาพาหนํ कन्तुवा रोथति,
विपुपकारपत्तमेनं कालं वग्गुति”ติ

พระศาสดาทรงดำริว่า “พอละ
ด้วยการที่มาณพนี้ทำใจให้เลื่อมใสมี
ประมาณเท่านี้” เสด็จหลีกไปแล้ว.
เมื่อพระตถาคตกำลังเสด็จลับตาไปเท่านั้น,
มาณพนั้นก็มิใช่เลื่อมใสแล้วอย่างนี้ ทำ
กาละ ประดุจหลับแล้วตื่นขึ้นไปบังเกิด
ในวิมานทองสูงประมาณ ๓๐ โยชน์ใน
เทวโลก.

ฝ่ายพราหมณ์เฝ้าสรริระของมาณพ
นั้นแล้ว ได้มีแต่การร้องให้เป็นเบื้องหน้า
ในป่าช้า. เขาไปสู่ป่าช้าร้องให้ทุก ๆ วัน
(รำพัน)ว่า “เจ้าลูกน้อยคนเดียว (ของพ่อ)
อยู่ที่ไหน ? เจ้าลูกน้อยคนเดียว
(ของพ่อ) ไป ณ ที่ไหน?”.

แม้เทพบุตรแลดูสมบัติของตนแล้ว
คิดว่า “เราได้สิริสมบัติด้วยกรรมอะไร”
ดังนี้แล้ว เมื่อใคร่ครวญก็รู้ว่า “ได้ด้วย
การทำใจให้เลื่อมใสในพระศาสดา” จึง
คิดไปว่า “พราหมณ์นี้ ในเวลาที่เรา
ไม่สบาย ไม่หาหมอมาปรุงยาให้ (แต่)
บัดนี้ได้ไปป่าช้าร้องให้อยู่(เสมอ), เรา
ควรทำพราหมณ์นั้นให้ถึงประการอัน

มัญจกณฺฑทลิวณฺเณนาคนฺตฺวา ออาพา- แปลก” ดังนี้ จึงจำแลงเพศเป็นมัญจ-
 หนสฺสาวิฑูเร พาทา ปคฺคยฺห กุณฺทลีสมาณพแล้ว ได้กอดแขนยื่น
 กนฺทนฺโต อฏฺฐาสี. ร้องให้อยู่ ณ ที่ใกล้ป่าช้า.

พฺรหฺมณฺโณ ตํ ทิสฺวา “อหํ
 ตาว ปุตฺตโสเกน โรทามิ, เอส กิมตฺถํ
 โรทติ, ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺ”ติ ปุจฺฉนฺโต
 อิมํ คากมาห .

พราหมณ์เห็นเขาแล้วคิดว่า “เรา
 ร้องให้ เพราะความโศกถึงบุตรก่อน,
 (แต่) มาณพนั้นร้องให้เพื่ออะไรกัน, เรา
 จักถามเขาดู” เมื่อจะถามได้กล่าวคาถา
 นี้ว่า

“อลงฺกโต มัญจกณฺฑทลีส,
 มาลธารี หริจฺนฺทนฺตฺสโท.
 พาทา ปคฺคยฺห กนฺทลีส
 วนฺมชฺเฒ กิ ทฺถุขิตฺโต ตฺวานฺ”ติ.

“ท่านประดับประดาแล้ว เหมือน
 มัญจกณฺฑทลีสมาณพ มีเครื่องทรง
 คือระเบียบดอกไม้ มีกายฟุ้งด้วย
 จันท์เหลือง กอดแขนคร่ำครวญ
 อยู่ ณ กลางป่าช้า ท่านประสพ
 ทุกข์อะไรหรือ ?”

โส ออาห

มัญจกณฺฑทลีสมาณพฺนั้น กล่าวว่

“โสวณฺณมโย ปภสฺสโร
 อูปฺปนฺโน รตฺตปณฺชโร มม.
 ตสฺส จกฺกยฺกํ น วินฺทามิ,
 เตนฺ ทฺถุขเนน ชหิสฺสามิ^๑ ชีวิตนฺ”ติ.

“เรือนรด (ตัวรด) สำเร็จด้วย
 ทองคำ ผุดผ่อง เกิดขึ้นแล้วแก่
 ข้าพเจ้า. ข้าพเจ้ายังไม่ได้ปล่อย
 เพื่อเรือนรดนั้น ข้าพเจ้าจักสละ
 ชีวิต เพื่อความทุกข์นั้น”.

^๑ ฉ. ชหามิ.

ออก น้ พราหมณ์ อาห

ลำดับนั้น พราหมณ์กล่าวกับเขาว่า

“โสวณฺณมยํ มณิมยํ
 โลหมยํ^๑ ออก รุปีมยํ.
 อาจิกข เม ตํ ภาทฺทมาณว
 จกุกฺกํ ปฏฺฐิลายามิ เต”ติ.

“พ่อมานพผู้เจริญ ท่านจงบอก
 คู่ล้อของเรื่อนรถนั้น จะสำเร็จด้วย
 ทองคำก็ตาม สำเร็จด้วยแก้วก็ตาม
 สำเร็จด้วยโลหะก็ตาม สำเร็จด้วย
 เงินก็ตามแก่ข้าพเจ้าเถิด, ข้าพเจ้า
 ขอรับรองให้เจ้าได้คู่ล้อ”.

ตํ สุตฺวา มาณโว “อัย
 พราหมณ์ ปุตุตฺตสฺส เกสชฺชํ อกฺตฺวา
 ปุตุตฺตปฏฺฐิรูปกํ มํ ทิสฺวา โรทฺทโธ
 ‘สฺวณฺณนาทิมยํ รถจกุกํ กโรมี’ติ
 วทติ, โหตุ, นิคฺคณฺหามิ นนฺ”ติ
 จินฺเตตฺตฺวา “กัวมหนฺตํ เม จกุกฺกํ
 กริสฺสสึ”ติ วตฺวา “ยววมหนฺตํ
 อากงฺขสึ”ติ วุตฺเต “จนฺทสฺสุริเยหิ เม
 อตฺโถ, เต เม เทหิ ยาจิโต”ติ.

มานพได้ฟังคำนั้น คิดว่า
 “พราหมณ์นี้ไม่ปรุงยาให้บุตร เห็นเรา
 ซึ่งมีรูปเหมือนบุตรร้องไห้อยู่ ยังมาพูดว่า
 ‘ข้าพเจ้าจะทำล้อรถที่สำเร็จด้วยทองคำ
 เป็นต้นให้, ช่างเถอะ, เราจักแกล้ง
 ช่มแกล่น’ ดังนี้แล้ว จึงพูดว่า “ท่าน
 จักทำคู่ล้อ(รถ)ใหญ่เท่าไรให้ข้าพเจ้า”
 ดังนี้ เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า “เจ้า
 ต้องการคู่ล้อใหญ่เท่าใดเล่า?” ดังนี้จึง
 กล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องการ ด้วยพระ-
 จันทรและพระอาทิตย์ทั้ง ๒ ดวง,
 ข้าพเจ้าขอท่านแล้ว โปรดให้พระจันทร์

^๑ ฉ. โลหิตกมยํ.

และพระอาทิตย์ทั้ง ๒ ดวงนั้นแก่ข้าพเจ้า
ด้วยเกิด”.

โส มาณโว ตสฺส ปาวทิ

มาณพนั้นกล่าวซ้ำแก่เขาว่า

“จนุทสุรียา อุกฺเขตฺถ ภาตโร.
โสวณฺณมโย รโถ มม
เตน จกุกฺกุเคน โสภติ”ติ.

“พระจันทร์และพระอาทิตย์ (ทั้ง ๒
ดวง) ส่องแสงในวิถีทั้ง ๒ รตนของ
ข้าพเจ้าสำเร็จด้วยทองคำ ย่อม
งามด้วยคู่แห่งล่อนั้น”.

อถ นํ พุราหฺมโณ อาท

ที่นั่น พราหมณ์กล่าวกับเขาว่า

“พาลโ ข ตวมสิ มาณว,
โย ตฺวํ ปตฺถยเส อปฺภุจฺยํ.
มณฺณามิ ตฺวํ มริสฺสสิ,
น หิ ตฺวํ ลจฺฉสิ จนุทสุริเย”ติ.

“พ่อมาณพ ท่านผู้ปรารถนาของที่ไม่ควรปรารถนา เป็นคนโง่แท้ ๆ
ตัวข้าพเจ้าเข้าใจว่า ท่านจักตาย
เสียเปล่า, ท่านจักไม่ได้พระจันทร์
และพระอาทิตย์(ทั้ง ๒ ดวง) เลย”.

อถ นํ มาณโว “กึ ปน
ปณฺณายมานสฺสตุถาย โรทฺนุโต พาลโ
โหติ, อุกาทฺหุ อปณฺณายมานสฺสา”ติ
วตฺวา

ลำดับนั้น มาณพจึงกล่าวกับพราหมณ์
นั้นว่า “ก็บุคคลผู้ร้องให้เพื่อต้องการ
ของที่ปรากฏอยู่ เป็นคนโง่ หรือว่า
บุคคลผู้ร้องให้เพื่อต้องการของที่ไม่ปรากฏ
อยู่เป็นคนโง่แล้ว?” ดังนี้ จึงกล่าวคาถา
ว่า

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“คมนาคมนปี ทิสฺสติ,
วณฺณธาตุ อุมเยตถ วิธิยา.
เปโต กาลกโต น ทิสฺสติ,
โก นีธ กนฺทตํ พาลยตโร”ติ.

ตี สุตฺวา พุราหมเณ “ยุตฺตํ
เอส วทตี”ติ สลฺลกุเขตฺวา

“สจฺจํ โข วทสี มาณว,
อหเมว กนฺทตํ พาลยตโร
จนฺทํ วิย ทารโก รุทฺ,
ปุตฺตํ กาลกตาภิปตฺถยน”ติ.

“แม้การไปและการมา ของพระ-
จันทรและพระอาทิตย์ บุคคลก็
ย่อมเห็นได้, ธาตุ คือรัศมีของ
พระจันทรและพระอาทิตย์ บุคคล
ก็เห็นได้ในวิถีทั้ง ๒. (ส่วน)บุคคล
ผู้กระทำกาละ ละ(โลกนี้)ไปแล้ว
อันใครๆ ย่อมไม่เห็น, บรรดาเรา
ทั้ง ๒”ผู้คร่ำครวญอยู่ในที่นี้ ใคร
จะเป็นผู้ไวกว่ากัน”.

พรหมณได้ฟังคำนั้นแล้ว ก็กำหนด
ได้ว่า “มาณพผู้นี้พูดถูกแล้ว” จึงกล่าว
ตอบว่า

“พ่อมาณพ ท่านพูดจริงทีเดียว
บรรดาเราทั้ง ๒ คนผู้คร่ำครวญ
อยู่ (ในที่นี้)ตัวข้าพเจ้าเองเป็นคน
ไวกว่า, ข้าพเจ้าต้องการบุตรที่
ทำกาละ(ตาย)แล้วคืนมา เป็น
เหมือนเด็กร้องไห้ อยากได้พระ-
จันทร ฉะนั้น” ดังนี้แล้ว

๑ น. เปต.

ธรรมบท.บ-ท.๑-๕

วตุวา ตสฺส กถาย นิสฺโสโก เป็นผู้หายโศก เพราะคำกล่าวของ
 หุตฺวา มาณวสฺส ฤๅตี กโรนฺโต มาณพนั้น เมื่อจะทำการชมเชยมาณพนั้น
 อีมา คากา อภาสิ จึงได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ
 ฆตฺติตฺตํ ว ปาวกํ.
 วารินา วีย โอสินฺนิจิ
 สพฺพํ นิพฺพาทเย ทรํ,
 อพฺพุพฺพหิ วต เม สลฺลํ
 โสกํ หทยนิสฺสิตํ
 โย เม โสกปเรตสฺส
 ปุตฺตโสกํ อปานุทฺติ.
 สุวาทํ อพฺพุพฺพหสฺสโลสฺสมิ
 สิตฺติฏฺเฏโตสฺสมิ นิพฺพุโต,
 น โสจามิ น โรทามิ
 ตว สุตฺวาน มาณวา”ติ.

อท นํ “โก นาม ตฺวานุ”ติ
 ปุจฺฉนฺโต คากมาห

“เทวดา นฺสิ คนฺธพฺโพ
 อาทฺฐ สกฺโก ปุรินฺทโท.
 โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปุตฺโต ?
 กถํ ชาเนมฺมุ ตํ มยฺนุ”ติ.

“ท่านรดข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ร้อนหน้า
 หนอ ให้เป็นผู้สงบแล้ว เหมือน
 บุคคลดับไฟ ราดด้วยเปรียงด้วย
 น้ำ, ท่านยังความกระวนกระวาย
 ทั้งปวงให้ดับเสียได้ ท่านผู้บรรเทา
 ความโศกถึงบุตร ของ ข้าพเจ้า
 ซึ่งถูกความโศกครอบงำแล้ว ได้
 ถอนลูกศร คือความโศกที่เสียด
 (แทง)หทัยของข้าพเจ้าขึ้นแล้วหนอ.
 ข้าพเจ้านั้น เป็นผู้มีลูกศรอันถอน
 เสียแล้ว เป็นผู้เย็นดับแล้ว พ่อ
 มาณพ ข้าพเจ้าฟังคำของท่าน
 หายเศร้าโศก หายร้องไห้” ดังนี้.

ที่นั่น พราหมณ์เมื่อจะถามเขาว่า “ท่าน
 ชื่ออะไร ?” จึงกล่าวคาถาว่า

“ท่านเป็นเทวดาหรือเป็นคนธรรพ์
 หรือว่าท้าวสักกปุรินททะ (ผู้ให้
 ทานในกาลก่อน). ท่านเป็นใคร ?
 หรือเป็นบุตรของใคร ? ทำอย่างไร
 ข้าพเจ้าจึงจะรู้จักท่าน ?”.

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อดสสุ มาณโว

“ยญจ กนุทสิ ยญจ โรทสิ,
 ปุตตํ อาพาหเน สยํ ทหิตฺวา,
 สุวาทํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ
 ติทฺธานํ สหพฺยตํ ปตฺโต^๑”ติ
 อาจิกฺขิ.

พราหมณ์ อาห

“อปุปี วา พหุ วา นาทุทสามิ
 ทานํ ททนฺตสฺส สเก อคาเร,
 อโปสถกมฺมํ วาปี ตาทิสํ,
 เกน กมฺเมเน คโตสิ เทวโลกนุ”ติ.

มาณโว อาห

“อาพาธิโกหํ ทุกฺขิโต คิลานो
 อาตุรรูปมฺหิ สเก นิเวสเน,
 พุทฺธํ วิคตขํ วิติณฺณกขํ
 อทฺทกฺขิ สุกตํ อโนมปญฺณํ,
 สุวาทํ ปมฺภิตมโน ปสนฺนจิตฺโต

ที่นั่น มาณพบอกแก่เขาว่า

“ท่านเผาบุตรในป่าตัวเองแล้ว ย่อม
 คร่ำครวญ และย่อมร้องไห้ถึงบุตร
 คนใด บุตรของท่านคนนั้น คือ
 ข้าพเจ้า ได้ทำกุศลกรรมแล้ว
 จึงถึงความเป็นเพื่อน ของเหล่า
 ไตรทศ (เทวดา)”.

พราหมณ์กล่าวว่า

“เมื่อท่านให้ทานน้อยหรือมาก ใน
 เรือนของตน หรือรักษาอุโบสถ-
 กรรมเช่นนั้นอยู่ ข้าพเจ้าไม่เห็น
 ท่านไปสู่เทวโลกได้ เพราะกรรม
 อะไรเล่า ”.

มาณพกล่าวว่า

“ข้าพเจ้ามีโรคเจ็บป่วยไข้ลำบาก มี
 กายกระสับกระส่ายอยู่ในเรือนของ
 ตน, ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศ-
 จากกิเลสด้วยดี ข้าพเจ้าความสงสัย
 เสียได้ เสด็จไปดีมีพระปัญญา

^๑ ฉ. คโต.

อัญชลี อกริ ตถาคตสฺส
 สุวาทิ กุสลกมฺมํ กริตฺวา
 ติทธานํ สหพฺยตํ ปตฺโต”ติ.

“ไม่ต่ำทราม, ข้าพเจ้านั้นมีใจ
 เบิกบานแล้ว มีจิตเลื่อมใสแล้ว ได้
 ถวายอัญชลีแด่พระตถาคต ข้าพเจ้า
 นั้นครั้งกระทำกุศลกรรมแล้วจึงได้
 ถึงความเป็นเพื่อน ของเหล่า
 ไตรทศ (เทวดา)”.

ตสฺมี กถนฺเต กถนฺเตเยว
 พุราหฺมณสฺส สกฺลสรีรํ ปิตฺติยา
 ปริปุริ. โส ตํ ปิตฺติ ปเวเทนฺโต
 อาห

เมื่อมาณพนั้นกำลังพูดพร่ำอยู่นั้น-
 เอง, สรีระทั้งสิ้นของพราหมณ์เอิบอ้อม
 แล้วด้วยปิตติ. เขาเมื่อจะประกาศปิตินั้น
 จึงกล่าวว่า

“อจุจฺริยํ วต อพฺภูตํ,
 อญฺชลิกมฺมสฺส อยมฺหิโส วิปาโก,
 อหํปิ มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต,
 อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชามิ”ติ.

“น่าอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีแล้ว
 ผลของอัญชลีกรรมนี้ เป็นได้เช่นนี้
 แม้ข้าพเจ้าก็มีใจเบิกบานแล้ว มี
 จิตเลื่อมใสแล้ว, จึงถึงพระพุทธรเจ้า
 ว่า เป็นที่พึ่งในวันนี้นั้นเทียว”.

อกฺท นํ มาณโว อาห

ครั้งนั้น มาณพจึงกล่าวกะพราหมณ์
 นั้นว่า

“อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชามิ,
 ฐมฺมญฺจ สํมญฺจ ปสนฺนจิตฺโต,
 ตถาว สิग्ขาปทานิ ปญฺจ
 อขณฺทพฺลุลานิ สมายิยสฺสุ,

“ท่านเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสแล้ว จึงถึง
 พระพุทธร พระธรรม และพระสงฆ์
 ว่าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ในวันนี้แล,
 ท่านจงสมาทานสิกขาบท ๕ มิให้

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อท นํ เทวปุตโต “พราหมณ
ตว เคเห พหุชนํ อตฺถิ, สตุถารํ
อุปลงฺกมิตฺวา ทานํ เทหิ, ธมฺมํ
สุณฺหาหิ ปญฺหํ ปุจฺฉาหิ”ติ วตฺวา
ตตฺถเวว อนฺตรธาเย.

พฺราหฺมโณปิ เคหํ คนฺตฺวา
พฺราหฺมณิ อามนฺเตตฺวา “ภทฺเท อหํ
สมณํ โคตมํ นิมนฺเตตฺวา ปญฺหํ
ปุจฺฉิสฺสามิ, สกฺกการํ กโรหิ”ติ วตฺวา
วิหารํ คนฺตฺวา สตุถารํ เนว
อภิวาเทตฺวา น ปฏิสนฺถารํ กตฺวา
เอกมฺนตํ จิตฺ “โภ โคตม
อธิวาเสหิ เม อชฺชตฺนาย ภตฺตํ
สทฺธิ ภิกฺขุสฺสเมนา”ติ.

สตุถา อธิวาเสสิ. โส สตุถุ
อธิวาสนํ วิทิตฺวา เวเคนาคนฺตฺวา
สเก นิเวสเน พหุํ ขาทนียํ

เสียวหาย), และเป็นผู้พอใจด้วย
ภรรยาของตน”.

ลำดับนั้น เทพบุตรได้กล่าวกะเขา
ว่า “พราหมณ์ ในเรือนของท่าน มี
ทรัพย์อยู่มากมาย, ท่านจงเข้าไปเฝ้า
พระศาสดาถวายทานเกิด, จงฟังธรรม,
(และ)จงถามปัญหา” ดังนี้แล้ว ก็
อันตรธาน(หาย)ไป ณ ที่นั้นนั้นแล.

ฝ่ายพราหมณ์ไปเรือนแล้ว เรียก
นางพราหมณ์มาแล้วพูดขึ้นว่า “นาง
ผู้เจริญ ข้าจักนิมนต์พระสมณโคตม
ทูลถามปัญหา, เจ้าจงทำสักการะเกิด”
ดังนี้ จึงไปยังวิหารไม่ถวายบังคมพระ-
ศาสดาเลย ทั้งไม่ทำปฏิสันถาร ยืน
ณ ที่ควรข้างหนึ่งแล้ว กราบทูลว่า
“พระโคตมผู้เจริญ ขอพระองค์กับด้วย
ภิกษุสงฆ์ โปรดทรงรับอาราธนา (ฉัน)
ภัตตาหารของข้าพระองค์ เพื่อเสวยใน
วันนี้”.

พระศาสดาทรงรับอาราธนาแล้ว.
เขาทราบว่พระศาสดาทรงรับอาราธนา
แล้ว จึงรีบมาให้คนตกแต่งของที่ควร

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โกชนียน์ ปฏิกษาทาเปสิ. สตุถา
ภิกขุสัมปริวโต ตสฺส เกหํ คนฺตฺวา
ปณฺณตฺตาสเน นิสิตฺติ. พุราหฺมโณ
สกุทจฺจํ ปริวสิ.

ขบเคี้ยว ของควรรฉันไว้มากในเรือน
ของตน. พระศาสดามีภิกษุสงฆ์แวดล้อม
เสด็จไปเรือนของพราหมณ์นั้น ประทับนั่ง
บนอาสนะที่เขาปูลาดแล้ว. พราหมณ์
อังกาส (เลี้ยง)แล้ว โดยเคารพ.

มหาชน โสนฺนิปติ. มิจฺฉา-
ทิจฺฉิกเกน กิร ตถาคเต นิมนฺติตฺเต,
เทว ชนกาเย สนฺนิปตฺตฺติ :
มิจฺฉาทิจฺฉิกา “อชฺช สมณํ โคตมํ
ปณฺหํ ปุจฺฉาย วิเหจฺยมานํ
ปสฺสิสฺสสามา”ติ สนฺนิปตฺตฺติ, สมฺมา-
ทิจฺฉิกา “อชฺช พุทฺธวิสัยํ พุทฺธลีสฺสพฺหํ
ปสฺสิสฺสสามา”ติ สนฺนิปตฺตฺติ.

มหาชน (มา)ประชุมกันแล้ว.
ได้ยินว่า เมื่อพระตถาคตอันคนผู้เป็น
มิจฉาทิจฉี ทูลนิมนต์แล้ว, หมู่ชน ๒ พวก
ย่อม(มา)ประชุมกัน : คือ พวกชนผู้เป็น
มิจฉาทิจฉี ย่อมประชุมกันด้วยตั้งใจว่า
“วันนี้พวกเราจักคอยดูพระสมณโคตม
ผู้ถูกพราหมณ์ซึ่งเป็นคนมิจฉาทิจฉีเบียด-
เบียนอยู่ ด้วยการถามปัญหา”, (ส่วน)
พวกชนผู้เป็นสัมมาทิจฉี ย่อมประชุมกัน
ด้วยตั้งใจว่า “วันนี้ พวกเราจักคอยดู
พุทธวิสัย พุทธลีลา”.

อถ พุราหฺมโณ กตฺมตฺตกิจฺจํ
ตถาคตํ อฺปสงฺกมิตฺวา นิจาสเน
นินฺนโน ปณฺหํ ปุจฺฉิ “โภ โคตม
ตฺมหากํ ทานํ อทฺตฺวา ปุชฺชํ อกฺตฺวา
ธมฺมํ อสฺสุตฺวา อฺโปสถวาสํ อวสิตฺวา
เกวลํ มโนปสาทมตฺเตเนว สกุเค

ครั้งนั้น พราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระ-
ตถาคต ผู้ทรงทำภารกิจเสร็จแล้ว นั่งลง
บนอาสนะตำทูลถามปัญหาว่า “พระ-
โคตมผู้เจริญ ธรรมดาว่าเหล่าชนผู้ไม่ได้
ถวายทานแต่พระองค์ ไม่กระทำการ
บูชา ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้รักษาอุโบสถ

ดร.ทนน-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิพพตฺตา นาม โหนฺติ”ติ.

“พฺราหฺมณ กสฺมา มํ ปุจฺฉสิ,
นฺนุ เต ปุตุเตน มฏฺฐกฺุณฺทลีนามเณ
มยิ มนํ ปสาเตตฺวา อตฺตโน
สคฺเค นิพพตฺตภาโว กถิโต”ติ.

“กทา โภ โคตมา”ติ.

“นฺนุ ตฺวํ อชฺช สฺसानํ
กนฺตฺวา กนฺทนฺโต อาพาหนสฺส
อวิทุเร พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺตํ
เอกํ มาณวํ ทิสฺวา

“อลงฺกโต มฏฺฐกฺุณฺทลีนํ
มาลชาเร หริจฺนฺทนฺสฺสโท
พาหา ปคฺคยฺห กนฺทลีนํ
วนมชฺเฒ กิ ทฺกฺขิโต ตฺวานุ”ติ
ปุจฺฉสิ”ติ.

ไปบังเกิดในสวรรค์ ด้วยบุญสักว่าทำใจ
ให้เสื่อมใสอย่างเดียวเท่านั้น มีอยู่หรือ?”.

พระศาสดาตรัสตอบว่า “ดูก่อน
พราหมณ์ ทำไมท่านจึงมาถามเรา, (ก็)
บุตรของท่าน ชื่อว่า มฏฐกฺุณฺทลีนํ
บอกว่าตนทำใจให้เสื่อมใสในเรา แล้วจึง
ไปบังเกิดในสวรรค์แล้วมิใช่หรือ”.

พราหมณ์ทูลถามว่า “เมื่อไร
พระโคตมผู้เจริญ”.

พระศาสดาตรัสตอบว่า “ท่าน
ไปยังป่าช้า ในวันนี้ คร่ำครวญอยู่ ได้
เห็นมาณพคนหนึ่งผู้กอดแขนคร่ำครวญ
อยู่ ณ ที่ใกล้ป่าช้าแล้ว จึงถามว่า

“ท่านตกแต่งแล้ว เหมือนมฏฐ-
กฺุณฺทลีนํมานพ มีเครื่องทรงคือ
ระเบียบดอกไม้ มีตัวฟุ้งด้วย
จันท์เหลือง, ท่านกอดแขนทั้ง ๒
คร่ำครวญอยู่ ท่ามกลางป่าช้า
ท่านประสพทุกข์อะไรหรือ”.

ดังนี้เป็นต้น มีใช่หรือ ?”.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทวิหิ ชเนหิ กถิตกถิ ปกาเสนุโต
 สพุพฺ ฆมฏจกฺกุณฺทลิวตฺถุ กเถสิ.
 เตเนเวตฺ พุทฺธภาสิตฺ นาม ชาตฺ.

ตํ กเถตฺวา จ ปน “น
 โข พุราหมณฺ เอกสฺตํ, น เทว;
 อถโข มยิ มนํ ปสาเทตฺวา สกฺเค
 นิพฺพตฺตานํ สตฺตานํ คณฺหา นาม
 นตฺถิ”ติ อาท. มหาชนฺ น
 นิพฺพเมตฺติโก อโหสิ.

อถสฺส อนิพฺพเมตฺติกาว่า วิทิตฺวา
 สตฺถา “มฏฺจกฺกุณฺทลิวตฺถุ วิมาน-
 เนา สทฺธิ อากจฺจตฺ”ติ อธิฏฺจาสิ.
 โส ติกาวตฺตฺปมาเถน ทิพฺพาภรณ-
 ปฏิมณฺทิตฺเตน อตฺตภาเวนาคนฺตฺวา
 วิมานา โอรุยุหฺ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา
 เอกมนฺตํ อฏฺจาสิ.

พระองค์เมื่อทรงประกาศถ้อยคำที่
 คนทั้ง ๒ พุดกัน จึงตรัสเรื่องมัจจุ-
 รณกุลิมาณพทั้งหมด. เหตุนั้นนั่นแล
 เรื่องมัจจุรณกุลิมาณพนั้นนับได้ว่าเป็น
 พุทธภาษิต.

ก็แลพระศาสดาครั้งนั้นตรัสเล่าเรื่อง
 มัจจุรณกุลิมาณพนั้นแล้ว จึงตรัสว่า
 “พราหมณ์มิใช่จะมีร้อยเดียว, สองร้อย
 เท่านั้น, โดยที่แท้ธรรมดาว่าการนับ
 จำนวนเหล่าสัตว์ ผู้ทำใจให้เสื่อมใสใน
 เรา แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ ไม่มี”.
 มหาชนได้เป็นผู้ยังไม่หมดความสงสัย.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทราบ
 ว่า มหาชนนั้น ยังไม่หมดความสงสัย
 จึงได้ทรงอธิษฐานว่า “ขอให้เทพบุตร
 ชื่อว่า มัจจุรณกุลิจงมาพร้อมด้วยวิมาน-
 ทองเทียว”. เทพบุตรนั้นมีอัทภาพ
 อันประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ทิพย์ สูง
 ประมาณ ๓ คาวุต มาแล้วลงจากวิมาน
 ถวายบังคมพระศาสดา ได้ยืนอยู่ ณ
 ส่วนข้างหนึ่ง.

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อถ นํ สตุถา “ตุवं อิมํ
สมฺปตฺติํ ก็ กมฺมํ กตฺวา
ปฏิลภสฺส”ติ ปุจฺฉนฺโต,

“อติกุณฺเฑน วณฺเณน
ยา ตุवं ติฏฺฐสฺส เทวเต
โอภาเสนฺติ ทิสฺสา สพฺพา
โอสธึ วีย ตารกา.
ปุจฺฉามิ ตํ เทว มหฺนุภาว
มนุสฺสภูโต กิมกาสฺสิ ปุณฺณนฺ”ติ

อิมํ คาทมาห.

เทวปฺตุโต “อยํ เม ภาณฺเต
สมฺปตฺติํ ตุมฺเหสุ มนํ ปสาเทตฺวา
ลทฺธา”ติ.

“มยิ มนํ ปสาเทตฺวา
ลทฺธา เต”ติ.

“อาม ภาณฺเต”ติ.

มหาชนโน เทวปฺตุตํ โอโลเกตฺวา
“อจฺฉริยา วต โภ พุทฺธคฺคณา,
อทินฺนปฺพุพฺกพฺุราหฺมณฺสฺส นาม

ลำดับนั้น พระศาสดาเมื่อตรัสถาม
เทพบุตรนั้นว่า “ท่านทำกรรมอะไรไว้
จึงได้สมบัตินี้”, จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ดูก่อนเทพดา ท่านมีผิวพรรณงาม
ยิ่งนัก ยืนทำทิศทั้งปวงให้สว่าง
เหมือนดาวชื่อว่า โอสธึ (ดาว
ประจำรุ่ง) แฉะเทพดาผู้มีอำนาจ
มาก เราตถาคต ขอถามท่าน
ท่านเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้”.

เทพบุตรกราบทูลว่า “พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สมบัตินี้เพราะ
ทำใจให้เสื่อมใสในพระองค์”.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ท่าน
ได้สมบัตินี้แล้ว เพราะทำใจให้เสื่อมใส
ในเราหรือ ?”.

เทพบุตรกราบทูลว่า “ถูกแล้ว
พระเจ้าข้า”.

มหาชนมองดูเทพบุตรแล้ว ได้
ประกาศความยินดีว่า “ท่านผู้เจริญ
พระพุทฺธคฺคณทั้งหลายน่าอัศจรรย์จริงหนอ,

ดร.ทนง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปุตุโต อญญํ กิณฺณิ ปุณฺณํ อกตฺวา
 สตฺถริ มนํ ปสาเทตฺวา เอวรูปิ
 สมฺปตฺติ ปฏิลภี”ติ ตฺถุจฺจึ ปเวเทสิ.

บุตรของพราหมณ์ชื่อว่าอทินนปุพพะกะ
 ไม่ได้ทำบุญอะไร ๆ อย่างอื่น ทำใจ
 ให้เลื่อมใสในพระศาสดาแล้วได้สมบัติ
 เห็นปานนี้”.

อก เหน้ “กุสลากุสลกมฺมกรณ
 มโน ปุพฺพกโม, มโน เสฏฺโฐ
 ปสนฺเนน หิ มเนน กตํ กมฺมํ
 เทวโลกํ มนุสฺสโลกํ กจฺจนฺตํ ปุคฺคํ
 ฉายาว น วิชหตี”ติ อิทํ วตฺถุ
 กเถตฺวา อนุสนฺธิ อญฺเฐตฺวา
 ปตฺติฏฺฐาปิตมตฺตํ สาสนํ ราชมุทฺทาย
 ลญฺจนฺโต วิย ฐมฺมราชา อิมํ
 คากมาห

ลำดับนั้น พระศาสดาจึงตรัสแก่
 พวกชนเหล่านั้นว่า “ในการทำความ
 ที่เป็นกุศลและอกุศล ใจเป็นหัวหน้า(เขา)
 ใจเป็นใหญ่, เพราะว่ากรรมที่บุคคล
 ทำด้วยใจที่ผ่องใสแล้ว ย่อมไม่ละบุคคล
 ผู้ไปสู่เทวโลก มนุษย์โลก ประดุจตั้งเงา
 ฉะนั้น” ครั้นตรัสเรื่องนี้แล้ว ทรงเป็น
 พระธรรมราชา ได้ตรัสพระคาถานี้
 สืบต่ออนุสนธิ ดุจประทับพระราชสาสน์
 ซึ่งมีดินเหนียวติดประจำไว้ด้วยพระราช-
 ลัญจกร ฉะนั้น ว่า

๒. “มโนปุพฺพกมา ฐมา,
 มโนเสฏฺฐา มโนมยา.
 มนสา เจ ปสนฺเนน
 ภาสตี วา กโรตี วา.
 ตโต นํ สุขมเนวตี
 ฉายาว อนุปายินี”ติ.

๒. “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
 มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจ.
 หากว่าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุศ
 อยู่ก็ดี กระทำอยู่ก็ดี. ความสุข
 ย่อมไปตามเขา เพราะสุจริต ๓
 อย่างนั้น เปรียบเหมือนเงาไป
 ตามตัว ฉะนั้น”.

ตตถ กิณฺจาปี มโนติ อวิเสเสน
 สพฺพมุปี จตฺตุมิกจิตฺตํ วุจฺจติ,
 อิมสฺมี ปน ปเท นียมียมานํ
 ววตฺถาปิยมานํ ปริจฺจชิชฺชมานํ อฏฺฐวโร
 กามาวจรกฺุสลจิตฺตํ ลพฺภติ. วตฺถวเสน
 ปนาหริยมานํ ตโตปี โสมนสฺสสหคตํ
 ฅานสมฺปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ.

ปุพฺพพฺกมาติ เตน ปจฺมคามินา
 หุตฺวา สมฺนุนาคตา. ฐมาติ
 เวทนาทโยว ตโย ขนฺธา. เอเตสํ
 หิ อฺุปปาทปจฺจยตฺถเนน โสมนสฺส-
 สมฺปยุตฺตมโน ปุพฺพพฺกโม เอเตสนฺติ
 มโนปุพฺพพฺกมา นาม. ยถา หิ
 พหุสฺ อเอกโต หุตฺวา มหาภิกฺขุสงฺฆสฺส
 ปตฺตจิวรทานาทินิ วา อฺุพารปฺุชา-
 ฐมฺมสฺสวณทีปมาลากรณาทินิ วา
 ปุณฺณานิ กโรนฺเตสฺ “โก เอเตสํ
 ปุพฺพพฺกโม”ติ วุตฺเต, โย เตสํ
 ปจฺจโย โหติ, ยํ นิสฺสาย เต
 ตานิ ปุณฺณานิ กโรนฺติ, โส
 ติสฺโส วา ปุสฺโส วา เตสํ

ในพระคาถานั้น จิตที่ไปในภุมิ ๔
 แม้ทั้งปวง ปราชนฺ์เรียกว่า ใจ โดย
 ไม่แปลกกัน แม้ก็จริง, ถึงกระนั้น ในบพนี้
 เมื่อบ้นทิตนียมกะเอากำหนดเด็ดขาด ก็
 ได้กามาวจรกฺุสลจิต ๘ ดวง. แต่เมื่อ
 ชักมาด้วยอำนาจว้ตถุ (ที่อาศัย) ย่อมได้
 เฉพาะจิตที่ประกอบกับฅานซึ่งสหรคต
 ด้วยโสมนสฺ แม้จากกามาวจรกฺุสลจิต
 ๘ ดวงเท่านั้น.

คำว่า มีใจเป็นหัวหน้า ได้แก่
 ที่ประกอบกับใจนั้น อันเป็นสภาพไป
 ก่อน(เป็นหัวหน้า). ชันฺธ ๓ มีเวทนา-
 ชันฺธเป็นต้นนั้นแล ชื่อว่า ธรรม.
 จริงอยู่ ใจที่ประกอบด้วยโสมนสฺ ชื่อว่า
 เป็นหัวหน้าของธรรมเหล่านั้น เพราะ
 อรรถว่าเป็นปัจจัยให้ชันฺธ ๓ มีเวทนา-
 ชันฺธเป็นต้นเหล่านั้นเกิดขึ้น เหตุนั้น
 ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจเป็นหัวหน้า.
 เหมือนอย่างว่า เมื่อทายกเป็นอันมาก
 ทำบุญ มีการถวายบาตรและจิวรเป็นต้น
 แก่ภิกฺขุสงฺฆหมู่ใหญ่ก็ดี มีการบูชาอัน
 ยิ่งใหญ่ ฟังธรรม ตามประทีปและทำ
 สักการะด้วยดอกไม้เป็นต้นก็ดี รวมกัน

ดร.ทณง-คุณมธุรส พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิบดี ของประชุมชนมีคณะเป็นต้น เขา
ก็เรียกว่า เป็นเจ้าคณะใหญ่ เป็น
แม่ทัพใหญ่ ฉันทใจ, ถึงใจก็เป็นใหญ่กว่า
แม้ธรรมเหล่านั้น ฉันทนั้น. อนึ่ง สิ่งของ
เหล่านั้น ๆ สำเร็จแล้วด้วยสิ่งมีค่ามีทอง
เป็นต้น ก็ยังชื่อว่าสำเร็จแล้วด้วยทอง
เป็นต้น ฉันทใจ, แม้ธรรมเหล่านี้ ก็
ชื่อว่าสำเร็จแล้วแต่ใจ เพราะว่า เป็น
ธรรมชาติที่สำเร็จแล้วแต่ใจ ฉันทนั้น.

ปสนุเนนาติ   อนภิขุณาทีหิ
คุณะหิ   ปสนุเนน   มนสา.

คำว่า   ผ่องใสแล้ว   คือมีใจ
ผ่องใสแล้วด้วยคุณ   มีความไม่เพ่งเล็ง
เป็นต้น.

ภาสติ   วา   กโรติ   วาติ
เอวรูปะเน   มเนน   ภาสนุโต   จตุพพิชัง
วสีสุจริตเมว   ภาสติ,   กโรนุโต   ติวริชัง
กายสุจริตเมว   กโรติ,   อภาสนุโต
อกโรนุโต   ตาย   อนภิขุณาทีหิ
ปสนุนมานสตาย   ติวริชัง   มโนสุจริตัง
ปริปุเรติ.   เอวมสฺส   ทส   กุสลากมมปถา
ปารีปุรี   คจฺจนฺติ.

คำว่า   กล่าวอยู่ที่ดี   ทำอยู่ที่ดี
ความว่า   บุคคลมีใจเห็นปานนี้   เมื่อ
กล่าวย่อมนกล่าวเฉพาะ (แต่) วสีสุจริต
๔ อย่างเท่านั้น,   เมื่อทำย่อมนทำเฉพาะ
(แต่)กายสุจริต ๓ อย่างเท่านั้น,   (แต่)
เมื่อไม่กล่าว   เมื่อไม่ทำ   ชื่อว่าย่อมนทำ
มโนสุจริต ๓ อย่างให้บริบูรณ์.   เพราะ
ความที่ตนมีใจผ่องใสแล้วด้วยความดีมี
ความไม่โลภเป็นต้นนั้น.   ด้วยการกระทำ
ดังกล่าวมานี้   กุศลกรรมบถ ๑๐ ของเขา
ย่อมถึงความบริบูรณ์ (เต็มเปี่ยม).

ดร.ทนง-คุณมธุรส   พิทยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

น วิชหตีติ.

หยุดอยู่ มันก็หยุด, เมื่อสรีระหนึ่ง มัน
ก็หนึ่ง, ไม่มีใครอาจจะว่ากล่าวได้ด้วย
คำพูดที่ไพเราะ หรือคำพูดที่หยาบคายว่า
“เจ้าจงกลับไปเสียเถิด” ก็หรือเขียนตี
แล้วให้(มัน)กลับได้ ทามว่า เพราะ
เหตุไรเล่า ? ตอบว่า เพราะว่ามันเป็น
ของเนื่องกันกับสรีระ หนึ่งใจ. ความสุข
ที่เป็นไปทางกายและที่เป็นไปทางจิต
ต่างโดยความสุขมีกามาวจรสุขเป็นต้น
ซึ่งมีกุศลแห่งกุศลกรรมบถ ๑๐ เหล่านี้
ที่บุคคลได้ประพฤติมาแล้วยังและประพฤติ
มาดีแล้ว เป็นรากเหง้าย่อมไม่ละ(บุคคล
นั้น) ในที่ที่เขาไปแล้วและไปแล้ว เป็น
เหมือนดังเงามีปกติติดตามตัว ฉะนั้นแล.

คาถาปริโยसानะ จตุราสีติยา
ปาณสหสุสานัน ฐมมาภิสสมโย อโหสิ,
มฏฐกฺกณฺทลิตเวทฺตโต โสตาปตฺติผล
ปติฏฺฐหิ, ตถา อทินนปฺพพก-
พฺรหฺมณฺ. โส ตาวมหนฺตํ วิภวํ
พฺพุทฺธสาสนเน วิปฺปกิริติ.

ในเวลาจบพระคาถา สัตว์ประมาณ
แปดหมื่นสี่พัน (๘๔,๐๐๐) ก็ได้บรรลุ
ธรรมแล้ว, มฏฐกฺกณฺทลิตเวทฺตโต ได้
ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล, ถึงอทินนปฺพพก-
พฺรหฺมณฺก็เหมือนกัน (คือ ได้ตั้งอยู่ใน
โสตาปัตติผล). เขาได้หว่านสมบัติ
มากมายเพียงนั้นลงในพระพุทธศาสนา.

มฏฐกฺกณฺทลิตวตฺตํ ทุตฺติยํ.

เรื่องมฏฐกฺกณฺทลิตํ ๒ จบ.

ดร.ทนาง-คุณมธุรส พิทยะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๓. ติสฺสตุเถรวตฺตฺ

๓. อุกฺโกจฺฉิ มํ, อวธิ มํ,
อชิณี มํ, อหาสิ เม,
เย จ ตํ อุปนฺยหนฺติ
เวรํ เตสํ น สมฺมติ.

๔. อุกฺโกจฺฉิ มํ, อวธิ มํ,
อชิณี มํ, อหาสิ เม,
เย จ ตํ นุปนฺยหนฺติ,
เวรํ เตสุปสมฺมติ.

๓. เรื่องพระติสฺสเถระ

๓. ก็ชนเหล่าใด เข้าไปผูกความโกรธ
นั้นไว้ว่า คนโน้นได้ด่าเรา
คนโน้นได้ดีเรา คนโน้นได้ชนะเรา
คนโน้นได้ลักสิ่งของ ๆ เรา เหว
ของชนเหล่านั้น ย่อมไม่สงบลงได้.

๔. ส่วนชนเหล่าใด ไม่เข้าไปผูกความ
โกรธนั้นไว้ว่า คนโน้นได้ด่าเรา
คนโน้นได้ดีเรา คนโน้นได้ชนะ
เรา คนโน้นได้ลักสิ่งของ ของ
เรา, เหวของชนเหล่านั้น ย่อมเข้า
ไปสงบ.

คุณวิเศษ ภาณุกัต

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๓. ติสฺสตุเถรวตฺถุ

“อกุโกจฺฉิ มนฺ”ติ อิมํ
ธมฺมทสฺสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
ติสฺสตุเถรํ อารพฺภา กเถสิ.

โส กิรายสฺมา ภควโต
ปีตุจฺฉาปฺตุโต มหฺลลกกาเล ปพฺพชิตฺโต
พฺพุทธสฺสเน อูปฺปนฺนํ ลามสฺสกุการํ
ปริภุญฺชนฺโต ญฺลสรโร อโหสิ,
อาโกฏิตปฺจฺจาโกฏิตฺเตหิ จิวเรหิ
เยภุญฺเยเน วิหารมชฺฉเม อูปฺนฺจฺฉานสาลายํ
นีสิตฺติ. ตถาคตสฺส ทสฺสนตฺถาย
อาคตา อาคนตฺถกา ภิกฺขุ “เอโส
มหาเถโร ภวิสฺสตี”ติ สณฺณาย ตสฺส
สนฺติกํ คนฺตฺวา วตฺตํ อापฺจฺฉนฺติ,
ปาทสมฺพาทนาทินิ อापฺจฺฉนฺติ. โส
ตฺถนฺหิ อโหสิ.

อก นํ เอโก ทหรภิกฺขุ
“กตฺวิสฺสา ตฺเมห”ติ ปฺจฺฉิตฺวา “วสฺสํ
นตฺถิ มหฺลลกกาเล ปพฺพชิตา มยฺนฺ”ติ

๓. เรื่องพระติสสเถระ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ใน
พระเชตวัน ทรงปรารภพระติสสเถระ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “ได้ดำเรา”
ดังนี้เป็นต้น.

ดังได้สดับมา ท่านพระติสสเถระ
นั้น เป็นโอรสของพระเจ้าอาของพระผู้มี
พระภาค บวชแล้วในตอนแก่ บริโภาค
ลามสัฏการะอันเกิดขึ้นในพระพุทฺธ-
ศาสนา ได้มีร่างกายอ้วนท้วน มีจิวร
รีดเรียบร้อยแล้ว นั่งอยู่ในโรงฉัน ณ
ท่ามกลางวิหารโดยมาก. พวกภิกษุ
อาคันตุกะพากันมาแล้ว เพื่อต้องการ
เฝ้าพระตถาคต จึงพากันไปสำนักพระ-
ติสสเถระนั้น ด้วยเข้าใจว่า “รูปนี้ จัก
เป็นพระมหาเถระ” จึงพากันถามถึงวัตร
(ธรรมเนียมปฏิบัติ), ถามโดยเอื้อเฟื้อถึง
กิจที่ควรทำมีการนวดเท้าเป็นต้น. ท่าน
ได้นิ่งเงียบเสีย.

ลำดับนั้น ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งถาม
ท่านว่า “ท่านมีพรรษาเท่าไร?” เมื่อ
พระติสสเถระตอบว่า “ยังไม่มีพรรษา

คุณวิเศษ ภาณุกัถ
สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดเต, “อาวุโส ทพฺพินฺต มหุลล ก
 อุตฺตโน ปมาณํ น ชานาสี,
 เอตฺตเก มหาเถเร ทิสฺวา
 สามิจิมตฺตมฺปิ น กโรสี, วุดเต
 อาปุจฺฉิยมาเน ตฺถเห โหสี,
 กุกฺกัจจมตฺตํปี เต นตฺถิ”ติ อจฺฉร
 ปหริ. โส ขตฺติยมานํ ชเนตฺวา
 “ตฺตเมห กสฺส สนฺติกํ อาคตา”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “สตฺถุ สนฺติกนฺ”ติ วุดเต,
 “มํ ปน โโก เอโส”ติ สลฺลกุเขถ,
 มุลเมว โว ฉินฺทิสฺสามิ”ติ วตฺวา
 โรทนฺโต ทฺกฺขี ทุมฺมโน, สตฺถุ
 สนฺติกํ อคมาสี.

เลย (เพราะว่า) กระผมบวชในตอนแก่”
 ดังนี้จึงกล่าวว่า “แน่ะ พระหลวงตาผู้
 มีอายุ แนะนำได้ยาก ท่านช่างไม่รู้จัก
 ประมาณตัวเลย, ท่านเห็นพระเถระผู้ใหญ่
 มีประมาณเท่านี้แล้ว ก็ยังไม่ทำวัตรแม้
 สักว่าสามิจิกรรม เมื่อพระเถระถามถึง
 วัตรโดยเอื้อเฟื้อ ท่านก็นิ่งเงิบเสีย, ท่าน
 ไม่มีแม้สักว่าความรังเกียจ” ดังนี้แล้ว
 จึงชี้นิ้ว(ไล่). ท่านทำความทะนงตัวว่า
 เป็นกษัตริย์ให้เกิดแล้ว จึงถามว่า “พวก
 ท่านมาสู้สำนักของใคร” เมื่อภิกษุ
 อากันตฺถกะเหล่านั้นตอบว่า “มาสู้สำนัก
 ของพระศาสดา” ดังนี้ จึงกล่าวว่า
 “ก็พวกท่านเข้าใจเราว่า ‘นี่เป็นใคร?’
 ข้าพเจ้าจักตัดมูล (ความเป็นสมณะ)
 ของพวกท่านเสียให้จงได้” ดังนี้แล้ว
 ร้องให้ระทมทุกข์เสียใจไปยังสำนักของ
 พระศาสดา.

อถ นํ สตฺถา “กีนฺนุ ตฺวํ
 ติสฺส ทฺกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมุโข
 โรทมาโน อาคโตสี”ติ ปุจฺฉิ. เตปิ
 ภิกฺขุ “เอส คนฺตฺวา กิณฺจิจิ อาลุํ
 กเรยฺยา”ติ เตเนว สทฺธิ คนฺตฺวา

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถาม
 ท่านพระติสสะนั้นว่า “ติสสะ เธอ
 ระทมทุกข์เสียใจ ร้องให้น้ำตาอาบหน้า
 มาแล้วเพราะเหตุไรหรือ?”. ฝ่ายภิกษุ
 เหล่านั้นต่างคิดกันว่า “ภิกษุรูปนั้นพึง

คุณวิเศษ ภาณุกถ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สตถาริ วนทิตฺวา เอกมฺหํ นิสึทิสฺสุ.
 โส สตถารา ปุจฺฉิตฺโต “อิมํ มํ
 ภาณเต ภิกฺขุ อุกฺโกสนฺตี”ติ อาห.
 “กํ ปน ตฺวํ นิสินฺโน”ติ.
 “วิหารมชฺเฌ อุปฺภูจฺานสาลายํ
 ภาณเต”ติ.

“กํ อิมํ เต ภิกฺขุ
 อากจฺฉนฺตา ทิฏฺฐา”ติ. “ทิฏฺฐา
 ภาณเต”ติ “กํ อุกฺกจาย เต
 ปจฺจกฺคฺมณํ กตฺนํ”ติ. “น กตํ
 ภาณเต”ติ. “ปริกฺขารคฺคฺหณํ
 อापฺุจฺฉิตฺนํ”ติ. “นาปฺุจฺฉิตํ ภาณเต”ติ.
 “วตฺตํ วา ปานียํ วา
 อापฺุจฺฉิตฺนํ”ติ. “นาปฺุจฺฉิตํ ภาณเต”ติ.
 “อาสนํ อภิหริตฺวา ปาทสมฺพาทนํ
 กตฺนํ”ติ “น กตํ ภาณเต”ติ.
 “ติสฺส มหฺลลกภิกฺขุณํ สพฺพเมตํ
 วตฺตํ กตฺตพฺพํ เอตํ อุกโรนฺเตน
 วิหารมชฺเฌ นิสึทิตฺตํ น วฏฺฏติ,

ไปทำความขุ่นมัวอะไร ๑” ดังนี้ จึง
 ได้ไปกับพระตีสสะนั้นนั้นเทียว ถวาย
 บังคมพระศาสดาแล้ว นั่งลง ณ ส่วน
 ข้างหนึ่ง. ท่านพระตีสสะถูกพระศาสดา
 ตรัสถามแล้ว จึงได้กราบทูลว่า “พวก
 ภิกษุเหล่านี้ พวกนี้ด่าข้าพระองค์
 พระเจ้าข้า”. พระศาสดาตรัสถามว่า
 “ก็เขอนั่งแล้วที่ไหนเล่า?”. พระตีสสะ
 กราบทูลว่า “ในโรงฉัน ณ ท่ามกลาง
 วิหาร พระเจ้าข้า”.

พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอเห็น
 พวกภิกษุเหล่านี้มาอยู่หรือเปล่า”. พระ-
 ตีสสะกราบทูลว่า “เห็น พระเจ้าข้า”.
 พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอ ลุกขึ้น
 ทำการต้อนรับหรือเปล่า?”. พระตีสสะ
 กราบทูลว่า “ไม่ได้ทำ พระเจ้าข้า”.
 พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอถาม
 ถึงการรับบริหารโดยเอื้อเฟื้อหรือเปล่า?”.
 พระตีสสะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ไม่ได้
 ถามโดยเอื้อเฟื้อแล้ว พระเจ้าข้า”.
 พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอถามถึงวัตร
 หรือน้ำดื่มโดยเอื้อเฟื้อหรือเปล่า?”. พระ-
 ตีสสะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ไม่ได้ถาม

คุณวิเศษ ภาณุตต

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตเวว โทโส เอเต ภิกขุ
 ขมาเปหิ”ติ. “เอเต มํ ภาณเต
 อุกโกสิสุ, นาหํ เอเต ขมาเปหิ”ติ.
 “ติสฺส มา เอวํ กริ, ตเวว
 โทโส, ขมาเปหิ เน”ติ. “น
 ขมาเปหิ ภาณเต”ติ.

โดยเอื้อเพื่อ พระเจ้าข้า”. พระศาสดา
 ตรัสถามว่า “เธอ ได้นำอาสนะมา
 แล้วทำการนวดเท้าให้หรือเปล่า ?”.
 พระคิณาสถกราบทูลว่า “ข้าพระองค์
 ไม่ได้ทำ พระเจ้าข้า”. พระศาสดาตรัส
 ว่า “คิณาสถเธอควรทำวัตรนั้นทั้งหมด
 แก่เหล่าภิกษุผู้แก่ การที่เธอไม่ทำวัตรนั้น
 นั่งอยู่ ณ กลางวิหารไม่สมควร, เธอ
 นั้นแหละมีโทษ, เธอจงขอโทษภิกษุ
 เหล่านั้นเสีย”. พระคิณาสถกราบทูลว่า
 “พวกภิกษุเหล่านี้ ด่าข้าพระองค์
 พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์ไม่ยอมขอโทษ
 ภิกษุเหล่านั้น”. พระศาสดาตรัสว่า
 “คิณาสถเธออย่าได้ทำอย่างนี้, เธอ นั้นแหละ
 มีโทษ, จงขอโทษภิกษุเหล่านี้เสียเถิด”.
 พระคิณาสถกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จะ
 ไม่ยอมขอโทษ(แน่) พระเจ้าข้า”.

อถ สตุถา “ถทุโธ ทุพฺพโจ
 เอส ภาณเต”ติ ภิกขุหิ วุตฺเต, “น
 ภิกขเว อิทาเนว, ปุพฺพเปส
 ทุพฺพโจเยวา”ติ วตุวา “อิทานิ
 ตาวสฺส ภาณเต ทุพฺพจภาโว อเมหฺหิ
 ณาโต, อตีเต กิมกาสี”ติ วุตฺเต,

ลำดับนั้น พระศาสดาเมื่อพระภิกษุ
 กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระ-
 คิณาสถนี้เป็นคนกระด้างว่ายาก” ดังนี้แล้ว
 จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายไม่ใช่แต่ใน
 บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน พระคิณาสถ
 นี้ก็เป็นคนว่ายากเหมือนกัน” เมื่อภิกษุ

คุณวิเศษ ภาณุกัต

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“เตนหิ ภิกขเว สุณาถา”ติ วตฺวา
อตีตํ อหาริ

อตีเต พาราณสียํ พาราณสี-
รณฺเณ รชชํ กาเรนฺเต เอโก
เทวิโล นาม ตาปโส อฏฺฐ มาเส
หิมวณฺเต วสิตฺวา โลกนฺมุฬิสเสวณฺตฺถาย
จตุตาโร มาเส นครํ อุปนิสฺสาย
วสิตฺกาโม หิมวณฺตโต อากนฺตฺวา
นกรทฺวาเร ทารเก ทิสฺวา ปุจฺฉิ
“อิมํ นครํ สมฺปตฺตา ปพฺพชิตา
กตฺถ วสนฺตี”ติ. “กุมฺภการสาลา ยํ
ภนฺเต”ติ. โส กุมฺภการสาละ คนฺตฺวา
ทฺวาเร จตฺวา “สเจ เต อกรุ,
วเสยฺยาม เอกเรตฺตี สาลา ยนฺ”ติ.
อาห. กุมฺภกาโร “มยฺหํ เรตฺตี
สาลา ยํ กิจฺจํ นตฺถิ, มหตี
สาลา, ยถาสฺสขํ วสถ ภนฺเต”ติ
สาละ นียฺยาเทสิ.

กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ พวก
ข้าพระองค์ได้รู้ว่าพระติสสะนี้เป็นคน
ว่ายากในบัดนี้ก่อน, (แต่) ในอดีตกาล
เธอได้ทำอะไรไว้แล้ว” ดังนี้แล้ว จึงตรัส
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นพวกเธอ
จง(ตั้งใจ)ฟังเถิด” ทรงนำอดีตนิทานมา
(ตรัสว่า)

ในกาลผ่านมาแล้ว (อดีตกาล)
เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีครอบครอง
ราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี มีดาบส
ชื่อว่าเทวิละ คนหนึ่ง อาศัยอยู่ใน
หิมวันตประเทศสิ้น ๘ เดือน ต้องการ
จะเข้าไปอาศัยพระนครอยู่ตลอด ๔ เดือน
เพื่อประสงค์จะลิ้มรสเค็มและรสเปรี้ยว
จึงมาจากหิมวันตประเทศ พบพวกเด็ก ๆ
ที่ประตุนคร จึงได้ร้องถามว่า “พวก
บรรพชิตที่มาถึงพระนครนี้แล้ว ย่อม
พักอยู่ที่ไหนกัน?”. พวกเด็ก ๆ บอกว่า
“ที่โรงช่างหม้อ ขอรับ”. เทวิลดาบสนั้น
จึงเดินไปยังโรงช่างหม้อยืนอยู่ที่ประตู
พลาบกล่าวว่า “ถ้าท่านไม่หนักใจ,
ข้าพเจ้าขอพักอยู่ในโรงสักราตรีหนึ่ง”.
นายช่างหม้อกล่าวตอบว่า “ข้าพเจ้า

คุณวิเศษ ภาณุกถ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา